

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Επικοινωνία και νέα Δημοσιογραφία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Απόδοση Αιτιότητας, Στρατηγική Πλαισίωση, Επεισοδιακή και
Θεματική Πλαισίωση στον Κοινοβουλευτικό Λόγο σχετικά με το
Μνημόνιο II**

Εμμανουήλ Τάκας

Επιβλέπων Καθηγητής

Αθανάσιος Ν. Σαμαράς

Λευκωσία, Ιούνιος, 2015

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Επικοινωνία και νέα Δημοσιογραφία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Απόδοση Αιτιότητας, Στρατηγική Πλαισίωση, Επεισοδιακή και
Θεματική Πλαισίωση στον Κοινοβουλευτικό Λόγο σχετικά με το
Μνημόνιο II**

Εμμανουήλ Τάκας

Επιβλέπων Καθηγητής

Αθανάσιος Ν. Σαμαράς

**Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των
απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών
στην Επικοινωνία και νέα Δημοσιογραφία
από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου**

Ιούνιος, 2015

Ευχαριστίες

Κάθε πόνημα, δηλαδή αποτέλεσμα μόχθου, δεν είναι αποτέλεσμα ενός ανθρώπου αλλά αποτελείται από πολλές, μικρές και μεγάλες, ουσιώδεις υποβοηθήσεις. Έτσι το παρόν πόνημα θα έμενε στον φαντασιακό κόσμο, αν δεν συμμετείχαν άνθρωποι, στους οποίους, χρωστάω βαθιές ευχαριστίες.

Ως αρχή θα ήθελα εκ βαθέων να ευχαριστήσω τους γονείς μου, που από μικρή ηλικία προσπάθησαν να μου εμπνεύσουν τη σημασία της γνώσης και της ουσιαστικής εκπαίδευσης. Δύσκολο το έργο τους τότε, απέδωσε όμως αργότερα.

Ευχαριστώ βαθιά τη γυναίκα μου, η οποία όλο αυτό το διάστημα υποστήριξε την επιλογή μου, τη διευκόλυνε με κάθε τρόπο και χωρίς τη συνεργασία της και την κατανόησή της δεν θα γράφονταν αυτές οι γραμμές.

Ευχαριστώ πολύ την υπεύθυνη του προγράμματος κ. Σοφία Ιορδανίδου για τον προσανατολισμό μου προς τον επιβλέποντα, αλλά και την ευρύτερη συνεργασία που είχαμε αυτά τα δύο χρόνια.

Τέλος, ευχαριστώ τον επιβλέποντά μου κ. Αθανάσιο Σαμαρά, όχι μόνο για την επίβλεψη και καθοδήγηση, αλλά για τους ουσιαστικούς προβληματισμούς και συζητήσεις στο ευρύτερο επιστημονικό και ερευνητικό πλαίσιο. Οι εξαιρετικά εύστοχες παρατηρήσεις και η ολοκληρωμένη μεθοδολογική και θεωρητική κατάρτισή του έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην παρούσα διατριβή.

Στον γιο μου:
επιτρέπεται να πέσεις, επιβάλλεται να σηκωθείς!

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας, την στρατηγική, επεισοδιακή και θεματική πλαισίωση στον πολιτικό λόγο. Η συγκρότηση του θεωρητικού πλαισίου διέπεται από διεπιστημονικότητα και μελετά πρώτον τη διαδικασία της απόδοσης αιτιότητας, και τη διερεύνηση μεροληψιών κατά την διαδικασία αυτή και δεύτερον τη χρήση πλαισίων και τις επιδράσεις τους.

Η μελέτη των παραγωγικών αιτιών αποκαλύπτει δύο θέματα: Πρώτον, σε επίπεδο μη εμπρόθετης επικοινωνίας, τις ομάδες στις οποίες ανήκει κάποιος και δεύτερον, σε επίπεδο εμπρόθετης επικοινωνίας τις στρατηγικές διαχείρισης της ερμηνείας των καταστάσεων. Η διαλεκτική ανάμεσα σε αυτά τα δύο αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι δράσεις της στρατηγικής επικοινωνίας ενισχύουν ή αποδομούν ταυτότητες και έννοιες. Αποτυπώνεται διαφοροποίηση ανάμεσα στην απρόθετη διάσταση της απόδοσης αιτιότητας, που αφορά τον συνδυασμό των εγγενών μεροληψιών και των ταυτοτήτων, με την εμπρόθετη διάσταση, η οποία αφορά τη στρατηγική κινητοποίηση των ερμηνευτικών σχημάτων.

Η περιπτωσιολογική ανάλυση εστιάζεται στα επίσημα πρακτικά της κοινοβουλευτικής συζήτησης περί Μνημονίου ΙΙ, που έλαβε χώρα στις 12 Φεβρουαρίου 2012.

Abstract

This research investigates the process of attributing responsibility, the strategic, episodic and thematic framing in political discourse. The theoretical framework is based on interdisciplinarity and studies first the process of attributing responsibility and the biases that appear during this process and secondly the use of frames and their effects.

The study of causal relationships reveals two issues: First, on a non-intentional level of communication, the groups, in which one belongs and secondly, at the level of intentional communication, strategies of managing and interpreting situations. The dialectic between these two aspects reveals the way that actions of strategic communication enhance or degrade identities and meanings. A differentiation is reflected between the non-deliberate dimension of attributing responsibility that has to do with a combination of inherent biases and identities, with the deliberate/intentional dimension, which concerns the strategic mobilization of interpretative schemas.

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη	6
Abstract.....	6
Εισαγωγή	11
Μέρος Α Θεωρητικό Πλαίσιο	13
Κεφάλαιο 1. Πολιτική επικοινωνία σε περιόδους κρίσης	13
Κεφάλαιο 2. Θεωρία Απόδοσης Αιτιότητας	18
2.1. Θεωρητική εξέλιξη στην «απόδοση αιτιότητας».....	19
2.1.1. Η Ψυχολογία του Αφελούς.....	19
2.1.2. Θεωρία επαγωγικών αντιστοιχιών	20
2.1.3. Το μοντέλο της Συνδιακύμανσης.....	21
2.1.4. Απόδοση αιτιότητας σε περίπτωση επιτυχίας ή αποτυχίας	22
2.2 Σφάλματα και Μεροληψίες στην Απόδοση Αιτιότητας	27
2.2.1. Θεμελιώδες Σφάλμα Απόδοσης.....	27
2.2.2. Αυτοαπόδοση και Ετεροαπόδοση.....	27
2.2.3. Αυτοεξυπηρετική Μεροληψία	28
2.2.4. Ομαδοεξυπηρετική Μεροληψία.....	30
2.2.5. Ψευδαίσθηση Κοινωνικής Ομοιότητας	32
2.3. Ευρετική.....	33
Κεφάλαιο 3. Ερμηνευτικά πλαίσια	36
3.1 Ιστορική εξέλιξη του όρου «πλαίσιο»	36
3.2 Ύπαρξη και λειτουργία των πλαισίων	41
3.2.1. Ρητορικοί τόποι πλαισίων	42
3.3. Λειτουργία των πλαισίων	44
3.4. Μεσολαβητές στην επίδραση των πλαισίων.....	46

Κεφάλαιο 4. Εκφάνσεις Στρατηγικής, Θεματικής και Επεισοδιακής Πλαισίωσης	49
4.1 Στρατηγική πλαισίωση.....	49
4.1.1. Σύνδεση στρατηγικής πλαισίωσης με τη θεωρία απόδοση αιτιότητας.....	53
4.2. Επεισοδιακή και Θεματική πλαισίωση.....	54
4.2.2. Συναισθηματικές επιδράσεις θεματικής και επεισοδιακής πλαισίωσης.....	58
Μέρος Β. Μεθοδολογία.....	60
Κεφάλαιο 5. Μεθοδολογική Προσέγγιση: Η Λογική της Εκστρατείας.....	60
5.1. Μοντέλο Νομιμοποιητικού Πλαισίου.....	64
5.2. Μοντέλο Απονομιμοποιητικού Πλαισίου.....	64
5.3. Μοντέλο Διπλής Απονομιμοποίησης.....	65
5.4. Επίλογος.....	65
Κεφάλαιο 6. Ιστορική αναδρομή.....	67
Κεφάλαιο 7 Απόδοση αιτιότητας στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II.....	70
7.1. Βασικές θεματικές απόδοσης αιτιότητας.....	72
7.2. Πρόβλημα/Επιτυχία.....	79
7.3. Επευφημία, Άμυνα, Επίθεση.....	79
7.4. Άμεση και έμμεση απόδοση αιτιότητας.....	81
7.5. Έδρα Αιτιότητας.....	82
7.6. Εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες στην απόδοση αιτιότητας.....	93
7.7. Απόδοση αιτιότητας σε σταθερά ή ασταθή χαρακτηριστικά.....	96
7.8. Επεισοδιακή/Θεματική πλαισίωση.....	97
Κεφάλαιο 8. Στρατηγική πλαισίωση στον Κοινοβουλευτικό λόγο περί Μνημονίου II.....	118
8.1 Κύρια Νομιμοποιητικά πλαίσια.....	119
8.2 Δευτερεύοντα νομιμοποιητικά πλαίσια.....	122

8.3 Εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης στην Κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II	123
8.4 Ιδιάζουσες μορφές στρατηγικής πλαισίωσης	131
8.5 Ποσοτική ανάλυση κλειδας εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης	132
Κεφάλαιο 9. Συζήτηση/Συμπεράσματα	144
Βιβλιογραφία	148

Εισαγωγή

Στις 23 Απριλίου 2010, ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας, Γιώργος Α. Παπανδρέου, σε διάγγελμά του από το Καστελόριζο, ανακοίνωσε στον ελληνικό λαό την υπαγωγή της χώρας μας στον Μηχανισμό Στήριξης της ΕΕ, τον οποίο χαρακτήρισε ως «πρωτόγνωρο» για την ιστορία της ΕΕ. Οι αποκαλύψεις για το πραγματικό μέγεθος του δημοσιονομικού ελλείμματος της χώρας μας για το 2009, καθιστούσαν μη βιώσιμο το ελληνικό χρέος, ενώ παράλληλα η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να δανειστεί χρήματα σε λογικά επιτόκια από τις ξένες αγορές. Ο κίνδυνος που παρουσιάστηκε, εξαιτίας της έλλειψης χρηματοδότησης, ήταν η στάση πληρωμών τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Υπό αυτές τις συνθήκες, η υπαγωγή στον Μηχανισμό Στήριξης θεωρήθηκε από τον ίδιο αναγκαία, καθώς παρουσιάστηκε ως «απάνεμο λιμάνι», που θα διασφάλιζε στην Ελλάδα τον δανεισμό σε προνομιακά επιτόκια. Σύμφωνα με το διάγγελμα οι αγορές θα ένοιωθαν ασφάλεια με την παρουσία και διαμεσολάβηση της ΕΕ στον ελληνικό δανεισμό, διατηρώντας τα επιτόκια σε χαμηλά επίπεδα και επομένως διευκολύνοντας τον δανεισμό υπό ευνοϊκότερους όρους.

Πιο συγκεκριμένα, η υπαγωγή στο Μηχανισμό Στήριξης παρουσιάστηκε από την τότε πολιτική ηγεσία ως ο μοναδικός τρόπος ώστε «οι αγορές να μην αποδομήσουν τις θυσίες του ελληνικού λαού» ενώ αποτυπώθηκε η βεβαιότητα ότι «τον χρόνο που δεν μας δίνουν οι αγορές, θα μας τον δώσει ο Μηχανισμός». Έτσι, η Ελλάδα υπέγραψε το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, το οποίο προέβλεπε να μεν χρηματοδότηση από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συνοδευόταν όμως από μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και εξυγίανσης του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Αυτό που πλαισιώθηκε αρχικά ως «ευκαιρία» από τον Γ. Παπανδρέου, είχε εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις σε μια σειρά οικονομικών και κοινωνικών μεγεθών. Έκτοτε ακολούθησε εναλλαγή κυβερνήσεων με κύριο στόχο τη διαχείριση αυτής της δυσμενέστατης κατάστασης, αλλά και έντονη πολιτική ρητορική για το ποιος ευθύνεται για αυτή την εξέλιξη.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η κατανόηση και αποτύπωση της διαδικασίας απόδοσης αιτιότητας, της στρατηγικής, θεματικής και επεισοδιακής

πλαisiώσης, όπως εμφανίστηκαν στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο Π. Το θεωρητικό πλαίσιο διέπεται από διεπιστημονικότητα, καθώς σε αυτό παρουσιάζονται δύο θεωρίες. Η πρώτη, η θεωρία απόδοσης αιτιότητας, προέρχεται από το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Ψυχολογίας και μελετά τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας αλλά και τις εγγενείς μεροληψίες που εμφανίζονται. Η δεύτερη, η θεωρία των πλαισίων, αναφέρεται στην δημιουργία, επικοινωνία και αλληλόδραση των ερμηνευτικών σχημάτων, ως μέσο νοηματοδότησης της πραγματικότητας. Ο συνδυασμός τους διερευνά το εάν και κατά πόσο η χρήση συγκεκριμένων ερμηνευτικών σχημάτων, τόσο κατά την απόδοση αιτιότητας όσο και ως αντιπολιτευτικός λόγος, επηρεάζονται και επεξηγούνται υπό το πρίσμα μεροληψιών.

Στη συγκρότηση του θεωρητικού πλαισίου συνεισφέρουν τα εξής πεδία: Πρώτον, η πολιτική επικοινωνία σε περιόδους κρίσης, δεύτερον η διαδικασία απόδοσης αιτιότητας, τρίτον, η χρήση στρατηγικής πλαisiώσης ως απονομιμοποιητικός λόγος και η σύνδεση του συγκεκριμένου πλαισίου με τη θεωρία απόδοσης αιτιότητας και τέταρτον, η θεματική και επεισοδιακή πλαisiώση καθώς και τη σύνδεσή τους με τη θεωρία απόδοσης αιτιότητας. Ο συνδυασμός αυτών των θεωριών επιτρέπει τη συστηματική θεωρητική τεκμηρίωση της σχετιζόμενης με την απόδοση υπαιτιότητας ρητορικής στις κοινοβουλευτικές συζητήσεις καθώς και του στρατηγικού σχεδιασμού αλλά και των γνωσιακών μεροληψιών που την κινητοποιούν.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στην εμπειρική ανάλυση. Παρουσιάζεται η ερευνητική μεθοδολογία καθώς και τα ευρήματα από την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου του πολιτικού λόγου και η συστηματοποιημένη καταγραφή μέσω δημιουργίας κλείδας. Τέλος ποσοτικοποιούνται τα ευρήματα της ποιοτικής ανάλυσης.

Μέρος Α

Θεωρητικό Πλαίσιο

Το πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας αποτελεί η συγκρότηση του θεωρητικού πλαισίου, το οποίο αποτελείται από δύο θεωρίες: Πρώτον τη θεωρία απόδοσης αιτιότητας και δεύτερον τη θεωρία της πλαισίωσης. Σχετικά με την πρώτη αποτυπώνεται η ιστορική εξέλιξη της θεωρίας, περιγράφεται η διαδικασία απόδοσης αιτιότητας και διερευνώνται οι εγγενείς μεροληψίες, που εμφανίζονται κατά τη διαδικασία αυτή. Σχετικά με τη δεύτερη περιγράφεται η ιστορική εξέλιξη του όρου «πλαίσιο», οι λειτουργίες και οι ρητορικοί του τόποι, καθώς και οι εκφάνσεις στρατηγικής, επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης.

Από την υπογραφή του Μνημονίου II η λέξη «κρίση» εκφέρεται καθημερινά τόσο στον πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο, όσο και στην ευρύτερη κοινωνική διάδραση. Λόγω της συχνής χρήσης καθίσταται αναγκαία αρχικά η διερεύνηση τόσο του ορισμού της έννοιας «κρίση», όσο και της επίδρασής της στην πολιτική ρητορική, ως μέσο διαχείρισής της.

Κεφάλαιο 1

Πολιτική Επικοινωνία σε Περίόδους Κρίσης

Ως κρίση ορίζεται ένα «συγκεκριμένο, μη αναμενόμενο και εκτός ρουτίνας συμβάν ή σειρά συμβάντων, το οποίο βασίζεται σε οργανωτικούς λόγους και δημιουργεί υψηλά επίπεδα αβεβαιότητας και απειλής ή αντιλαμβανόμενης απειλής στους υψηλότερους στόχους ενός οργανισμού» (Seeger, Sellnow & Ulmer, 1998:233). Η έννοια της μη πρόβλεψης της κρίσης αλλά και της έννοιας της απειλής αποτυπώνεται και στον ορισμό του Coombs (1992:2), σύμφωνα με τον οποίο η κρίση είναι «ένα γεγονός, το

οποίο αποτελεί μια μη προβλέψιμη, μεγάλη σε έκταση απειλή, η οποία μπορεί να έχει αρνητική επίδραση σε έναν οργανισμό, επιχείρηση ή ενδιαφερομένων μερών εάν δεν αντιμετωπιστεί καταλλήλως». Συμπλέκοντας τους δύο ορισμούς η «κρίση» αποτελεί ένα μη αναμενόμενο συμβάν, οδηγεί σε αισθήματα αβεβαιότητας και απειλής και έχει αρνητική επίδραση. Η διαφοροποίηση των δύο ορισμών έγκειται στο γεγονός ότι κατά τον ορισμό του Coombs, μια κρίση εξαπλώνεται και βαθαίνει λόγω μη κατάλληλης αντιμετώπισης. Επομένως, υπονοείται ότι για κάθε μη αναμενόμενο αρνητικό συμβάν υπάρχει μια κατάλληλη αντιμετώπιση, ώστε το συμβάν αυτό να μην αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω ενεργοποίηση αρνητικών επιπτώσεων. Σε αυτό συνηγορεί και ο ορισμός των Mitroff & Anagnos, (2001:44-45) όπου η κρίση θεωρείται ως:

«ένα συμβάν, το οποίο επηρεάζει ή έχει τη δυναμική να επηρεάσει, την ολότητα του οργανισμού. Έτσι, εάν κάτι επηρεάζει μόνο ένα μικρό, απομονωμένο τμήμα του οργανισμού, μπορεί να μην θεωρηθεί μεγάλης έκτασης κρίση. Για να χαρακτηριστεί ένα συμβάν ως μείζονα κρίση, θα πρέπει να επιφέρει κλυδωνισμούς στην ανθρώπινη ζωή, ιδιοκτησία, οικονομικά έσοδα, φήμη και στην ευρύτερη υγεία και ευρωστία ενός οργανισμού».

Συναθροίζοντας, μια κρίση εμφανίζεται υπό διάφορες μορφές, σε διάφορους τομείς και αναφέρεται σε μια μη επιθυμητή γενικευμένη κατάσταση, της οποίας η έκταση υποδηλώνει και το βάθος της. Ανεξαρτήτως μορφής και τομέα εκδήλωσης μια κρίση επιφέρει συναισθήματα ανασφάλειας, απειλής και επείγουσας ανάγκης (Boin κ.ά., 2005:2· Coombs, 1992:2· Shortal, 2008:2) και αναζητούνται οι παράγοντες, στους οποίους θα αποδοθεί υπαιτιότητα για την κρίση, κυρίως όταν η κρίση απονομιμοποιεί τις πολιτικές επιλογές (Boin κ.ά., 2005:2,3 · Carafano & Weitz, 2008:3).

Τα αίτια της κρίσης μπορεί να εδράζονται στο ίδιο το σύστημα και να παραμένουν απαρατήρητα είτε λόγω του γεγονότος ότι δεν δόθηκε η πρέπουσα σημασία στα πρώτα σημάδια έκφανσης της κρίσης, είτε διότι η πολιτική σκηνή απέτυχε να αναγνωρίσει τα αίτια εξ ολοκλήρου. Για αυτές τις περιπτώσεις ερευνητές (Reason, 1990:2-5· Boin κ.ά., 2005:5) χρησιμοποιούν τον όρο «συστημική παθογένεια», καθώς τα ουσιαστικά αίτια υπήρχαν πριν την έκφανση της κρίσης. Εναλλακτικά όμως, μπορεί η κρίση να είναι και παράγωγο μιας μικρο-αλλαγής σε ένα εξαιρετικά πολύπλοκο σύστημα. Καθώς τόσο οι κοινωνικές και πολιτικές δομές

όσο και οι οικονομικές παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα πολυπλοκότητας αλλά και αλληλεπίδρασης, μια ανωμαλία σε ένα μικρό υποσύστημα δύναται να προκαλέσει αλυσιδωτές αντιδράσεις και να επηρεάσει το σύστημα αρνητικά εκθετικά. Παράλληλα αυτή η πολυπλοκότητα δυσχεραίνει την καίρια επισήμανση μιας δυσλειτουργίας, καθώς προαπαιτεί άρτια γνώση ολόκληρου του συστήματος. Έτσι, η δυσλειτουργία αυτή μπορεί να μείνει απαρατήρητη αρχικά, μέχρι να εκδηλωθεί σε μεγαλύτερη κλίμακα, υπό τη μορφή κρίσης.

Σε περιόδους κρίσης, οι πολίτες αναμένουν από τις κρατικές δομές να λειτουργήσουν κατασταλτικά προς τις εκφάνσεις της κρίσης, εξοστρακίζοντας τον κίνδυνο ή τουλάχιστον ελαχιστοποιώντας τις αρνητικές συνέπειες (Boin κ.ά. (2005:1;5). Σύμφωνα με τους Boin κ.ά. (2005) η πολιτική ηγεσία σε περιόδους κρίσης καλείται να ολοκληρώσει πέντε λειτουργίες: Πρώτον, αναγνώριση/αξιολόγηση (sense-making), δεύτερον λήψη αποφάσεων (decision making), τρίτον νοηματοδότηση (meaning-making), τέταρτον τερματισμός της κρίσης (terminating) και πέμπτον εκμάθηση από την κρίση (learning). Σε πρώτο στάδιο η πολιτική ηγεσία καλείται να αφογκραστεί τα προεόρτια μιας κρίσης. Χρειάζεται να αποφασίσει ποια ερμηνεία θα δώσει σε συγκεκριμένα γεγονότα, αν αυτά είναι πιθανό να έχουν ισχυρή επίδραση και να λάβει άμεσες αποφάσεις (Boin κ.ά., 2005:38). Το βάθος και το εύρος μιας κρίσης δεν εξαρτάται μόνο από τα δομικά χαρακτηριστικά της κρίσης, αλλά και από την ικανότητα της πολιτικής σκηνής να την αφογκραστεί και να την αξιολογήσει σε εύλογο χρονικό διάστημα. Οι κυβερνητικές αποφάσεις εν κρίση λαμβάνονται συχνά υπό χρονική πίεση, επομένως η αποτελεσματικότητα κρίνεται στο κατά πόσο επιλέχθηκαν τα σωστά δεδομένα, οι κατάλληλες πληροφορίες και δόθηκαν οι αρμόζουσες ερμηνείες, ώστε να υπάρξει ελαχιστοποίηση των εκφάνσεων της κρίσης. Υπό αυτή την προσέγγιση, η κρίση στην Ελλάδα δεν ήταν αποτέλεσμα μιας μεγάλης, αναπάντεχης ανατροπής, αλλά μάλλον δεν δόθηκε η πρέπουσα σημασία σε προειδοποιητικά σημάδια, μικρότερης και μεγαλύτερης έκτασης. Παράλληλα με τη μη αναγνώριση των μικρότερων σημείων προειδοποίησης για την κρίση, η μη ορθή αξιολόγησή τους σε εύλογο χρονικό διάστημα, μεγέθυνε τόσο το εύρος όσο και το βάθος της ελληνικής κρίσης.

Το δεύτερο στάδιο αφορά τη λήψη αποφάσεων, όπου η πολιτική ηγεσία καλείται να επιλέξει τον βέλτιστο τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης, ενδεχομένως

μέσα από πληθώρα εναλλακτικών προτάσεων και με δεδομένη την πίεση του χρόνου. Επιπροσθέτως, καλείται να συντονίσει όλους τους αρμόδιους οργανισμούς δημόσιας διοίκησης προς την υλοποίηση της συγκεκριμένης απόφασης (Boin κ.ά., 2005:56). Επομένως, υπό συνθήκες ανασφάλειας η αποτελεσματικότητα της πολιτικής ηγεσίας κρίνεται και εκ της εύρυθμης και γοργής ενεργοποίησης ολόκληρου του οργανισμού προς την αντιμετώπιση της κρίσης. Στην ελληνική πραγματικότητα, ενώ η πολιτική ηγεσία στην αρχή θεώρησε ως βέλτιστο τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης την υπαγωγή της Ελλάδας στον Μηχανισμό Στήριξης, τα αποτελέσματα και οι σκληρή δημοσιονομική προσαρμογή που επιβλήθηκε, δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Εξ αυτού δημιουργήθηκαν εναλλακτικές προτάσεις αντιμετώπισης της κρίσης, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν απόψεις εξόδου της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη συμμετοχή της χώρας σε άλλους διακρατικούς οργανισμούς.

Το τρίτο στάδιο σχετίζεται με την επικοινωνία της πολιτικής ηγεσίας τόσο με τον πολιτικό χώρο όσο και με το κοινωνικό σύνολο. Σύμφωνα με τους Boin κ.ά. (2005:69) οι πολιτικές αρχές σε περιόδους κρίσης συχνά δεν χρησιμοποιούν αποτελεσματικά την πολιτική επικοινωνία (Boin κ.ά., 2005:69) ενώ οι πολίτες αναμένουν από αυτή, τη διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου και αξιόπιστου πλάνου εξόδου από την κρίση. Η πρόκληση για τους πολιτικούς δρώντες σε επίπεδο επικοινωνίας έγκειται στην ικανότητά τους να αρθρώσουν αυτόν τον πολιτικό λόγο, ώστε να παράσχουν αξιόπιστες και συγκεκριμένες ερμηνείες και λύσεις ενώ παράλληλα να αναδυθεί μια ενιαία στρατηγική επικοινωνιακή προσέγγιση. Η πολιτική επικοινωνία δεν αποτελεί μια αυτόνομη και ξεχωριστή οντότητα, αλλά διεπιδρά τόσο με τα Μέσα Ενημέρωσης, όσο και με τους πολίτες. Ιδιαίτερα με τη χρήση νέων τεχνολογιών και μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η κυρίαρχη πολιτική αφήγηση δέχεται σφοδρή κριτική ενώ παράλληλα αποτυπώνονται διαφορετικές προσεγγίσεις και ερμηνείες της κρίσης. Έτσι, ξεκινάει μια διαδικασία απόδοσης αιτιότητας για τα αίτια της κρίσης, για την πιθανότητα να είχε αποφευχθεί και για το κατά επιλέχθηκαν οι σωστές αποφάσεις αντιμετώπισης. Με αυτό τον τρόπο, δημιουργούνται δύο κυρίαρχες αφηγηματικές τάσεις· η μια, νομιμοποιεί τις πολιτικές επιλογές, λειτουργεί κανονιστικά και, προς επίρρωση του κυρίαρχου αφηγήματος, βασίζεται σε μια ρητορική επεξήγησης και αντιμετώπισης της κατάστασης,

παρέχοντας τα κατάλληλα πλαίσια ερμηνείας, ενώ παράλληλα προσπαθεί να παρουσιάσει κινήσεις ελαχιστοποίησης των ζημιών τόσο για το ευρύτερο καλό, όσο ενδεχομένως και για τον ίδιο πολιτικό χώρο. Η δεύτερη, απονομιμοποιεί την κυρίαρχη αφηγηματικότητα, αμφισβητεί τις κυβερνητικές επιλογές και επιρρίπτει ευθύνη στους πολιτικούς πρωταγωνιστές. Η απονομιμοποιητική αυτή διάσταση μπορεί να προέρχεται τόσο από τον ίδιο τον πολιτικό χώρο, κυρίως από αντιπολιτευτικές πολιτικές δυνάμεις, από τα Μέσα Ενημέρωσης αλλά και από τους πολίτες και αυξάνεται κυρίως όταν η αντίδραση της πολιτικής ηγεσίας έναντι της κρίσης θεωρείται αργή και ανάρμοστη (Boin κ.ά. 2005:96).

Όσο περισσότερο καθυστερεί η έξοδος από την κρίση και η επιστροφή σε φυσιολογικούς ρυθμούς καθημερινότητας, εντείνεται η αντιπαλότητα, καθώς προστίθενται ολοένα και περισσότερα στοιχεία ανατροφοδότησης της σύγκρουσης. Σε αυτή την περίπτωση οι πολιτικοί δρώντες, προσπαθώντας να αποφύγουν το κόστος των εσφαλμένων επιλογών τους ή τις κατηγορίες που τους αποδίδονται, καταφεύγουν σε ένα «παίγνιο αιτιότητας» (blame-game), του οποίου η έκφανση είναι αποτέλεσμα δύο παραγόντων: Πρώτον, της αντιλαμβανόμενης αρνητικής εμπειρίας και δεύτερον, την απόδοση αιτιότητας για αυτή την εμπειρία σε συγκεκριμένους δρώντες (Sulitzeanu-Kenan & Hood, 2005:2). Επομένως, τόσο η διαδικασία ερμηνείας των πολιτικών καταστάσεων όσο και η απόδοση αιτιότητας αποτελούν εξαιρετικά σημαίνουσες λειτουργίες στην πολιτική και ευρύτερα κοινωνική επικοινωνία. Εξ αυτού, η απόδοση αιτιότητας αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο, καθώς διερευνάται ο ορισμός, οι εκφάνσεις αλλά και οι εγγενείς γνωσιακές μεροληψίες της διαδικασίας αυτής.

Κεφάλαιο 2

Θεωρία Απόδοσης Αιτιότητας

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου αποτελεί, αρχικά, η διερεύνηση της διαδικασίας απόδοσης αιτιότητας, η οποία καθορίζει τις ατομικές στάσεις, πεποιθήσεις και αντιλήψεις και μέσω της οποίας το άτομο κατανοεί και ερμηνεύει το κοινωνικό του περιβάλλον. Η αναζήτηση αιτιών διαθέτει δεσπίζουσα θέση στην ανθρώπινη σκέψη, καθώς βοηθά στην κατανόηση του περιβάλλοντός μας ενώ παράλληλα επιζητείται η ερμηνεία και ο τρόπος επηρεασμού της συμπεριφοράς των άλλων (Heider 1958:20). Ο τρόπος με τον οποίο το άτομο οργανώνει και κωδικοποιεί τα μηνύματα, αποτελεί κομβικό σημείο για την ένταξή του σε κοινωνικές ομάδες, τις διαπροσωπικές του σχέσεις αλλά και την κοινωνική του ταυτότητα. Εν συνεχεία, εξετάζονται οι στρατηγικές κωδικοποίησης των μηνυμάτων, αλλά και οι ατομικές και ομαδικές μεροληψίες κατά την εφαρμογή τους. Η αναγνώριση των ατομικών και ομαδικών μεροληψιών αποκαλύπτει τα εγγενή γνωσιακά σφάλματα, τα οποία, συχνά, αποτελούν ισχυρά κίνητρα στην ερμηνεία του κοινωνικού γίνεσθαι. Έτσι, οι εγγενείς μεροληψίες λειτουργούν ως μια απρόθετη μορφή ερμηνείας των παραγωγικών αιτιών ως προς το κοινωνικό γίνεσθαι. Σε αντίθεση, οι στρατηγικές διαχείρισης και ερμηνείας των ίδιων καταστάσεων προτάσσει την εμπρόθετη κινητοποίηση των πλαισίων, ώστε μέσω αυτής, να συμπεριληφθούν οι επιλεγμένες αποδόσεις αιτιότητας οι επιλεγμένες νοηματοδοτήσεις.

Επιπλέον γίνεται αναφορά στις νοητικές συντομεύσεις του γνωσιακού συστήματος, τις εύκαιρες και εύκολα προσβάσιμες, δηλαδή, νοητικές διαδρομές και μελετάται ο τρόπος ενεργοποίησής τους κατά την απόδοση αιτιότητας, καθώς και η χρήση τους ως μέσο κατανόησης, αποσαφήνισης και κωδικοποίησης του τεράστιου όγκου πληροφοριών, τον οποίο δέχεται το άτομο. Επίσης, διερευνάται κατά πόσο οι διάφοροι τύποι μεροληψιών επηρεάζουν την απόδοση αιτιότητας και εάν μια αλλαγή στις ατομικές νοητικές συντομεύσεις ενδέχεται να προκαλέσει μετατόπιση στις ατομικές στάσεις και πεποιθήσεις και να επιφέρει αλλαγή συμπεριφοράς.

2.1. Θεωρητική εξέλιξη στην «απόδοση αιτιότητας»

Η μελέτη της απόδοσης αιτιότητας εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής νόησης (Crisp & Turner 2010:39), υπό την έννοια της διερεύνησης του τρόπου αποκωδικοποίησης, ερμηνείας και χρήσης πληροφοριών του ατόμου σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Σύμφωνα με τον Heider (1958:5-7) τα άτομα εμφανίζουν δύο βασικές ανάγκες: Πρώτον, να δημιουργήσουν μια συνεκτική ερμηνεία του κοινωνικού κόσμου και δεύτερον, να αποκτήσουν έλεγχο του περιβάλλοντός τους. Ερμηνεύοντας, δηλαδή, τις συμπεριφορές των άλλων, το άτομο αποζητά σταθερότητα, καθώς και τη δυνατότητα πρόβλεψης και ελέγχου, ώστε να συνδέσει ένα φαινόμενο ή μια συμπεριφορά με τα παραγωγικά του αίτια. Με αυτό τον τρόπο το άτομο χρησιμοποιεί λογικές μεθόδους ώστε να ελέγχει την υπόθεσή του περί παραγωγικών αιτιών μιας συμπεριφοράς, καθώς μέσω αυτής δημιουργείται νοηματοδότηση. Η πρώτη προσπάθεια συστηματικής ανάλυσης της διαδικασίας απόδοσης αιτιών παρουσιάζεται στο έργο του Heider (1958), όπου μελετήθηκε η διαδικασία ερμηνείας της συμπεριφοράς, που χρησιμοποιούν τα άτομα στις μεταξύ τους σχέσεις.

2.1.1. Η Ψυχολογία του Αφελούς

Κατά τον Heider (1958:20;22-24, επίσης Malle, 2004:7· Ξενικού, 2008:418) η απόδοση αιτιών άπτεται άμεσα με την έννοια της «αντίληψης», τις αρχές δηλαδή που ενώνουν τη σύνθεση του ερεθίσματος (συμπεριφοράς) που παρουσιάζεται στον παρατηρητή, με την κατανόηση της ίδιας της σύνθεσης. Η απόδοση αιτιότητας, επομένως, μιας συμπεριφοράς από έναν παρατηρητή, εξαρτάται από την αντίληψη που διαθέτει ο τελευταίος τόσο σε σχέση με τον δρώντα, όσο και με το περιβάλλον, στο οποίο παρατηρείται η συμπεριφορά. Ο Heider (1958:5) εισήγαγε τον όρο «κοινή ψυχολογία» (common-sense psychology) ή «ψυχολογία του αφελούς» (naïve psychology) (επίσης Schwartz, 2008:32), Ξενικού, 2008:398) για να περιγράψει τη διαδικασία ερμηνείας του κοινού ανθρώπου (δηλ. του μη επιστήμονα ψυχολόγου), των συμπεριφορών των άλλων. Η μελέτη της «κοινής ψυχολογίας» παρουσιάζει ενδιαφέρον επειδή επηρεάζει τη συμπεριφορά μας έναντι των άλλων ανθρώπων, οδηγεί σε διεργασίες κοινωνικής απόδοσης της συμπεριφοράς (Heider, 1958:5)

Η απόδοση αιτιών στην «κοινή ψυχολογία» διέπεται από δύο βασικές αρχές: Πρώτον της «οικονομίας της ερμηνείας» και δεύτερον της «εμπέδωσης» Σύμφωνα με

την πρώτη, όταν παρουσιάζονται ταυτόχρονα δύο ερμηνείες για ένα γεγονός, επιλέγεται αυτή, η οποία είναι λιγότερο περίπλοκη (Heider 1958:54). Επομένως, το άτομο επιλέγει αυτή την αιτιακή διαδρομή, που του φαίνεται πιο οικεία και πιο εύκολα προσβάσιμη. Η δεύτερη, η αρχή της «εμπέδωσης», αναφέρεται στη διαδικασία ενσωμάτωσης του περιβάλλοντος σε ένα ερέθισμα. Με αυτό τον τρόπο, η νοηματοδότηση του ερεθίσματος παράγεται συχνά ως το αποτέλεσμα της ευρύτερης ζύμωσης με το περιβάλλον (Heider 1958:53). Ως εκ τούτου, ορίζοντας το περιβάλλον, ενδέχεται η ερμηνεία του ερεθίσματος που περικλείεται σε αυτό, να αλλάζει χροιά, οδηγώντας σε διαφοροποίηση των πεποιθήσεων του ατόμου.

Η αιτιότητα μιας πράξης ή ενός ερεθίσματος εξαρτάται από δύο «σύνολα παραγόντων»: Πρώτον, τους ατομικούς (εσωτερικά αίτια) και δεύτερον, τους περιβαλλοντικούς (εξωτερικά αίτια) (Heider, 1958:82). Έτσι, τα άτομα ως παρατηρητές, τείνουν να αποδίδουν αιτιότητα επιλέγοντας περισσότερο τα εσωτερικά παρά τα εξωτερικά αίτια, καθώς υποτιμάται η επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων (Heider, 1958:171-173). Η παρατήρηση αυτή αποτέλεσε έναν από τους βασικούς όρους στις θεωρίες απόδοσης: το θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης (Passer & Smith, 2009:625), Myers, 2010:103), το οποίο οφείλεται στο γεγονός ότι το άτομο παρατηρεί τους άλλους από διαφορετική οπτική, από όταν παρατηρεί τη δική του συμπεριφορά (Myers, 2010:106).

2.1.2. Θεωρία επαγωγικών αντιστοιχιών

Βασισμένοι στη θεωρία του Heider, οι Jones & Davis (1965:223) διατύπωσαν τη «θεωρία των επαγωγικών αντιστοιχιών», σύμφωνα με την οποία, όταν τα άτομα προσπαθούν να ερμηνεύσουν τα αίτια μιας συμπεριφοράς, τείνουν να βγάζουν συμπεράσματα για την προσωπικότητα του δράστη. Το πρώτο επίπεδο της διαδικασίας αφορά το στάδιο απόδοσης πρόθεσης, στο οποίο για να αποδοθεί στον δρώντα πρόθεση, θα πρέπει να απαντηθούν τα κάτωθι: πρώτον, αν γνώριζε ο δρών για τις συνέπειες της πράξης, δεύτερον αν είχε την ικανότητα να τη διαπράξει και τρίτον αν η πράξη ήταν αποτέλεσμα της ελεύθερης επιλογής του (Jones & Davis, 1965:227-228). Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει την αντιστοίχιση της συμπεριφοράς του δρώντος και της προδιάθεσής του, αφού στο πρώτο στάδιο καταλήξει ότι όντως υπήρξε προδιάθεση στον δρώντα. Η μετάβαση από την πράξη στη συμπεριφορά αποτελεί λειτουργεί επαγωγικά βάσει δύο αρχών: Πρώτον, τα μη κοινά αιτιατά (non-

common effects) και δεύτερον την κοινωνική επιθυμητότητα (social desirability) (Passer & Smith, 2009:625· Myers, 2010:103).

Ο όρος «μη κοινά αιτιατά», αναφέρεται στα κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στις διαθέσιμες εναλλακτικές αποφάσεις του δράντος. Εάν όλες οι εναλλακτικές φέρουν κάποια χαρακτηριστικά ως κοινά, τότε αυτά δεν χρησιμοποιούνται κατά την απόδοση, η οποία αντιθέτως επικεντρώνεται στα διαφοροποιητικά στοιχεία των επιλογών (Jones & Davis, 1965:230-231). Με την έννοια «κοινωνική επιθυμητότητα» η συμπεριφορά του δράντος είναι σύμφωνη με τον αναμενόμενο κοινωνικό του ρόλο, με συνέπεια ο παρατηρητής να μην λαμβάνει πληροφορίες, που θα τον βοηθήσουν στην κατασκευή της αιτιότητας (Jones & Davis, 1965:235, 236· Ξενικού, 2008:401). Αντιθέτως, όταν δρα αντισυμβατικά τότε διευκολύνει τον παρατηρητή στην απόδοση αιτιότητας σε σταθερό χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του δράντος.

2.1.3. Το μοντέλο της Συνδιακύμανσης

Βασισμένοι στη θεωρία του Heider, οι Kelley & Michela (1980:462-464) διατύπωσαν το μοντέλο της συνδιακύμανσης (co-variation) (επίσης Crisp & Turner, 2010:47-51· Myers, 2010:102-104· Schwartz, 2008:32), το οποίο περιγράφει τις διαδικασίες οι οποίες οδηγούν τόσο σε εξωτερικά όσο και εσωτερικά παραγωγικά αίτια. Για να θεωρηθεί κάτι ως παραγωγικό αίτιο μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς, θα πρέπει να είναι παρόν όταν η συμπεριφορά είναι παρούσα και απόν όταν η συμπεριφορά είναι απύσχα. Από την πληθώρα πιθανών αιτιών επιλέγουμε αυτή, η οποία παρουσιάζει υψηλή συνδιακύμανση με τη συγκεκριμένη συμπεριφορά (Kelley, 1973:108).

Σύμφωνα με το μοντέλο της συνδιακύμανσης οι καθοριστικοί παράγοντες για την απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες αποτελούν: η ομοφωνία (consensus), η συνέπεια (consistency) και η διακριτότητα (distinctiveness). Η ομοφωνία αναφέρεται στο κατά πόσο οι άλλοι συμμετέχοντες αντιδρούν το ίδιο σε σχέση με τον δράντα. Υπάρχει υψηλή ομοφωνία όταν ο δράν λειτουργεί όπως η ομήγυρη, ενώ χαμηλή όταν υπάρχει διαφοροποίηση, επικεντρώνεται δηλαδή στο άτομο. Η συνέπεια αφορά στο κατά πόσο ο δράν συμπεριφέρεται το ίδιο σε διαφορετικές περιστάσεις σε βάθος χρόνου, επικεντρώνεται δηλαδή στις συνθήκες. Η διακριτότητα διαπιστώνεται με τη σύγκριση της συμπεριφοράς του ατόμου σε μια κατάσταση, με άλλες καταστάσεις, εμφανίζεται δηλαδή μια γενίκευση ως προς τα

υπάρχοντα ερεθίσματα. Υψηλή διακριτότητα σημαίνει ότι η παρατηρηθείσα συμπεριφορά σε μια κατάσταση διαφέρει ριζικά σε σχέση με άλλες καταστάσεις. Αντιθέτως, ο χαμηλός διακριτικός χαρακτήρας υπονοεί την σταθερή αντιμετώπιση και συμπεριφορά σε παρόμοιες συνθήκες.

Η παρουσία ή απουσία κάθε ενός από τους προαναφερθέντες παράγοντες έχει επίπτωση στο αν η αιτιότητα θα αποδοθεί σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες (Crisp & Turner, 2010:44· Baumeister & Bushman, 2011:139). Η παρουσία ομοφωνίας, μεταφέρει την απόδοση αιτιότητας σε εξωτερικούς παράγοντες (π.χ. στον κοινωνικό περίγυρο, στις περιστάσεις) ενώ η απουσία ομοφωνίας στρέφει την αιτιότητα σε εσωτερικούς παράγοντες του δράντος. Η παρουσία συνέπειας στρέφει προς εσωτερικούς παράγοντες αιτιότητας (ο δράν συμπεριφέρεται με τον τρόπο αυτό βάσει ατομικών του δομών) ενώ η απουσία συνέπειας οδηγεί σε απόδοση αιτιότητας στις συνθήκες (εξωτερικούς παράγοντες). Τέλος, η παρουσία διακριτότητας υπονοεί εσωτερικά αίτια, ενώ η απουσία της μεταφέρει τα αίτια σε εξωτερικούς παράγοντες (Myers, 2010:102-104) Το μειονέκτημα του μοντέλου της Συνδιακύμανσης έγκειται στο ότι προϋποθέτει μεγάλο αριθμό παρατηρήσεων. Στην πραγματικότητα, όμως, το άτομο συχνά δεν διαθέτει τον χρόνο είτε το αναγκαίο κίνητρο ώστε να προβεί σε πολλαπλές παρατηρήσεις (Kelley, 1973:113). Επομένως, η απόδοση αιτιότητας εκ μέρους του ενδέχεται να βασίζεται σε προηγούμενες εμπειρίες και να υποδεικνύει την παρουσία άλλων πιθανών αιτιών. Άρα, όταν το άτομο διαθέτει περιορισμένο χρόνο, εξηγεί τα γεγονότα βασισμένο στα αιτιώδη σχήματα, τα οποία αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο το άτομο συσχετίζει πιθανά αίτια σε σχέση με ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα (Kelley, 1973:114· Malle, 2004:17· Ξενικού, 2008:406).

2.1.4. Απόδοση αιτιότητας σε περίπτωση επιτυχίας ή αποτυχίας

Η προσέγγιση του Weiner εστιάστηκε στην απόδοση αιτιότητας του ατόμου, σε περίπτωση αποτυχίας ή επιτυχίας ενός εγχειρήματος και εκτυλίσσεται σε δύο επίπεδα. Κατά το πρώτο επίπεδο, μελετάται η απόδοση αιτιότητας βάσει προσδοκιών (Weiner, 1986:79-115) και κατά το δεύτερο, βάσει συναισθηματικών αντιδράσεων (Weiner, 1986:117-154). Σύμφωνα με τη θεωρία του, το άτομο πρώτα αξιολογεί εάν υπήρξε αποτυχία ή επιτυχία και στη συνέχεια βιώνει αντίστοιχα αρνητικά ή θετικά συναισθήματα, βασισμένα στην επιλογή των αιτιών που οδήγησαν στην επιτυχία ή την αποτυχία.

Στο πρώτο επίπεδο, ο Weiner θεώρησε ότι καθοριστικοί παράγοντες στην απόδοση αιτιότητας είναι: Πρώτον, η έδρα αιτιότητας (locus) (Weiner, 1986:128), δεύτερον, η σταθερότητα (stability) (Weiner, 1986:135) και τρίτον, η δυνατότητα ελέγχου (controllability) (Weiner, 1986:153, επίσης Hogg & Vaughan, 2010:45,45· Ξενικού, 2008:411). Η έδρα αιτιότητας αναφέρεται στο αν ένα αίτιο κατηγοριοποιείται ως εσωτερικό ή ως εξωτερικό. Η σταθερότητα μελετά αν ένα αίτιο εμφανίζεται σταθερά και παραμένει σχετικά αμετάβλητο στον χρόνο, ή είναι ασταθές και μεταβλητό. Η δυνατότητα ελέγχου ερευνά αν το αίτιο για την επιτυχία ή την αποτυχία βρίσκεται στον έλεγχο του δρώντος ή στον έλεγχο κάποιου άλλου ατόμου. Εξ αυτών δημιουργούνται τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

***Ερευνητικό Ερώτημα 1:** Για ποια ζητήματα αποδίδεται αιτιότητα στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 2:** Ποιες είναι οι έδρες αιτιότητας στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 3:** Πού αποδίδεται αιτιότητα για την υπαγωγή της χώρας μας στο Μνημόνιο II;*

Κατά τον Weiner (1986:17) τα αίτια κατηγοριοποιούνται όχι μόνο βάσει των καθοριστικών παραγόντων τους, αλλά και τις αιτιώδεις διαστάσεις τους, οι οποίες είναι: πρώτον, η ικανότητα (εσωτερικό, σταθερό και μη ελεγχόμενο αίτιο), δεύτερον, η προσπάθεια (εσωτερικό, ασταθές και μη ελεγχόμενο), τρίτον, η δυσκολία έργου (εξωτερικό, σταθερό και μη ελεγχόμενο) και τέταρτον, η τύχη (εξωτερικό, ασταθές και μη ελεγχόμενο αίτιο (επίσης Ξενικού, 2008:409).

Πίνακας 1: Τυπολογία απόδοσης αιτιότητας του Weiner

	Εσωτερικό		Εξωτερικό	
	Σταθερό	Ασταθές	Σταθερό	Ασταθές
Ελεγχόμενο	Τυπική προσπάθεια	Μη τυπική προσπάθεια	Συνεχής βοήθεια ή εμπόδιο από άλλους	Ασυνήθιστη προσπάθεια ή εμπόδιο από άλλους
Μη ελεγχόμενο	Ικανότητα	Προσπάθεια	Δυσκολία	Τύχη

Σημαντική προσθήκη στη θεωρία του Weiner αποτελεί η παραδοχή, ότι τα αίτια που επιλέγει ένα άτομο για να εξηγήσει την έκβαση του εγχειρήματος, αποτελούν κίνητρα (ή αντικίνητρα) για τη μελλοντική του δράση (Weiner, 1986:80). Όταν για παράδειγμα το άτομο επιλέξει αίτια, τα οποία θεωρεί σταθερά, θα αναμένει την επανάληψη των αποτελεσμάτων του παρελθόντος. Εάν δηλαδή θεωρήσει ότι η επιτυχία ενός εγχειρήματος βασίστηκε στην ικανότητά του, τότε ενδεχομένως να προσδοκά ότι η ικανότητα αυτή θα αποτελέσει βασικό παράγοντα επιτυχίας σε ένα μελλοντικό εγχείρημα. Εάν η επιτυχία του εγχειρήματος ερμηνευθεί βάσει του παράγοντα «τύχη», τότε πολύ πιθανό να μην προσδοκάται η επιτυχία σε μελλοντικές προσπάθειες. Η κατηγοριοποίηση της απόδοσης αιτιότητας σε «εξωτερική» και «εσωτερική» δημιουργεί τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

Ερευνητικό Ερώτημα 4: Ποια η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με τον εκάστοτε ομιλητή στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;

Ερευνητικό Ερώτημα 5: Ποια η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με το πολιτικό κόμμα, στο οποίο ανήκει ο ομιλητής, στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;

Ερευνητικό Ερώτημα 6: Ποια η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την Ελλάδα, στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;

Ερευνητικό Ερώτημα 7: Υπάρχει διαφοροποίηση στην απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την Ελλάδα ανάλογα το πολιτικό κόμμα;

Ερευνητικό Ερώτημα 8: Οι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες ως προς την Ελλάδα παρουσιάστηκαν υπό όρους προβλήματος ή επιτυχίας;

Εκ των ανωτέρω ερευνητικών ερωτημάτων δημιουργείται η εξής υπόθεση εργασίας:

Υπόθεση Εργασίας 1: Υπάρχει διαφοροποίηση σχετικά με την απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες ανάλογα το επίπεδο της έδρας αιτιότητας.

Επιπροσθέτως, η διαφοροποίηση ανάμεσα σε σταθερά ή ασταθή χαρακτηριστικά της έδρας αιτιότητας, δημιουργεί το κάτωθι ερευνητικό ερώτημα:

Ερευνητικό Ερώτημα 9: Αποδίδεται αιτιότητα σε σταθερά ή σε ασταθή χαρακτηριστικά της εκάστοτε έδρας αιτιότητας;

Στο δεύτερο επίπεδο της θεωρίας του Weiner υπεισέρχεται ο παράγοντας «συναίσθημα», υπό γνωσιακής όμως προσέγγιση, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο το άτομο «πιστεύει» ότι νοιώθει (Weiner, 1986:119). Η έκβαση ενός εγχειρήματος μπορεί να οδηγήσει στην επιτυχία ή την αποτυχία, συνοδευόμενη με θετικά ή αρνητικά συναισθήματα αντιστοίχως. Σε περίπτωση που το αποτέλεσμα είναι αρνητικό, απροσδόκητο ή σημαντικό, τότε ενεργοποιείται η διαδικασία απόδοσης αιτιότητας προς εξήγηση του αποτελέσματος και η αιτιώδης διάσταση που θα επιλεγθεί (έδρα αιτιότητας, σταθερότητα, δυνατότητα ελέγχου) εξαρτάται από τα συναισθήματα που συνοδεύουν την αιτία (Weiner, 1986:127). Υπάρχει, για παράδειγμα, ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της έδρας αιτιότητας και του συναισθήματος της αυτοεκτίμησης, καθώς η απόδοση της επιτυχίας σε εσωτερικά αίτια, όπως η ικανότητα, η προσπάθεια ή γενικότερα σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, επηρεάζει την αυτοεκτίμηση του ατόμου ενώ εάν, αντιθέτως, επιλεγθεί η απόδοση σε εξωτερικά αίτια, τότε αυτά δεν έχουν κάποια επίδραση στην αυτοεκτίμηση (Weiner, 1986:131). Η αιτιώδης διάσταση «σταθερότητα» μπορεί να επιφέρει συναισθήματα αισιοδοξίας ή απαισιοδοξίας καθώς εάν η αρνητική έκβαση ενός εγχειρήματος αποδοθεί σε ασταθή αίτια, τότε ενισχύεται η αισιοδοξία ενώ σε αντίθετη περίπτωση, εάν δηλαδή η αρνητική έκβαση αποδοθεί σε σταθερά αίτια, τότε ενδέχεται να παρατηρηθεί απαισιοδοξία έως και απελπισία (Weiner, 1986:153,154). Τέλος, η αιτιώδης διάσταση «δυνατότητα ελέγχου» μπορεί επιφέρει συναισθηματικές συνέπειες όπως θυμός, οίκτος, ενοχή, ντροπή, αφού εάν ένα αρνητικό γεγονός ερμηνευθεί βάσει αιτιών, οι οποίες υπόκεινται στον έλεγχο του ατόμου, τότε εκείνο ενδέχεται να βιώσει ενοχή, εάν όμως ερμηνευθεί βάσει αιτιών, οι οποίες δεν υπόκεινται στον έλεγχο του ατόμου, τότε εκείνο βιώνει ντροπή (Weiner, 1986:153· Ξενικού, 2008:413). Επομένως εάν κάποιο άτομο θεωρήσει (ή οδηγηθεί να θεωρήσει) ότι το ίδιο φταίει για την αρνητική έκβαση των πραγμάτων, τότε εκείνο ενδεχομένως βάσει ενοχής να δεχθεί με λιγότερη αντίσταση τα αντίμετρα, ώστε να αντιμετωπιστεί η αρνητική έκβαση.

Ο Benoit (1999) αναλύοντας τον πολιτικό λόγο στους υποψηφίους για την Προεδρία των ΗΠΑ κατηγοριοποίησε το περιεχόμενό του σε τρεις βασικές κατηγορίες. Την επευφημία (acclaim), την άμυνα (defense) και την επίθεση (attack). Θεωρώντας δεδομένο ότι η επιλογή ψήφου ενός υποψηφίου εξαρτάται από τις

προτιμήσεις του ψηφοφόρου βάσει συγκρίσεως (Benoit, 1999:249). Ο πολιτικός δρών για να δημιουργήσει μια πιο θετική εικόνα έναντι ενός άλλου πολιτικού δρώντα μπορεί να επευφημήσει περί εαυτού ή μπορεί να επιτεθεί στην αντιπολίτευση ώστε να φανούν χειρότερη επιλογή από αυτόν. Σε περίπτωση που ο ίδιος δεχθεί επίθεση ενεργοποιείται η διαδικασία της άμυνας, ώστε να ανακτηθεί η θετική εικόνα προ της επίθεσης. Σύμφωνα με τον Benoit (1999:250) η επευφημία είναι μέρος του λόγου, το οποίο δρα ως αυτό-εξυψωτικό προς τον ίδιο ή το κόμμα του και μπορεί να εμφανιστεί σε τρεις εκφάνσεις της πολιτικής: Πρώτον, παρελθούσες πράξεις, δεύτερον, μελλοντικά σχέδια και τρίτον γενικούς στόχους. Η επίθεση διαθέτει δύο χαρακτηριστικά: Πρώτον πρέπει να υπάρχει μια αρνητική έκβαση ενός γεγονότος και δεύτερον αποδίδεται αιτιότητα για την έκβαση αυτή σε έναν δρώντα. Η άμυνα ενεργοποιείται ως επανόρθωση της εικόνας ή της φήμης έπειτα από μια επίθεση (Benoit, 1999:252). Εξ αυτών προκύπτουν τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

***Ερευνητικό Ερώτημα 10:** Ποια η συχνότητα χρήσης επευφημιών, άμυνας και επιθέσεων κατά την απόδοση αιτιότητας στην κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 11:** Ποια η συσχέτιση επευφημίας, άμυνας και επίθεσης σχετικά με την αιτιότητα σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την Ελλάδα;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 12:** Πώς συσχετίζεται η χρήση επευφημίας, άμυνας ή επίθεσης κατά τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας με την κομματική τοποθέτηση του ρήτορα;*

Παρά, όμως, την έντονη επιστημονική, θεωρητική και πειραματική προσέγγιση της απόδοσης αιτιότητας, η καθημερινή πρακτική αναδύει κάποιες δυσκολίες. Για παράδειγμα, το άτομο στην καθημερινότητά του δύσκολα προχωρεί στην εσκεμμένη αναλυτική προσέγγιση του Heider, ώστε να διαχωρίζει αυτόματα την εσωτερική και εξωτερική αιτιότητα, πόσο μάλλον στην αναλυτικότερη προσέγγιση του Kelley ή τις επαγωγικές αντιστοιχίες των Jones & Davis. Είθισται ο άνθρωπος να αποδίδει αιτιότητα βασισμένος σε προαισθήματα και προσωπικές εδραιωμένες πεποιθήσεις, καθώς η διαρκής ανάλυση των δεδομένων απαιτεί χρόνο και κόπο, καθιστώντας δύσκολη την απόδοση αιτιότητας σε κάθε καθημερινή πράξη, με την οποία ερχόμαστε αντιμέτωποι (Crisp & Turner, 2010:49). Η θεώρηση αυτή, ότι δηλαδή

χρησιμοποιούνται κάποιες συντομεύσεις για να κριθεί ο κοινωνικός περίγυρος, οδήγησε στη διατύπωση «σφαλμάτων» (errors) ή «μεροληψιών» (biases)¹.

2.2 Σφάλματα και Μεροληψίες στην Απόδοση Αιτιότητας

Η πειραματική διερεύνηση αυτών των «σφαλμάτων» οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η εμφάνιση μεροληψιών δεν αποτελεί τυχαία ανάδυση, αλλά έχει μια συχνότητα, η οποία ενδεχομένως να παραπέμπει σε διαφορετικούς ψυχολογικούς μηχανισμούς απόδοσης αιτιότητας. Οι βασικότερες καταγραφείσες μεροληψίες στην απόδοση αιτιότητας είναι (Ξενικού, 2008:417-426· Myers, 2013:66-68;100-103): Πρώτον, το θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης, δεύτερον η αυτοαπόδοση και η ετεροαπόδοση, τρίτον η αυτοεξυπηρετική μεροληψία, τέταρτον η ομαδοεξυπηρετική μεροληψία και πέμπτον, η ψευδαίσθηση της κοινωνικής ομοιότητας.

2.2.1. Θεμελιώδες Σφάλμα Απόδοσης

Σύμφωνα με τον Ross (1977: 183) το «θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης» αναφέρεται στην τάση των ατόμων, ως παρατηρητές, να υποτιμούν την επίδραση των εξωτερικών παραγόντων και παράλληλα να υπερεκτιμούν τον ρόλο των εσωτερικών κατά την ερμηνεία μιας συμπεριφοράς (επίσης Myers, 2010:349), Ξενικού, 2008:417). Μια εξήγηση της μεροληψίας αυτή αποτελεί η έννοια της «επιλεκτικής προσοχής» (Tal-Or & Papirman, 2007:332), σύμφωνα με την οποία οι παρατηρητές τείνουν να επικεντρώνονται στον δρώντα, ο οποίος είναι πιο εύκολα προσβάσιμος σε σχέση με το υπόβαθρο της παρατηρηθείσας ευρύτερης κατάστασης.

2.2.2. Αυτοαπόδοση και Ετεροαπόδοση

Οι έννοιες «αυτοαπόδοση» και «ετεροαπόδοση» εντάσσονται στο ίδιο πλαίσιο ερμηνείας με το θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης, υπό την έννοια ότι και οι δυο λειτουργούν στο επίπεδο της αντίληψης Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μεροληψία, υπάρχει διαφοροποίηση στην αντίληψη αιτιότητας μεταξύ του δρώντος και του εξωτερικού παρατηρητή (actor-observer bias) (Jones & Nisbett, 1971:79, 80). Έτσι, το άτομο τείνει να αποδίδει τη δική του συμπεριφορά σε εξωτερικά αίτια ενώ

---

¹ Κατά την Ξενικού (2008:417) προτιμάται ο όρος «μεροληψία» έναντι του όρου «σφάλμα», καθώς ο τελευταίος παραπέμπει σε περιγραφή αποκλίσεων από κανονιστικά μοντέλα, κάτι που δεν άπτεται στη θεωρία απόδοσης αιτιών, πλην αυτών των περιπτώσεων όπου έχει ήδη καθιερωθεί (π.χ. Θεμελιώδες Σφάλμα Απόδοσης)

παρατηρώντας τη συμπεριφορά των άλλων, σε εσωτερικά του δρώντος, δηλαδή σε προδιαθέσεις (Ξενικού, 2008:421· Baron & Branscombe, 2012:88).

Σύμφωνα με τους Hogg & Vaughan (2010:50), ένας επιπρόσθετος παράγοντας εμφάνισης του φαινομένου αυτού είναι η ασυμμετρία της πληροφόρησης. Το άτομο γνωρίζει περισσότερα για τον εαυτό του και ως εκ τούτου γνωρίζει ότι η συμπεριφορά του επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες, καθώς θεωρεί ότι συμπεριφέρεται διαφορετικά ανά περίπτωση. Η παραδοχή αυτή δεν ισχύει για την απόδοση αιτιότητας σε συμπεριφορά άλλων, καθώς το άτομο τείνει να αποδώσει αιτιότητα σε εσωτερικούς παράγοντες των δρώντων, παραβλέποντας το γεγονός ότι και η παρατηρούμενη συμπεριφορά μπορεί να είναι η ίδια αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων. Αυτή η ασυμμετρία πληροφόρησης παρατηρείται ως παράγοντας διαφοροποίησης και στο έργο των Jones & Nisbett (1971:93), όπου θεωρείται ότι η τάση στην απόδοση αιτιότητας είναι αποτέλεσμα του διαφοροποιητικού υπερτονισμού της πληροφόρησης, που παρατίθεται τόσο στον δρώντα όσο και στον παρατηρητή. Για τον παρατηρητή το απεικονιζόμενο είναι η συμπεριφορά, ενώ για τον δρώντα τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τα οποία επηρεάζουν την κατάσταση. Τέλος, θεωρείται ότι η οπτική της ίδιας συμπεριφοράς του ατόμου διαφέρει από την οπτική της προσωπικότητας των άλλων (Jones & Nisbett, 1971:93). Το άτομο τείνει να θεωρεί τη δική του προσωπικότητα ως ένα άθροισμα προσωπικών χαρακτηριστικών, αξιών, προτεραιοτήτων και στόχων. Ο δρών μπορεί συγχρόνως να θεωρεί τη δική του προσωπικότητα ως πιο ξεχωριστή σε σχέση με αυτό που πραγματικά είναι και τη συμπεριφορά του πιο κατάλληλη σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, σε σχέση με των άλλων (Jones & Nisbett, 1971:94). Έτσι, ως παρατηρητής αποδίδει αιτιότητα στα ατομικά χαρακτηριστικά του δράστη, ενώ ως δρών θεωρεί ότι οποιαδήποτε αρνητική μεταβολή και έκβαση μιας κατάστασης, προήλθε από εξωτερικούς παράγοντες.

2.2.3. Αυτοεξυπηρετική Μεροληψία

Η αυτοεξυπηρετική μεροληψία (self-serving bias) περιγράφει την τάση του ατόμου να είναι ευνοϊκός έναντι του εαυτού του, αποδίδοντας την επιτυχία ενός εγχειρήματος σε ατομικά του προσόντα (εσωτερικά αίτια), ενώ την αποτυχία του σε περιβαλλοντικούς (εξωτερικούς) παράγοντες (Malle, 2004:125· Crisp, 2010:48· Coleman, 2011:345;347· Baron & Branscombe, 2012:89· Myers, 2013:61). Τέτοιου είδους μεροληψίες παρατηρούνται σε συμπεριφορές, όπως π.χ. μια κυβέρνηση

αποδίδει την επιτυχία ενός πολιτικού προγράμματος στη στρατηγική χάραξη και τη σκληρή δουλειά της ίδιας της κυβέρνησης ενώ την ενδεχόμενη αποτυχία του προγράμματος την αποδίδει στις ευρύτερες πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες. Η αυτοεξυπηρετική μεροληψία συμπεριλαμβάνει δύο ακόμα μεροληψίες, την «αυτοεξυπηρετική», η οποία αναφέρεται στην τάση του ατόμου να αποδίδει την επιτυχία σε εσωτερικά του χαρακτηριστικά, και την «αυτοπροστατευτική», η οποία αναφέρεται στην αρνητική τάση του ατόμου να αναλάβει ευθύνη για την αποτυχία (Ξενικού 2008:422· Coleman, 2011:351· Hogg & Vaughan, 2010:51). Μια ερμηνεία της εμφάνισης της αυτοεξυπηρετικής μεροληψίας μπορεί να είναι η προστασία της αυτοεικόνας, καθώς το άτομο προσπαθεί να τη συνδέσει με θετικά αποτελέσματα και να την απομακρύνει από τα αρνητικά (Myers, 2013:62, Ξενικού, 2008:423).

Η συγκεκριμένη ερμηνεία, όμως, βρίσκει αντίλογο σε ορισμένες περιστάσεις, όπου τα άτομα πρόθυμα αναλαμβάνουν την ευθύνη για την αποτυχία ή ενδέχεται να αποδώσουν τα εύσημα για την επιτυχία σε συλλογική προσπάθεια (Ξενικού, 2008:423). Επιπροσθέτως, ο Myers (2013:62) αναφέρει ότι ενδέχεται να μεροληπτούμε παραβλέποντας την ίδια μας τη μεροληψία, υπογραμμίζοντας ότι η μεροληψία δεν αποτελεί φαινόμενο το οποίο εκδηλώνεται αποκλειστικά ηθελήμένα, αλλά συνήθως ελλοχεύει χωρίς συνειδητή προβολή. Παράλληλα, το άτομο είθισται να θεωρεί τις ατομικές του πεποιθήσεις αμερόληπτες, ενώ όλων των άλλων μεροληπτικές.

Μια ακόμη ερμηνεία είναι η επίδραση της λανθασμένης ομοφωνίας, κατά την οποία το άτομο τείνει να υπερεκτιμά το μέγεθος συμφωνίας των άλλων σε σχέση με τις προσωπικές του απόψεις (Myers, 2013:66,67). Μια έκφανση της αυτοεξυπηρετικής μεροληψίας είναι η «εγωκεντρική μεροληψία», σύμφωνα με την οποία σε ένα κοινό έργο ο καθένας αισθάνεται ότι έχει συνεισφέρει περισσότερο από τον άλλο. Η διαφορά αυτοεξυπηρετικής και εγωκεντρικής μεροληψίας έγκειται στο ότι η αυτοεξυπηρετική μεροληψία παρατηρείται όταν τείνουμε να αποδώσουμε αιτιότητα για την επιτυχία στις ατομικές μας προσπάθειες και να την αποφεύγουμε σε περίπτωση αποτυχίας, ενώ η εγωκεντρική παρατηρείται στην πεποίθηση ότι η συνεισφορά μας ήταν η μεγαλύτερη σε σχέση με τους άλλους συμμετέχοντες, ανεξαρτήτως επιτυχούς ή μη αποτελέσματος (Ξενικού, 2008:425)

Εκτός των μεροληψιών, που εντοπίζονται και αναφέρονται στην ατομική εξήγηση και απόδοση, παρατηρούνται μεροληψίες, οι οποίες αφορούν ευρύτερα κοινωνικά σύνολα.

2.2.4. Ομαδοεξυπηρετική Μεροληψία

Η τάση του ατόμου να ανήκει σε μια ομάδα δεν διαφαίνεται μόνο από την ιστορική του πορεία, την εξέλιξη και ζύμωσή του μέσω συλλογικών οντοτήτων, αλλά και από τις αρνητικές συνέπειες, που αναδύονται όταν το άτομο βιώσει την απόρριψη και τον παραγκωνισμό από τις κοινωνικές ομάδες². Με τον όρο «κοινωνική ομάδα» εννοείται η ύπαρξη «δύο ή περισσότερων ατόμων, τα οποία μοιράζονται την ίδια αίσθηση της κοινωνικής τους ταυτότητας και αντιλαμβάνονται εαυτούς ως μέλη της ίδιας κοινωνικής κατηγορίας» (Turner, 1982:15). Μέσω αυτής της διαδικασίας δημιουργείται η έννοια της «κοινωνικής ταυτότητας», η οποία ορίζεται ως «η γνώση του ατόμου ότι ανήκει σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, καθώς και η συναισθηματική και αξιακή σπουδαιότητα που προσδίδει το άτομο στην ένταξή του» (Tajfel, 1972:31). Ως εκ τούτου, η ένταξη σε μια κοινωνική ομάδα δεν έχει μόνο λειτουργικό χαρακτήρα, αλλά συμπεριλαμβάνονται συναισθηματικές, αξιακές και γνωσιακές συνιστώσες. Τα μέλη μιας ομάδας μοιράζονται κοινές βασικές πεποιθήσεις και αξίες, οι οποίες ενδεχομένως να έρχονται, μέσω της κοινωνικής σύγκρισης, σε σύγκρουση με τις βασικές πεποιθήσεις και αξίες άλλων κοινωνικών ομάδων. Η τάση να αξιολογούνται θετικά όλες τις στερεοτυπικές ιδιότητες της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει ένα άτομο (έσω-ομάδα) και αρνητικά οι ιδιότητες των ατόμων ή ομάδων που δεν ανήκουν στην ίδια κοινωνική ομάδα (έξω-ομάδα) ονομάζεται «εθνοκεντρισμός» (Teo & Febbaro, 2003:676· Jammond & Axelrod, 2006:926· Σαμαράς 2007:3· Ξενικού, 2008:423, Myers, 2010:320).

Ο όρος «εθνοκεντρισμός» χρησιμοποιήθηκε από τον Sumner (1906:15) ως «το τεχνικό όνομα αυτής της οπτικής, όπου η ομάδα που ανήκει κάποιος αποτελεί το κέντρο των πάντων και όλοι οι άλλοι κατηγοριοποιούνται και αξιολογούνται βάσει αυτής της πεποίθησης». Σύμφωνα με τον ίδιο, δημιουργούνται δύο ομάδες, η «έσω-

---

² Για εκτενέστερες αναφορές και μελέτες στην ψυχολογία του ατόμου (άγχος, αρνητισμός, κατάθλιψη), οι οποίες εμφανίζονται με την απόρριψη του από κοινωνικές ομάδες βλ. Abrams, Hogg & Marques (2005:90-92)

ομάδα» και η «έξω-ομάδα» (Sumner, 1906:13)³. Τα μέλη της έσω-ομάδας απολαμβάνουν συναισθήματα συντροφικότητας και ειρήνης μεταξύ τους, ενώ η στάση τους έναντι της έξω-ομάδας χαρακτηρίζεται από εχθρότητα (Sumner, 1906:14). Επιπροσθέτως, τα μέλη μιας ομάδας, κινούμενα υπό εθνοκεντρικά χαρακτηριστικά, τείνουν να μοιράζονται τα ίδια ή συγκλίνοντα ερμηνευτικά πλαίσια, μέσω της έσω-ομαδικής ιδεολογίας (Hoog & Vaughan, 2010:87). Κατανοούν, ερμηνεύουν και αποδίδουν, δηλαδή, αιτιότητα μέσω κοινών ή συγκλινόντων διανοητικών διαδικασιών νοηματοδότησης. Η ευθυγράμμιση των ερμηνευτικών αυτών πλαισίων αποτελεί παράγωγο της ζύμωσης της κυρίαρχης ιδεολογίας της ομάδας, με αυτή του ατόμου. Ως παράγωγο της ζύμωσης αυτής αποτελεί ένα ενιαίο ερμηνευτικό πλαίσιο, το οποίο χρησιμοποιείται όχι μόνο στην απόδοση αιτιότητας στη συμπεριφορά και τη στάση οιασδήποτε έξω-ομάδας ή ατόμου, που δεν ανήκει στην έσω-ομάδα αλλά και στη δημιουργία ενιαίων «κοινωνικών αναπαραστάσεων»⁴, δηλαδή την κατασκευή συλλογικών επεξηγήσεων αναφορικά με περίπλοκα ή και άγνωστα κοινωνικά φαινόμενα και τη μεταμόρφωσή τους σε εξαπλουστευμένη μορφή (Hogg & Vaughan, 2010:55)

Με την ένταξή του σε μια κοινωνική ομάδα, το άτομο αποδίδει αιτίες όχι μόνο σε διαπροσωπικό επίπεδο, αλλά και σε διομαδικό. Στην περίπτωση αυτή, το άτομο, ως παρατηρητής, δεν αποδίδει αιτιότητα μόνο στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του δράντος, αλλά και στα χαρακτηριστικά που διέπουν την έξω-ομάδα, στην οποία ανήκει ο δρων. Επομένως, η υπαγωγή ενός ατόμου σε μια ομάδα, αποτελεί βασικό παράγοντα ενεργοποίησης της εθνοκεντρικής απόδοσης, ως γνωσιακή διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, με την ένταξή του σε μια κοινωνική ομάδα, ενεργοποιούνται μια σειρά από προσδοκίες, ερμηνευτικά σχήματα και στερεότυπα. Όταν το άτομο καλείται να ερμηνεύσει μια συμπεριφορά, η οποία είναι σύμφωνη με το στερεότυπο, τότε η αιτιότητα αποδίδεται στις προδιαθέσεις του δράντος, οι οποίες προκύπτουν από τα χαρακτηριστικά της ομάδας στην οποία ανήκει (Ξενικού, 2008:437). Σε περίπτωση όμως, που η συμπεριφορά του δράντος δεν είναι σύμφωνη με τα στερεότυπα, τότε η απόδοση αιτιότητας πραγματοποιείται με μεγαλύτερη προσοχή

---

³ Επιπροσθέτως ο Sumner χρησιμοποιεί και τις έννοιες «we-group» και «others-group» για τις έννοιες «in-group» (έσω-ομάδα) και «others-group» (έξω-ομάδα).

⁴ Περαιτέρω επεξηγήσεις για την έννοια «κοινωνικές αναπαραστάσεις» βλ. Moscovisi, (1988)

και επιλέγονται περισσότερο οι εξωτερικοί παράγοντες (Ξενικού, 2008:437· Hogg&Vaughan, 2010:54).

Μια επιπλέον προσέγγιση αποτελεί η έννοια της «κοινωνικής ταυτότητας», σύμφωνα με την οποία τα άτομα ορίζουν τον εαυτό τους σε σχέση με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουν (Hogg & Abrams, 1998:2). Παράλληλα, επιζητούν μια θετική κοινωνική ταυτότητα, μέσω της σύγκρισης της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουν, με άλλες. Στην προσπάθειά του το άτομο να προστατεύσει τόσο την ατομική όσο και την κοινωνική του ταυτότητα, ενδέχεται να αποδώσει αιτίες υπό μεροληψία με δύο τρόπους: είτε αποδίδοντας θετικές συμπεριφορές της έσω-ομάδας και αρνητικές συμπεριφορές της έξω-ομάδας σε σταθερά εσωτερικά χαρακτηριστικά της ομάδας, είτε αποδίδοντας αρνητικές συμπεριφορές της έσω-ομάδας και θετικές συμπεριφορές της έξω-ομάδας σε ασταθή, εξωτερικά χαρακτηριστικά (Ξενικού, 2008:437). Με αυτό τον τρόπο η θετική συμπεριφορά της έσω-ομάδας αποδίδεται στα σταθερά θετικά της χαρακτηριστικά και κατά συνέπεια στα σταθερά θετικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, άρα και της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου. Σε αντίθετη περίπτωση, εμφάνισης δηλαδή αρνητικής συμπεριφοράς της έσω-ομάδας, η κοινωνική ταυτότητα του ατόμου προστατεύεται από την απόδοση αιτιότητας σε τυχαίους, εξωτερικούς και μεταβλητούς παράγοντες. Σημαντική, όμως, παράμετρος παραμένει το ερώτημα κατά πόσο ευθυγραμμίζονται οι γνωσιακές δομές του ατόμου με την κυρίαρχη ιδεολογία της κοινωνικής ομάδας που ανήκει. Σύμφωνα με τους Hogg & Abrams (1998:123-125) όσο πιο ανίσχυρες είναι οι ατομικές γνωσιακές δομές, τόσο πιο πιθανή είναι η εμφάνιση του φαινομένου της «από-εξατομίκευσης» (de-individuation), η απώλεια δηλαδή της ατομικής προσέγγισης, οδηγώντας έτσι στη «συλλογική συμπεριφορά», όπου το άτομο ευθυγραμμίζεται πλήρως με την συμπεριφορά και τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας με την έσω-ομάδα.

2.2.5. Ψευδαίσθηση Κοινωνικής Ομοιότητας

Η μεροληψία της ψευδαίσθησης της κοινωνικής ομοιότητας βασίζεται στη λανθασμένη πεποίθηση του ατόμου να θεωρεί τις απόψεις του ως «τυπικές», θεωρεί δηλαδή ότι οι θέσεις του θα λάβουν υψηλή ομοφωνία από το κοινωνικό περιβάλλον. Βασίζεται, δηλαδή, στην έννοια της «ομοφωνίας» του Kelley, μια από τις τρεις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται κατά την απόδοση αιτιότητας. Σύμφωνα με την Ξενικού (2008:424) υπάρχουν τρεις πιθανές ερμηνείες εμφάνισης της συγκεκριμένης

μεροληψίας (επίσης Hogg & Vaughan, 2010:50): Πρώτον, η κοινή βάση των συναναστροφών του ατόμου, δεύτερον, η διατήρηση της αυτοεκτίμησης και τρίτον η εξέχουσα θέση των πεποιθήσεων στο γνωσιακό μας σύστημα. Η κοινή βάση των συναναστροφών του ατόμου βασίζεται στην πεποίθηση ότι το άτομο επιλέγει να κοινωνικοποιείται με άτομα, τα οποία έχουν όμοιο ιδεολογικό υπόβαθρο με το δικό του, κοινές αξίες, πεποιθήσεις και προσεγγίσεις. Επομένως, όταν το άτομο καλείται να διερευνήσει την αποδοχή των πεποιθήσεών του, χρησιμοποιεί λανθασμένα το δείγμα αυτό ως αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού. Η έννοια της διατήρησης της αυτοεκτίμησης αναφέρεται στην αντίληψη ότι όσο περισσότερος κόσμος συμφωνεί με τις πεποιθήσεις ενός ατόμου, τόσο το άτομο αυτό τείνει να θεωρεί τις πεποιθήσεις του τυπικές και ως εκ τούτου, ορθές. Τέλος, η εξέχουσα θέση των πεποιθήσεων του ατόμου στο γνωσιακό του σύστημα, αναφέρεται στο γεγονός ότι οι παγιωμένες θέσεις και αντιλήψεις του ατόμου διαθέτουν μια ισχυρότερη παρουσία στο γνωσιακό του σύστημα. Η εστίαση του ατόμου στις προσωπικές του αντιλήψεις το ωθεί στην πεποίθηση ότι και η κοινωνική του ομήγυρη μοιράζεται τις ίδιες αντιλήψεις με αυτό, άρα οι αντιλήψεις του είναι «τυπικές», οδηγώντας στην ψευδαίσθηση της κοινωνικής ομοιότητας.

Εκ της αναλύσεως των μεροληψιών δημιουργείται το εξής ερευνητικό ερώτημα:

Ερευνητικό Ερώτημα 13: Ποια η χρήση μεροληψιών κατά την απόδοση αιτιότητας στον κοινοβουλευτικό λόγο περί Μνημονίου II;

Πέραν όμως των θεωρητικών επιστημονικών βάσεων, όπου παρουσιάζεται μια συστηματική, ηθελημένη και κανονιστική προσέγγιση, καθώς και οι μεροληψίες ως σφάλματα στην απόδοση, η αιτιότητα ενδέχεται να εμφανιστεί υπό την έννοια της ευρετικής· αυτόματη, ατομική και διαισθητική υπεισέρχεται ως στρατηγική διαδικασία σκέψης (Myers, 2013:92)

2.3. Ευρετική

Με τη θεωρητική βάση απόδοσης αιτιότητας, όπως παρουσιάστηκε ανωτέρω - και κυρίως με την έννοια της «ψυχολογίας του αφελούς» του Heider - αναδύεται το ζήτημα επεξεργασίας των εξωτερικών ερεθισμάτων, η οποία θα οδηγήσει σε απόδοση αιτιότητας και την ερμηνεία του ερεθίσματος. Καθώς το άτομο στην καθημερινότητά του έχει στη διάθεσή του ελάχιστο χρόνο να επεξεργαστεί την πληθώρα εξωτερικών

ερεθισμάτων και πληροφοριών, του δημιουργείται ένα αίσθημα της αβεβαιότητας. Για να διευκολυνθεί η λήψη αποφάσεων αλλά και να εξηγήσει τον κοινωνικό περίγυρο, το άτομο δημιουργεί γνωσιακές συντομεύσεις (mental shortcuts) (Bower-Bir & D'Amico, 2012:2· Myers, 2013:92). Σύμφωνα με τον Myers (2013:92), η ευρετική, όπως ονομάζεται η διαδικασία δημιουργίας συντομεύσεων, εμπεριέχει δύο έννοιες: Πρώτον, την αντιπροσωπευτικότητα και δεύτερον, τη διαθεσιμότητα.

Κατά την έννοια της «αντιπροσωπευτικότητας», το άτομο τείνει διαισθητικά να ερμηνεύει μια κατάσταση ή να αποδώσει αιτιότητα σε μια συμπεριφορά ανάλογα με την ατομική του κατηγορική νοητική αναπαράσταση, υπό την έννοια της τυπικότητας. Με την εμφάνιση, δηλαδή, ενός ερεθίσματος ή μιας συμπεριφοράς, το άτομο, μέσω νοητικών συντομεύσεων, κατηγοριοποιεί ανάλογα με τα τυπικά χαρακτηριστικά, που αποδίδει στην αντίστοιχη κατηγορία.

Η ευρετική διαθεσιμότητα αποτελεί έναν γνωσιακό κανόνα, βάσει του οποίου η κρίση του ατόμου εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα της πληροφορίας στη γνωσιακή του δομή (Myers, 2013:92,93). Εάν η εμφάνιση μιας συμπεριφοράς ή ενός ερεθίσματος ανασύρεται εύκολα από τη γνωσιακή δομή, τότε η συμπεριφορά ή το ερέθισμα θεωρείται «κοινό» (Tversky & Kahneman, 1974:1127· Myers, 2013:93). Για παράδειγμα, κάποιος θα μπορούσε να προβεί σε μια εκτίμηση περί του μεγέθους της διαφθοράς στο πολιτικό σύστημα μιας ξένης χώρας, ανάλογα με το κατά πόσο είναι διαθέσιμη στη μνήμη του η έκταση διαφθοράς στη χώρα του, καθώς αυτή η πληροφορία του είναι πιο οικεία. Εκτός της οικειότητας, σημαντικό ρόλο στη γρήγορη ανάκληση πληροφοριών κατέχει και η έννοια του «υπερτονισμού», ο οποίος μπορεί να εμφανιστεί είτε μέσω υψηλής επαναληψιμότητας ενός μηνύματος, είτε με τη ζωνρή οπτικοποίηση, και επιδρά στην εγκαθίδρυση ή δημιουργία νέων γνωσιακών δομών.

Έχοντας διερευνήσει τη διαδικασία απόδοσης αιτιών, ως εγγενή διαδικασία κατανόησης, ερμηνείας και πρόβλεψης του κοινωνικού περιβάλλοντος, τις γνωσιακές μεροληψίες, ως σφάλμα στην απόδοση αιτιότητας αλλά και την ευρετική, ως το σύνολο των νοητικών συντομεύσεων που ενεργοποιούνται κατά τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας, το επόμενο κεφάλαιο διερευνά την πλαισίωση, και πιο συγκεκριμένα τη στρατηγική, θεματική και επεισοδιακή πλαισίωση, ως μηχανισμό

νοηματοδότησης, καθώς επίσης και τη δομική λειτουργία και επιδράσεις των πλαισίων όχι μόνο στην απόδοση αιτιότητας, αλλά και στην ευρύτερη ερμηνεία και αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων.

Κεφάλαιο 3

Ερμηνευτικά Πλαίσια

Στο παρόν κεφάλαιο αρχικά παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη της διεπιστημονικής έννοιας «πλαίσιο» (frame) καθώς και των διαφορετικών, αλλά συχνά αλληλένδετων προσεγγίσεων από τα πεδία της Ανθρωπολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Γλωσσολογίας και της Επικοινωνίας. Οι διαφορετικές νοηματοδοτήσεις του όρου «πλαίσιο» έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λόγω της ύπαρξης πολυποίκιλων προσεγγίσεων και μεθοδολογιών. Στη συνέχεια εξετάζεται ο τρόπος λειτουργίας των πλαισίων καθώς και η διάσταση του «γνωσιακού» ή «νοητικού χάρτη» (cognitive ή mental map), ώστε να διερευνηθούν οι επιδράσεις των πλαισίων στη διαμόρφωση της κατασκευής της πραγματικότητας.

Η συγκεκριμένη ενότητα, μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης φιλοδοξεί να διερευνήσει: Πρώτον, ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις ή επαλληλίες του όρου «πλαίσιο», με στόχο τη διευκρίνιση του όρου, δεύτερον τη λειτουργία τους, ώστε να σκιαγραφηθεί η δομή και η χρήση τους και τρίτον τις επιπτώσεις τους στις ατομικές και συλλογικές γνωσιακές δομές.

3.1 Ιστορική εξέλιξη του όρου «πλαίσιο»

Το 1955 ο ανθρωπολόγος Gregory Bateson (1972:187) εισήγαγε τον όρο «πλαίσιο» (frame) για να περιγράψει το περιεχόμενο (context), στο οποίο λαμβάνει χώρα μια διάδραση. Στο εσωτερικό του εκάστοτε περιεχόμενου οι διαδρώντες αποστέλλουν μετα-μηνύματα, τα οποία ορίζουν τα όρια της επικοινωνίας και προσδιορίζουν εάν αυτή η διάδραση θα έχει χαρακτήρα σοβαρό, παιγνιώδη, ειρωνικό, επιθετικό κ.ο.κ. Ο Bateson έφτασε στο συγκεκριμένο συμπέρασμα, παρατηρώντας το παιχνίδι των πιθήκων, όπου πολύ συχνά ο ένας δάγκωνε τον άλλο. Παρόλα αυτά, στο συγκεκριμένο πλαίσιο, το δάγκωμα κωδικοποιούνταν ως ένα μετά-μήνυμα πρόσκλησης σε παιχνίδι («this-is-play») και όχι ως απειλή. Το μετά-μήνυμα «αυτό-είναι-παιχνίδι» αποτελεί το περιεχόμενο, την πλαισίωση της δράσης και μπορεί να αναδιατυπωθεί ως «οι δράσεις, στις οποίες εμπλεκόμαστε τώρα, δεν υποδηλώνουν

αυτό, το οποίο θα υποδήλωναν», αίροντας την απειλή και προσανατολίζοντας τον αποδέκτη στο παιχνίδι.

Η παραδοχή «αυτό είναι παιχνίδι» οδηγεί, κατά τον Bateson, σε πιο πολύ-επίπεδα σχήματα παιχνίμων, καθώς απαιτείται η απάντηση στο ερώτημα «είναι αυτό παιχνίδι;» αλλά και η ύπαρξη συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, προϋποθέσεων και μετά-μηνυμάτων. Αυτός ο συλλογισμός του Bateson (1972:188-189) έχει δύο συνεπαγωγές: Πρώτον, τα μηνύματα ή σήματα που ανταλλάσσονται είναι, υπό μια μορφή, όχι πραγματικά ή δεν εννοούνται (not-meant) και δεύτερον αυτό που θα υποδηλώνονταν από τα σήματα αυτά δεν είναι υπαρκτό. Έτσι το πλαίσιο ορίζει πώς θα έπρεπε να γίνουν αντιληπτές οι επικοινωνιακές πράξεις και σύμφωνα με τον Bateson (1955: 192-194) η λειτουργία του διαθέτει: Πρώτον εξαίρεση: με την ένταξη συγκεκριμένων μηνυμάτων ή δράσεων σε ένα πλαίσιο, εξαιρούνται κάποια άλλα συγκεκριμένα μηνύματα ή δράσεις. Δεύτερον ένταξη: με την απένταξη κάποιων συγκεκριμένων μηνυμάτων ή δράσεων από ένα πλαίσιο, εντάσσονται κάποια άλλα μηνύματα ή δράσεις. Κατά τον Bateson, παρά το γεγονός ότι από τη θεωρία των συνόλων οι παραπάνω παραδοχές είναι συνώνυμες, απαιτείται ξεχωριστή αναφορά σε αυτές, λόγω ψυχολογικής προσέγγισης. Το πλαίσιο ενός εκθέματος, εάν θεωρεί ότι το έκθεμα το ίδιο αποτελεί ένα μήνυμα προς την αντίληψη του θεατή, ορίζει και στρέφει την προσοχή του στο ίδιο το έκθεμα και όχι στον περιβάλλοντα χώρο. Τρίτον προκείμενες (premises): Χρησιμοποιώντας την αναλογία της φωτογραφίας (pictureframe) τα πλαίσια εμπεριέχουν τρόπους ερμηνείας υπό συγκεκριμένες προκείμενες, για συγκεκριμένα ζητήματα, οι οποίες δεν χρησιμοποιούνται αυτούσιες για την ερμηνεία άλλων ζητημάτων. Τέταρτον μετα-επικοινωνία (metacommunication): Κάθε μήνυμα, το οποίο ορίζει ένα πλαίσιο, διαθέτει εξ ορισμού οδηγίες προς τον παραλήπτη ή τον βοηθά στην κατανόηση του μηνύματος μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο.

Η προσέγγιση του Bateson αναφέρεται συχνά στη βιβλιογραφία (ενδεικτικά Hallahan, 1999:210· Black, 2013:2· Oliver & Johnston, χ.χ.:3· Ihlen & Nitz 2008:2· Van Gorp, 2011:4) ως η πρώτη ουσιαστική αναφορά του όρου «πλαίσιο» (frame), ο οποίος στη συνέχεια εξελίχθηκε σε κεντρικό διεπιστημονικό όρο. Βασιζόμενος στον Bateson, ο κοινωνιολόγος Ervin Goffman (1974) θεώρησε ότι το κομβικό σημείο στην ανάλυση των πλαισίων, αποτελεί το «κλειδί αποκωδικοποίησης» (key). Στον

Bateson, η αποκωδικοποίηση ήταν πιο απλή, καθώς στην ανθρώπινη επικοινωνία ενυπάρχει πληθώρα δραστηριοτήτων και επομένως πληθώρα «κλειδιών». Επί παραδείγματι, ο άνθρωπος μπορεί να σκηνοθετήσει μια μάχη, να τη φανταστεί ή να την περιγράψει ετεροχρονισμένα και να την αναλύσει (Goffman, 1974:44-45). Έτσι η ανάλυση των πλαισίων παύει να αποτελεί αποκωδικοποίηση της φυσικής αντίδρασης και ανάγεται σε συστηματική μελέτη του ανθρώπινου λόγου.

Ο Goffman (1974:21) θεωρεί ότι, όταν το άτομο αναγνωρίζει ένα συγκεκριμένο γεγονός τείνει να ενεργοποιεί κατά την αντίδρασή του επί του γεγονότος ένα ή περισσότερα πλαίσια, τα οποία ονομάζει «frameworks» ή «ερμηνευτικά σχήματα» (schemata of interpretation), στα οποία το άτομο εκτίθεται, και τα οποία χρησιμοποιεί, χωρίς να γνωρίζει απαραίτητα την ύπαρξή τους ή τις εκφάνσεις τους. Για παράδειγμα τα κοινωνικά πλαίσια (social frameworks), λειτουργούν ασυνείδητα, αλλά φέρουν πολύτιμες πληροφορίες κωδικοποίησης του περιβάλλοντος του ατόμου, ενώ παράλληλα το προσδιορίζουν (Goffman, 1974:1). Επομένως, τον βοηθούν στην κατασκευή της πραγματικότητας και της ερμηνείας της καθώς οριοθετούν τη συνειδητή ή ασυνείδητη κατανόησή του επί των κοινωνικών πεπραγμένων. Η πολυπλοκότητα, όμως, της ανθρώπινης επικοινωνίας και οι ποικίλες εκφάνσεις της, δεν θα μπορούσαν να ερμηνευθούν αποκλειστικά μέσω ενός συγκεκριμένου πλαισίου. Για αυτό το λόγο ο Goffman (1974:25) ορίζει ως «primary framework», το πλαίσιο το οποίο ενεργοποιείται αρχικά, συμπαρασύροντας και ενδεχομένως ορίζοντας την αλληλουχία των υπολοίπων πλαισίων. Με αυτό τον τρόπο η διαδικασία της πλαισίωσης προσεγγίζεται συστηματικά. Η διεπιστημονικότητα του όρου, όμως, αποτελεί σκόπελο στον σαφή προσδιορισμό του στον χώρο της επικοινωνίας. Η κοινωνιολογική προσέγγιση του Goffman βρήκε εφαρμογή σε θεωρίες κατασκευής ταυτότητας (Coy & Woehrle, 2010), στα ερμηνευτικά σχήματα περί παράνομης μετανάστευσης (Dove, 2010), της θρησκείας (Yao, 2007) αλλά και σε μελέτες κοινωνικών κινημάτων (Franceschet, 2004), όπου διερευνήθηκε η ερμηνεία κεντρικών όρων της Κοινωνιολογίας.

Στο πεδίο της Γλωσσολογίας, η έννοια της πλαισίωσης προσεγγίζεται από τις λεκτικές επιλογές, τις μεταφορές και τις αναλογίες, καθώς λειτουργούν ως εφελτήριο (trigger) των εκάστοτε πλαισίων. Κατά τον Lakoff (2004:xv) τα πλαίσια είναι «νοητικές κατασκευές, οι οποίες διαμορφώνουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε

τον κόσμο». Αυτό σημαίνει ότι παράλληλα διαμορφώνουν τους στόχους μας, την ιδεολογία μας, τον τρόπο λειτουργίας μας στο εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον, την αξιολόγηση των πράξεών μας από τους άλλους αλλά παράλληλα και την αξιολόγηση των πράξεων των άλλων κατά τα δικά μας πρότυπα. Η αναγνώριση των πλαισίων δεν είναι πάντοτε συνειδητή, καθώς αποτελούν μέρος του «γνωσιακού υποσυνειδήτου», το οποίο εμπεριέχει εγκεφαλικές δομές, στις οποίες δεν έχουμε συνειδητή πρόσβαση (Lakoff, 2004· Ekstrom, 2004· Kihlstrom, 1987). Ο Iyengar (2005:5) συμπληρώνει ότι η έννοια «πλαίσιο» αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο μπορούν να αλλοιωθούν οι απόψεις πάνω σε ένα ζήτημα, με την έμφαση ή απόκρυψη, συγκεκριμένων πτυχών αυτού του ζητήματος.

Η χρήση των πλαισίων στον χώρο των Μέσων Ενημέρωσης ορίζεται από τους Gamson & Modigliani (1989, ο.α. Σαμαράς, 2008:72) ως: «μια κεντρική οργανωτική ιδέα ή αφηγηματική δομή που νοηματοδοτεί μια εν εξελίξει ροή γεγονότων». Η νοηματοδότηση και η αξιολόγηση των γεγονότων από τους παραλήπτες των αφηγηματικών δομών των μέσων ενημέρωσης, όμως, εξαρτάται και από τις ατομικές γνωσιακές τους λειτουργίες (Σαμαράς, 2008:72). Το ερώτημα είναι κατά πόσο τα Μέσα Ενημέρωσης δύνανται να αλλοιώσουν τις ατομικές γνωσιακές λειτουργίες και να μεταβάλλουν τις αξιολογήσεις, την απόδοση ευθυνών και τη στάση των παραληπτών.

Παρά το γεγονός ότι τα πλαίσια διαθέτουν ισχυρή παρουσία στο πεδίο της Επικοινωνίας, ο Entman (1993:52) υπογραμμίζει την αδυναμία συγκρότησης ενός γενικού ορισμού, στον οποίο θα αποτυπώνεται η ακριβής ενσωμάτωση και εκδήλωση των πλαισίων σε ένα επικοινωνιακό κείμενο και πώς η πλαισίωση επηρεάζει τη γνώση. Προς την εύρεση ενός συγκεκριμένου και καθολικού ορισμού, ο Entman (1993:52) θεωρεί ότι:

*«Η πλαισίωση αναφέρεται στην επιλογή κάποιων πτυχών της αντιληφθείσας πραγματικότητας και ο υπερτονισμός τους σε ένα κείμενο επικοινωνίας, με τέτοιο τρόπο, ώστε να προωθείται ένας συγκεκριμένος καθορισμός προβλήματος, μια αιτιώδης ερμηνεία, μια ηθική αξιολόγηση καθώς/ή και ένας προσδιορισμός λύσεων».*⁵

---

⁵ Ο ορισμός του Entman αναπαράγεται και οριοθετεί την έννοια σε πληθώρα μελετών, ενδεικτικά: Samaras (2011:71,72)· (Borah (2011:248)· Hallahan (1999:207)· Dell'Orto, Dong, Moore & Schneeweis (2004:246)· Kemf & Thiel (2012:2)· Van Gorp (2001:5)· Noakes & Wilkins (2002:650)·

Κατά τον Entman (1993:52) η πλαισίωση εμπεριέχει δύο βασικές λειτουργίες: την επιλογή (select) και τον υπερτονισμό (saliense). Ο όρος «επιλογή» αναφέρεται στα μέρη της πληροφόρησης, τα οποία προωθούνται προς έκθεση και ο «υπερτονισμός» αναφέρεται στον τρόπο που ένα συγκεκριμένο μέρος της πληροφορίας θα είναι πιο αξιοσημείωτο, βαρυσήμαντο ή αξιομνημόνευτο στο κοινό (Entman, 1993:53). Η χρήση υπερτονισμού, ενώ παράλληλα στρέφει την προσοχή σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα με συγκεκριμένα θραύσματα (facets) πληροφόρησης, σηματοδοτεί την απόσπαση της προσοχής από κάποιες άλλες παραμέτρους του ζητήματος, μια λειτουργία που είχε περιγράψει και ο Bateson στην αναλογία του «φωτογραφικού πλαισίου».

Τέλος, ο ορισμός του Reese (2001) αποτυπώνει όχι μόνο ένα μέρος της λειτουργίας των πλαισίων, αλλά θέτει και κάποιες προϋποθέσεις επιτυχούς λειτουργίας τους. Πιο συγκεκριμένα, «τα πλαίσια είναι οργανωτικές αρχές, οι οποίες είναι κοινωνικά διαμοιρασμένες και παρουσιάζουν επιμονή στην πάροδο του χρόνου, και λειτουργούν συμβολικά στη νοηματική δόμηση του κοινωνικού κόσμου» (Reese, 2001:11). Υπό αυτό τον ορισμό η έννοια της «οργανωτικής αρχής» υποδηλώνει ότι τα πλαίσια ποικίλλουν ανάλογα με τη δυνατότητα και πληρότητα οργάνωσης και παράλληλα εμπεριέχουν μια αδιόρατη και αφηρημένη αρχή, ένα ερμηνευτικό σχήμα, το οποίο διαφέρει από το κείμενο μέσω του οποίου εκδηλώνεται. Εξ αυτού ένα πλαίσιο εκδηλώνεται «συμβολικά», χρησιμοποιούνται δηλαδή συμβολικές δομές αφηγηματικότητας. Η έννοια «κοινωνικά διαμοιρασμένες» θέτει την προϋπόθεση ότι για να είναι ένα πλαίσιο σημαντικό και να μπορεί να επικοινωνηθεί, χρειάζεται να είναι διαμοιρασμένο, δηλαδή να παρατηρείται μια διασπορά του στο κοινωνικό σύνολο. Η έκταση διαμοιρασμού καθορίζει αν ένα πλαίσιο είναι προσωπικό και ιδιοσυγκρασιακό, κοινωνικό ή ακόμα βαθύτερα, βασισμένο στην κουλτούρα ενώ η επιτυχής έκφραση ενός πλαισίου εξαρτάται και από τον χρόνο· όσο μεγαλύτερη διάρκεια ζωής έχει ένα πλαίσιο, δηλαδή επιμονή στον χρόνο, τόσο μεγαλύτερη και η σημαντικότητα του πλαισίου (Reese, 2001:15). Τέλος, τα πλαίσια δομούν την κοινωνική πραγματικότητα, καθώς παρέχουν αναγνωρίσιμα υποδείγματα ή δομές, τα οποία ποικίλλουν σε πολυπλοκότητα και παρέχουν ερμηνευτικές δομές κατανόησης του κοινωνικού γίγνεσθαι (Reese, 2001:11;17).

Garyartes & Murphy (2010:155)· Yang & Ishak (2012:169)· Park (2003:147)· McGrath (2007:271)· Brewer, Graf & Willnat (2003:495)

Έχοντας αποτυπώσει τις διεπιστημονικές προσεγγίσεις του όρου «πλαίσιο», θα αναζητηθεί η λειτουργία του καθώς και οι επιδράσεις του στα ατομικά ερμηνευτικά σχήματα.

3.2 Ύπαρξη και λειτουργία των πλαισίων

Λόγω της επίδρασης των πλαισίων στην κατασκευή της πραγματικότητας (Millner & Ross, 2007:247· Dell’Orto κ.ά., 2004:296· Scheufele,1999:104· Reese, 2001:9) και στη συμπεριφορά του ατόμου, η συγκεκριμένη ενότητα φιλοδοξεί να αποτυπώσει τη λειτουργία τους, καθώς και τον τρόπο οργάνωσης των γνωσιακών δομών του ατόμου, αφού είναι απαραίτητος στην κατανόηση της πραγματικότητας. Παράλληλα εξετάζεται αν η λειτουργία των πλαισίων δύναται να επηρεάσει τα ατομικά ερμηνευτικά σχήματα σχετικά με ένα ζήτημα, οδηγώντας στη διαφοροποίηση νοηματοδότησης, ή την εκ νέου κατασκευή της, ενός ζητήματος μέσω ενεργοποίησης στοιχείων της ατομικής γνωσιακής δομής. Η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας οργανώνεται γύρω από τους εξής άξονες: πρώτον, τη διαφορά πλαισίου και ερμηνευτικού σχήματος με βάση το επίπεδο λειτουργίας του καθενός, δεύτερον τα δομικά χαρακτηριστικά των πλαισίων και σχημάτων και τρίτον τη λειτουργία τους.

Σύμφωνα με τον Σαμαρά (2008:72) η πλαισίωση λειτουργεί είτε εξωτερικά ως επικοινωνιακά μηνύματα, είτε εσωτερικά ως γνωσιακά σχήματα που χρησιμοποιούνται από το άτομο για να επεξεργαστεί και να κατανοήσει τα εισερχόμενα μηνύματα. Σύμφωνα με τους Crocker, Fiske & Taylor (1984:197), ως «σχήμα» ορίζεται «μια αφηρημένη ή γενική γνωσιακή κατασκευή, αποθηκευμένη στη μνήμη, η οποία ορίζει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τις σχετικές αποδόσεις αιτιών ενός ερεθίσματος, καθώς και τους συσχετισμούς αυτών των αποδόσεων». Η διαφοροποίηση δηλαδή μεταξύ των εννοιών «πλαίσιο» και «ερμηνευτικό σχήμα» έγκειται στο ότι η έννοια «ερμηνευτικό σχήμα» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις εσωτερικές, ατομικές γνωσιακές δομές, ενώ η έννοια «πλαίσιο» αντιπροσωπεύει το εξωτερικό ερέθισμα, υπό μορφή επέμβασης στην οργανωτική δομή των ατομικών ερμηνευτικών σχημάτων. Η προσέγγιση της έννοιας «πλαίσιο» ως μια εξωτερική κατασκευή έχει βρει ποικίλες εφαρμογές στη διεθνή βιβλιογραφία (ενδεικτικά Lowery, Knowles & Uzueta, 2007· Goodman, 1999· Johnson & Fahmy, 2010) και

χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία. Η αποδοχή της διαφοροποίησης αυτής οδηγεί στην αναζήτηση των περιοχών, όπου βρίσκονται τα πλαίσια και τα ερμηνευτικά σχήματα.

3.2.1. Ρητορικοί τόποι πλαισίων

Σύμφωνα με τον Entman (1993:52,53) τα πλαίσια βρίσκονται: Πρώτον στους πομπούς (communicators), οι οποίοι συνειδητά ή ασυνείδητα χρησιμοποιούν τα πλαίσια κατά τη σύνταξη του μηνύματός τους, δεύτερον στο κείμενο (text), όπου παρατηρείται η παρουσία ή απουσία ορισμένων φράσεων-κλειδιά (key-words), στερεότυπα, πηγές πληροφόρησης, προτάσεις που αποτελούνται από μια ομάδα δεδομένων, γεγονότων ή κρίσεων, τρίτον στους παραλήπτες (receivers), των οποίων τα γνωστικά σχήματα ενδέχεται να ευθυγραμμίζονται ή να αντιτίθενται με αυτά του πομπού και τέταρτον στην κουλτούρα, όπου τα πλαίσια λειτουργούν ως «κοινός τόπος» στη σκέψη και τον λόγο και των περισσότερων ανθρώπων στις κοινωνικές ομάδες. Βασισμένος στην προσέγγιση του Entman, ο Scheufele (2006:66) θεωρεί ότι τα πλαίσια μπορούν να αναγνωρισθούν σε τρεις τουλάχιστον τομείς: Πρώτον στους δημοσιογράφους και το ευρύτερο σύστημα των μέσων ενημέρωσης, δεύτερον στους λαμβάνοντες την ενημέρωση και τρίτον στους πολιτικούς, οικονομικούς, πολιτισμικούς δρώντες καθώς και σε οργανισμούς και κοινωνικές ομάδες. Προχωρεί μάλιστα και στην κωδικοποίηση των ερμηνειών των πλαισίων. Πιο συγκεκριμένα, τα πλαίσια μπορούν να ερμηνευθούν: Πρώτον, ως ένα γνωστικό σύμπλεγμα από σχετικά σχήματα διαφορετικών πτυχών της πραγματικότητας, δεύτερον ως εδραιωμένα στον δημόσιο, πολιτικό ή μιντιακό λόγο και τρίτον, ως εκδήλωση γραπτών δομών στον Τύπο ή τα Δελτία Τύπου (Scheufele, 2006:66). Όλοι αυτοί οι τομείς και παράγοντες επιδρούν στην αντιληπτική κατασκευή της πραγματικότητας, καθώς μέσω αυτών, το άτομο συνθέτει την έννοια του «κοινωνικού κόσμου».

Κατά τον Edelman (1995:231) «ο κοινωνικός κόσμος είναι ένα καλειδοσκόπιο από πιθανές πραγματικότητες, οι οποίες μπορούν να ενεργοποιηθούν με την αλλοίωση του τρόπου με τον οποίο οι παρατηρήσεις πλαισιώνονται και κατηγοριοποιούνται». Θεωρεί, δηλαδή, ότι η γνώση για τον κόσμο εξαρτάται από την πλαισίωση των μηνυμάτων που λαμβάνουμε από αυτόν, καθώς και τον τρόπο που τα ερμηνεύουμε. Ενώ, σύμφωνα με τον Entman (1993), η έμφαση σε συγκεκριμένες

πτυχές της πληροφόρησης σχετικά με ένα ζήτημα, οδηγούν στον υπερτονισμό (salience) τους, καθιστώντας να μέρος της πληροφόρησης πιο αξιοσημείωτο, βαρυσήμαντο, ή αξιομνημόνευτο στο ακροατήριο αυτό δεν οδηγεί άμεσα στο συμπέρασμα, ότι ο υπερτονισμός αυτομάτως διαμορφώνει πεποιθήσεις ή στάσεις και αντιλήψεις. Η δύναμη του εξωτερικού πλαισίου εξαρτάται από τις ατομικές πεποιθήσεις, το σύστημα αξιών και τις γνωσιακές δομές του αποδέκτη, δηλ. το ατομικό ερμηνευτικό σχήμα. Εάν ο υπερτονισμός έρχεται σε σύγκρουση με το σύστημα αξιών του αποδέκτη, τότε η επίδρασή του αναμένεται ασθενής. Στην αντίθετη περίπτωση, ακόμα και ο ελάχιστος υπαινιγμός σε ένα κείμενο, μπορεί να λάβει εξέχουσα θέση στην ερμηνεία και κατανόηση του παραλήπτη, αν ο υπαινιγμός αυτός είναι συμβατός με τα γνωσιακά σχήματα, που χρησιμοποιεί ο παραλήπτης προς επεξεργασία και κατανόηση του ερεθίσματος.

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τους Pan & Kosicki (2001:48) η πλαισίωση παρατηρείται σε όλα τα επίπεδα πολιτικής αφήγησης, καθώς ουσιαστικά αποτελεί έναν διαγωνισμό ανάμεσα σε διαφορετικούς δρώντες με ανταγωνιστικούς στόχους, συμφέροντα ή μηνύματα. Σύμφωνα με τους ίδιους, η απελευθέρωση του δημόσιου διαλόγου οδήγησε σε πλουραλισμό προσεγγίσεων, ο οποίος θεωρείται βασική παράμετρος του δημοκρατικού ιδεώδους (Pan & Kosicki, 2001:36,47). Παράλληλα, ο τρόπος πλαισίωσης ενός ζητήματος φανερώνει την ταυτότητα, την ιδεολογία και τα συμφέροντα του δρώντος υποκειμένου. Ως εκ τούτου, τα πλαίσια απαντώνται σε όλο το εύρος της δημόσιας διαβούλευσης ως ερμηνευτικά σχήματα, τα οποία αναγνωρίζουν, οργανώνουν και κατηγοριοποιούν τη δημόσια ζωή. Τέλος, οι Gamson & Lasch (1983:399) θεωρούν ότι τόσο τα μέσα επικοινωνίας όσο και οι πολιτικές ελίτ χρησιμοποιούν τα πλαίσια ως ερμηνευτικά «πακέτα». Πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιούνται μεταφορές, παραδείγματα, οπτικές εικόνες, απεικονίσεις και σλόγκαν ώστε να «προτείνουν ένα πλαίσιο βάσει του οποίου θα προβληθεί ένα ζήτημα».

Έχοντας αναλύσει τη ρητορική έκφραση των πλαισίων, η επόμενη ενότητα διερευνά τη λειτουργία των πλαισίων, τόσο ως οργανωτικά εξωτερικά μηνύματα, όσο και ως προϋπάρχουσες γνωσιακές ατομικές δομές.

3.3. Λειτουργία των πλαισίων

Κατά τον Entman (1993:52) τα πλαίσια διαθέτουν τέσσερις λειτουργίες: Πρώτον, ορίζουν προβλήματα, καθορίζουν ποιος αιτιώδης παράγοντας πράττει τι και με ποιο κόστος ή όφελος, το οποίο συνήθως αξιολογείται βάσει των κοινών πολιτιστικών αξιών, δεύτερον, διαγνώνουν αιτίες, δηλαδή αναγνωρίζουν τις δυνάμεις που δημιουργούν το πρόβλημα, τρίτον, εκφράζουν ηθικές κρίσεις, δηλαδή αξιολογούν τους αιτιώδεις παράγοντες και τις επιπτώσεις των πράξεών τους και τέταρτον, προτείνουν λύσεις, δηλαδή προσφέρουν ή αιτιολογούν την επίλυση των προβλημάτων και των πιθανών τους επιδράσεων (Entman, 1993:52· Σαμαράς, 2005:72). Επιπλέον, ο Entman (2010:391) θεωρεί ότι τα πλαίσια ενεργοποιούν συγκλίνοντα στοιχεία σχημάτων (congruent elements of schemas), καθώς, σύμφωνα με τους Fiske και Taylor (1991:131 όπως αναφέρεται στο Entman (2010:391)) τα ερμηνευτικά σχήματα αποτελούν γνωσιακές δομές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τη γνώση σχετικά με την αναγνώριση μιας έννοιας ή ενός τύπου ερεθίσματος, συμπεριλαμβανομένων των χαρακτηριστικών ή τις σχέσεις των χαρακτηριστικών αυτών. Επομένως, ένα ζήτημα δύναται να πλαισιωθεί με παραπάνω από έναν τρόπους, προσδίδοντας διαφορετικό νόημα, ενεργοποιώντας διαφορετικές διασυνδέσεις και οδηγώντας σε διαφορετικά συμπεράσματα.

Σειρά πειραματικών σχεδιασμών αναδεικνύουν τη λειτουργία των πλαισίων ως ρυθμιστή νοήματος, όπου τα πλαίσια κατέχουν τον ρόλο «κλειδί» στην κατανόηση ενός μηνύματος (ενδεικτικά Kinder & Nelson, 2005:107· Kahneman & Tversky, 1983:343· Bransford & McCarrel, 1974). Πέραν της ρυθμιστικής αυτής λειτουργίας, ο ο Lakoff (2004:4) θεωρεί ότι η διαδικασία της πλαισίωσης αναφέρεται στη χρήση εκείνης της γλώσσας, που ταιριάζει στην ατομική κοσμοθεωρία (worldview) του αποστολέα ενός μηνύματος. Η χρησιμοποιούμενη γλώσσα είναι ένας φορέας έκφρασης αλλά και ενεργοποίησης ιδεών. Παρά το γεγονός ότι το γνωσιακό μας σύστημα δεν είναι κάτι το οποίο μπορεί συνειδητά να προσδιοριστεί, μια καλή απαρχή προσέγγισης σύμφωνα με τον Lakoff (1980:2-6) αποτελεί η ίδια η γλώσσα. Στην προσέγγιση του Lakoff, ότι δηλαδή η δύναμη της πολιτικής ρητορικής αντλείται από τη χρήση συγκεκριμένων λέξεων ή φράσεων από την πολιτική ελίτ, ο Iyengar (2005:2-5) θέτει τον περιορισμό της έκθεσης στα Μέσα, καθώς στην πραγματικότητα ο πολιτικός λόγος συνήθως προβάλλεται από τα Μέσα Ενημέρωσης. Έτσι, σπανίως

καλύπτεται ολόκληρος ο λόγος, ενώ το κοινό λαμβάνει ενημέρωση περισσότερο μέσω του δημοσιογραφικού σχολιασμού ή των προβαλλόμενων από τα Μέσα πληροφοριών, παρά απευθείας από τις πολιτικές ελίτ.

Επομένως, τα πλαίσια και τα ερμηνευτικά σχήματα εμφανίζονται είτε ως προϋπάρχοντα ατομικά ερμηνευτικά σχήματα των παραληπτών, είτε ως εξωτερικά πλαίσια υπό μορφή κατασκευών, που αποσκοπούν στη μεταβολή ή επίρρωση των ήδη υπαρχόντων ατομικών ερμηνευτικών σχημάτων.

Σημαντική για την κατανόηση της λειτουργίας των πλαισίων αποτελεί όχι μόνο η ανάλυση των δομικών χαρακτηριστικών τους αλλά και η ανάλυση του όρου γνωσιακός χάρτης (cognitive map), επειδή τα πλαίσια φέρουν (ή επιδιώκουν να φέρουν) μεταβολές σε αυτόν και ο οποίος αποτελεί την καταγραφή των γνωσιακών μας δομών. Υπό τον όρο γνωσιακός χάρτης νοείται η διασύνδεση εννοιών και κατηγοριών στο ατομικό γνωσιακό σύστημα, οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες μεταξύ τους και αλληλοεξαρτώμενες. Παράλληλα φέρουν πληροφορίες και καθορίζουν το ατομικό αξιακό σύστημα. Σύμφωνα με τη θεωρία της μεροληψίας της πρόσβασης (accessibility bias) (Iyengar, 1991:131); Σαμαράς, 2008:73) οι πληροφορίες, οι οποίες μπορούν να ανακληθούν πιο εύκολα από τη μνήμη, άρα η απόσταση των οποίων στον γνωσιακό χάρτη είναι μικρή, τείνουν να κυριαρχούν στη διαμόρφωση κρίσεων, απόψεων και αποφάσεων. Επομένως, η λειτουργία του πλαισίου ως εξωτερικό ερέθισμα έγκειται στη χάραξη της κατάλληλης διαδρομής, με την έννοια της μικρότερης δυνατής διανυθείσας απόστασης. Επιπροσθέτως, η λειτουργία του πλαισίου εξαρτάται και από τη νοητική συντόμευση (mental shortcut) μεταξύ των κόμβων, των θεματικών, των σημείων κοκ, η οποία καθοδηγεί την επίλυση προβλημάτων (problem-solving) και τη λήψη αποφάσεων (decision-making).

Παράλληλα, η λειτουργία ενός πλαισίου σε ένα ζήτημα συνίσταται στην ανάκληση και ενεργοποίηση συγκεκριμένων πληροφοριών, που κρίνονται απαραίτητες από τον κατασκευαστή του πλαισίου (framer) για τη διαμόρφωση της στάσης, της πεποίθησης ή της απόφασης πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα. Η διαδικασία, η οποία σχετίζεται με την ενεργοποίηση και πρόσβαση εννοιών και θεωρήσεων στη μνήμη, ονομάζεται «ανάδυση» (priming) και σχετίζεται με υπόθεση ότι ένα ερέθισμα μπορεί να ενεργοποιήσει προηγούμενες γνωσιακές δομές,

επηρεάζοντας την κρίση του ατόμου (Callaghan & Schnell, 2005:14· Σαμαράς, 2008:72,73· Entman, 2007:164· Brewer, Graf & Willnat, 2003:494). Η έννοια της «γνωσιακής κατασκευής» αποτελείται από τις διασυνδέσεις καθώς και την ερμηνεία και παγίωση αυτών, στο ατομικό γνωσιακό σύστημα. Από τα προηγούμενα εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα πλαίσια δεν διαθέτουν τις ίδιες ακριβώς επιδράσεις σε όλους τους λαμβάνοντες. Βιβλιογραφικά γίνεται αναφορά για μεσολαβητές (moderators), οι οποίοι ενδυναμώνουν ή περιορίζουν τις επιδράσεις των πλαισίων στα ατομικά ερμηνευτικά σχήματα (Lecheler & de Vreese, 2009:401) και η λειτουργία τους αναλύεται στην επόμενη ενότητα.

3.4. Μεσολαβητές στην επίδραση των πλαισίων

Η επίδραση των πλαισίων δεν φαίνεται να έχει την ίδια ισχύ, καθώς ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή «πλαίσιο» και την εξαρτημένη μεταβλητή «επίδραση πλαισίων» υπεισέρχεται η έννοια των μεσολαβητών (moderators), τόσο σε ατομικό επίπεδο (individual-level moderators) όσο και σε επίπεδο περιβάλλοντος (contextual moderators). Η παρούσα ενότητα διερευνά τη σημασία αυτών των μεσολαβητών, αλλά και τον τρόπο, που περιορίζουν ή ενισχύουν τις επιδράσεις των πλαισίων.

Σύμφωνα με τους Lecheler, deVreese & Slothus (2009:402-403) ένας από τους βασικούς μεσολαβητές είναι η σημαντικότητα του ζητήματος (issue importance) για το άτομο, η οποία είναι διαφορετική για το καθένα και εξαρτάται από τις ατομικές του πεποιθήσεις. Σε αυτό συνηγορεί και η έρευνα των Bizer & Krosnick, (2001:567), όπου η σημαντικότητα φαίνεται να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην προσβασιμότητα της πληροφορίας. Όσο πιο σημαντική είναι η πληροφορία στις ατομικές πεποιθήσεις, τόσο πιο εύκολα ανακαλείται. Επιπλέον, όσο πιο σημαντικό είναι ένα ζήτημα για το άτομο, τόσο περισσότερες πληροφορίες αναμένεται να έχει συλλέξει το ίδιο το συγκεκριμένο ζήτημα, τις οποίες θα χρησιμοποιήσει για την ανάπτυξη της δικής του επιχειρηματολογίας (Lecheler, deVreese & Slothus, 2009:403). Έτσι, η επίδραση της πλαισίωσης ενός ζητήματος εξαρτάται από τη σημαντικότητα του ζητήματος στο ατομικό γνωσιακό σύστημα.

Σημαίνοντα ρόλο στην αποτελεσματικότητα ενός πλαισίου διαδραματίζουν και οι ατομικές αξίες. Σύμφωνα με τους Shen & Edwards (2005) οι ατομικές κεντρικές αξίες (core values) δύνανται να ενδυναμώσουν ή να αποδυναμώσουν την

επίδραση ενός πλαισίου. Πιο συγκεκριμένα, οι αξίες, οι οποίες θεωρούνται σημαντικές για το άτομο και χρησιμοποιούνται συχνά, καθίστανται πιο εύκολα προσβάσιμες. Εάν για παράδειγμα ένα άτομο διαθέτει ισχυρές ανθρωπιστικές αξίες, η επίδραση ενός πλαισίου που τονίζει τον ανθρωπισμό θα είναι μεγαλύτερη, ενώ αντιθέτως η επίδραση ενός πλαισίου που τονίζει τον ατομισμό θα είναι περιορισμένη (Shen, 2005:803,804).

Πλην των ατομικών χαρακτηριστικών, που δύνανται να περιορίσουν ή να ενδυναμώσουν την επίδραση των πλαισίων, υπάρχουν και πιο συλλογικά σχήματα, η ύπαρξη των οποίων καθορίζει την ισχύ της επίδρασης των πλαισίων. Σημαντικός μεσολαβητής, κατά τους Slothuus & de Vreese (2010), αποτελούν τα χαρακτηριστικά της πηγής του μηνύματος. Κατά τους ίδιους, η έννοια της κομματικής ταύτισης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αποδοχή ή απόρριψη των πλαισίων (Iyengar, 1991:117), Slothuus & deVreese, 2010:631). Πιο συγκεκριμένα κατέληξαν ότι οι πολίτες τείνουν να αντιδρούν πιο θετικά σε ένα ζήτημα το οποίο είναι πλαισιωμένο από το πολιτικό κόμμα που υποστηρίζουν, σε σχέση με την πλαισίωση του ίδιου ζητήματος από ένα αντίπαλο πολιτικό κόμμα (Slothuus & deVreese, 2010:662). Κυρίως σε περίπτωση σύγκρουσης των δύο διαφορετικών πλαισίων, βρέθηκε ότι οι πιο κομματικοποιημένοι πολίτες συσπειρώνονται περισσότερο γύρω από την πλαισίωση του πολιτικού κόμματος που υποστηρίζουν, χρησιμοποιώντας τα αντίστοιχα στοιχεία της πλαισίωσης και επιχειρηματολογίας του κόμματος (Slothuus & deVreese, 2010:633).

Οι Druckman & Nelson (2003:741) αποδεχόμενοι την πεποίθηση ότι οι στάσεις των πολιτών εξαρτώνται όχι μόνο από την πολιτική ρητορική αλλά και από την διαπροσωπική επικοινωνία, διερεύνησαν κατά πόσο οι πολιτικές συζητήσεις μεταξύ των πολιτών δύνανται να περιορίσουν την επίδραση των πλαισίων από τις πολιτικές ελίτ. Η δεύτερη ομάδα μετά της έκθεσής της στα ίδια κείμενα, προχώρησε σε στάδιο συζήτησης μεταξύ των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα της έρευνας αποδεικνύουν ότι οι διαπροσωπικές πολιτικές συζητήσεις περιορίζουν τις επιδράσεις των πλαισίων, κυρίως όταν πρόκειται περί αντίθετων πολιτικών θέσεων.

Τέλος, σημαντικός παράγοντας στην επίδραση ενός πλαισίου είναι τα ανταγωνιστικά προς αυτό πλαίσια. Η υπερπληθώρα πληροφόρησης και αντιθετικών

απόψεων ενδέχεται να οδηγήσει περισσότερο σε σύγχυση παρά σε αποσαφήνιση, αποπροσανατολίζοντας έτσι τον πολίτη και δημιουργώντας μια αίσθηση σύγκρουσης. Τα πλαίσια βοηθούν στη λύση αυτής της σύγκρουσης, παρέχοντας θεωρήσεις για το ποια από τα ζητήματα ή τις απόψεις είναι σχετικά και σημαντικά και σε ποια θα έπρεπε να δίδεται λιγότερη σημασία (Sinderman & Theriault, 2004:138· Wedekin, 2010:620). Έτσι σπάνια διαφαίνεται αποκλειστικά ένα πλαίσιο, ενώ πολύ συχνά παρατηρείται η ύπαρξη πολλών διαφορετικών εναλλακτικών και πολλές φορές αλληλοσυγκρουόμενων πλαισίων, καθώς ένα ζήτημα μπορεί να επαναπλαισιωθεί είτε προς επίρρωση είτε προς αποδόμηση της αρχικής πλαισίωσης. Ενδεχομένως όσο περισσότερα ανταγωνιστικά πλαίσια εμφανίζονται ταυτόχρονα για ένα ζήτημα, τόσο δυσχεραίνεται η επικράτηση ενός κυρίαρχου πλαισίου.

Έχοντας αναλύσει τη λειτουργία των πλαισίων, αλλά και τις έννοιες «πλαίσιο» και «ερμηνευτικό σχήμα», καθώς και την έννοια και λειτουργία του «γνωσιακού χάρτη», η επόμενη ενότητα διερευνά τις εκφάνσεις και τις επιδράσεις δύο ειδών πλαισίωσης: της στρατηγικής και της θεματικής και επεισοδιακής πλαισίωσης. Η επιλογή μελέτης των συγκεκριμένων πλαισίων βασίζεται στη διερεύνηση του κατά πόσο η χρήση τους: πρώτον, επηρεάζει τις παρεχόμενες πληροφορίες προς τους λαμβάνοντες, επηρεάζοντας έτσι τις πολιτικές τους κρίσεις, δεύτερον, μεταβάλλει τα κριτήρια βάσει των οποίων αξιολογούνται οι πολιτικοί δρώντες, τρίτον, κατασκευάζει αξιολογήσεις περί αποδοτικότητας των επιλογών των πολιτικών πρωταγωνιστών και τέταρτον, νομιμοποιεί ή απονομιμοποιεί τα πολιτικά κυρίαρχα αφηγήματα.

Κεφάλαιο 4

Εκφάνσεις Στρατηγικής, Θεματικής και Επεισοδιακής Πλαισίωσης

Η συγκρότηση του θεωρητικού πλαισίου ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των ερμηνευτικών σχημάτων τα οποία αποτελούν βασικά αναλυτικά εργαλεία της έρευνας: της στρατηγικής πλαισίωσης και της θεματικής και της επεισοδιακής πλαισίωσης. Για κάθε ένα από αυτά τα σχήματα εξετάζεται η συγκρότησή τους, οι επιμέρους εκφάνσεις τους, καθώς και τα επιστημονικά ευρήματα για τα παραγωγικά τους αίτια και τις επιδράσεις τους. Αναδεικνύεται η σχέση των συγκεκριμένων ερμηνευτικών πλαισίων με τη θεωρία των παραγωγικών αιτιών και γίνονται οι απαραίτητες συνδέσεις ανάμεσα στα σχήματα και στα αξιώματα της θεωρίας. Τέλος, αποτυπώνεται η χρήση του νομιμοποιητικού αφηγήματος, το οποίο σε εθνικούς πολιτικούς όρους διαφαίνεται από τη χρήση επιχειρημάτων αποτελεσματικότητας σχετικά με το ευρύτερο καλό ενώ παράλληλα αρθρώνεται ένας απονομιμοποιητικός λόγος προς τον νομιμοποιητικό/κανονιστικό, ο οποίος πραγματώνεται μέσω της χρήσης της στρατηγικής πλαισίωσης⁶.

4.1 Στρατηγική πλαισίωση

Σε αντίθεση προς το νομιμοποιητικό/κανονιστικό πλαίσιο, οι Capella και Jamieson (1997:39) ορίζουν τη στρατηγική πλαισίωση ως «ένα οργανωμένο σύνολο παραδοχών, το οποίο υπονοεί και συχνά δηλώνει ρητά, ότι οι ηγέτες είναι ιδιοτελείς εις βάρος του δημοσίου συμφέροντος, οι ψήφοι τους μπορούν να επηρεασθούν ή να χρηματιστούν από ειδικά συμφέροντα και ότι είναι ανειλικρινείς σχετικά με το τι προσπαθούν να πετύχουν καθώς κινούνται αποκλειστικά από την επιθυμία να παραμείνουν στην εξουσία». Η στρατηγική πλαισίωση παρουσιάζει τους αντίθετους

---

⁶ Για περαιτέρω ανάλυση της διαφοροποίησης ανάμεσα στο απονομιμοποιητικό και το κανονιστικό πλαίσιο, βλ. Samaras (2002:82)

πολιτικούς δρώντες ως αντιπάλους υπό μορφή παιγνίου με απώτερο στόχο την εκλογική νίκη και διαθέτει δύο εκφάνσεις: ως παράγωγο της δημοσιογραφικής αφηγηματικότητας και ως απονομιμοποιητικός πολιτικός λόγος (Aalberg κ.ά., 2011:164) .

Στον δημοσιογραφικό χώρο ομοειδή με την στρατηγική πλαισίωση φαινόμενα είναι το «game frame» (Lawrence, 2000:94· Dimitrova & Kostadinova, 2013:76· Aalberg κ.ά., 2011:164), καθώς και το «horse race frame» (Dimitrova & Kostadinova, 2013:83· Aalberg κ.ά., 2011:164). Κεντρικό τους στοιχείο είναι ότι οι πολιτικοί δρώντες παρουσιάζονται να διαδρούν υπό το αντιθετικό δίπολο νίκης/ήττας με απώτερο στόχο τη νίκη. Έτσι ο δημοσιογραφικός λόγος περιγράφει την πολιτική σκηνή ως αρένα, με επίκεντρο τον πολιτικό ανταγωνισμό (Lawrence, 2000:93). Σύμφωνα με τον Patterson (1994:57-58) «το κυρίαρχο σχήμα για έναν δημοσιογράφο είναι δομημένο σύμφωνα με την πεποίθηση ότι η πολιτική είναι ένα παιχνίδι στρατηγικής όπου οι υποψήφιοι ανταγωνίζονται για να αποκτήσουν κάποιο πλεονέκτημα». Όταν όμως ο δημοσιογραφικός λόγος επικεντρώνεται σε αυτή την προσέγγιση ελαττώνεται η προσοχή στα ουσιαστικά πολιτικά ζητήματα, καθώς η προσοχή του κοινού στρέφεται προς τα ίδια τα άτομα και τον πολιτικό ανταγωνισμό και όχι στις πολιτικές θέσεις του κάθε πολιτικού προσώπου. Με αυτό τον τρόπο, επικεντρωνόμενοι οι δημοσιογράφοι στη στρατηγική πλαισίωση και αναγνωρίζοντας στρατηγικές, τακτικές, ήττες και νίκες αποφεύγουν να χαρακτηρισθούν ως μεροληπτικοί (Hallin, 1994:6;25), Samaras, 2002:83). Με αυτό τον τρόπο όμως μετατίθεται το ενδιαφέρον στη στρατηγική και όχι στα πολιτικά ζητήματα, υπονομεύοντας έτσι την πολιτική πληροφόρηση και συμμετοχή (Aalberg, Strömbäck & deVreese, 2011:165). Έτσι, η πολιτική πράξη απεντάσσεται από ένα ευρύτερο ιδεολογικό σύνολο και επανεντάσσεται σε μια εξαπλουστευμένη μορφή διαμάχης με νικητές και ηττημένους.

Σύμφωνα με τους Cappela & Jamieson (1997:34) το εκλογικό σώμα δεν αντιλαμβάνεται την πολιτική ως μια αφηρημένη, ορθολογική διαδικασία, αλλά επικεντρώνεται στους πολιτικούς δρώντες, οι οποίοι, ως άτομα, κρίνονται από τα κίνητρά τους. Η στρατηγική πλαισίωση στον δημοσιογραφικό λόγο θεωρεί ότι το απώτερο κίνητρο των πολιτικών δρώντων αποτελεί η νίκη στις εκλογές. Με αυτό τον τρόπο, οι πολιτικές τοποθετήσεις εντάσσονται σε ένα μοναδικό και απλό πλαίσιο,

αυτό της πολιτικής νίκης και της ισχύος που αυτή παρέχει. Δίδοντας έμφαση σε αυτό το κίνητρο υποβαθμίζονται βασικές πολιτικές επιδιώξεις, όπως η κοινωνική αρμονία, οι εθνικοί στόχοι, η αποσυμφόρηση των κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερων ή οποιαδήποτε προσπάθεια για ένα «καλύτερο μέλλον». Κατά συνέπεια, αυξάνεται ο πολιτικός κυνισμός ως δυσπιστία των πολιτών έναντι της ευρύτερης πολιτικής διαδικασίας (Capella&Jamieson, 1997:35-37;59-60; 141-142). Έτσι, αποδίδονται στους πολιτικούς δρώντες αρνητικά χαρακτηριστικά, εσωτερικά και σταθερά, βάσει των οποίων οι πολιτικές πράξεις οργανώνονται και ενορχηστρώνονται με απώτερο στόχο όχι την κοινωνική ευρωστία, αλλά την εξυπηρέτηση των ιδίων συμφερόντων και φιλοδοξιών. Η παραδοχή αυτή δεν εμφανίζεται μόνο στη δημοσιογραφική κάλυψη του πολιτικού λόγου, αλλά και στον ίδιο τον πολιτικό λόγο. Πιο συγκεκριμένα η στρατηγική πλαισίωση στον πολιτικό λόγο χρησιμοποιείται απονομιμοποιητικά έναντι του νομιμοποιητικού πλαισίου, θεωρώντας το τελευταίο ως προσπάθεια χειραγώγησης (Samaras, 2002:82).

Ενώ το νομιμοποιητικό πλαίσιο στοχεύει στην παροχή επιχειρημάτων και συλλογιστικής, που αιτιολογούν μια πολιτική απόφαση σε όρους εθνικού συμφέροντος, η στρατηγική πλαισίωση ως απόρροια απονομιμοποιητικής στάσης θεωρεί ότι η συγκεκριμένη πολιτική απόφαση πάρθηκε με στόχο την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων του πολιτικού δράστη. Πέραν αυτής της ευρύτερης έκφρασης της στρατηγικής πλαισίωσης υπάρχουν και επιμέρους εκφράσεις της, ως ομαδοποίηση συχνά εκφερόμενου αντιπολιτευτικού λόγου υπό τη στρατηγική πλαισίωση. Αυτές είναι: Πρώτον, η γεωστρατηγική πλαισίωση (Samaras, 2002:84), δεύτερον η μικροκομματική (Samaras, 2002:84), τρίτον τα διαπλεκόμενα συμφέροντα (Σαμαράς, 2008:77), τέταρτον ο «ξένος δάκτυλος» (Samaras, 2002), πέμπτον η φινλανδοποίηση (Mouritzen, 1988) και η έκτον η δομική (Samaras, 2005:17).

Η «γεωστρατηγική» πλαισίωση απονομιμοποιεί το κυρίαρχο νομιμοποιητικό αφήγημα, υπό την έννοια ότι αποδομούνται τα «υψηλά ιδανικά» που αιτιολογούν μια πολιτική απόφαση βάσει της κανονιστικής αφήγησης και την εντάσσουν σε ένα πλαίσιο γεωστρατηγικών συμφερόντων. Η οικονομική βοήθεια της Γερμανίας προς την χώρα μας, ερμηνευμένη υπό το γεωστρατηγικό πλαίσιο, δεν πραγματώνεται με στόχο την αλληλεγγύη και τη βοήθεια μιας ισχυρής οικονομικής χώρας προς μια ασθενέστερη για την ενδυνάμωση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, αλλά αποτελεί

μια προσπάθεια επέκτασης της σφαίρας επιρροής της Γερμανίας στον ευρωπαϊκό Νότο.

Η «μικροκομματική» πλαισίωση εμφανίζεται τόσο στον χώρο των διεθνών σχέσεων όσο και της εγχώριας πολιτικής. Στην εγχώρια σκηνή, η μικροκομματική πλαισίωση εμφανίζει την πληρωμή των συντάξεων πριν τις εκλογές της 25^{ης} Ιανουαρίου 2015, και όχι όπως προβλέπεται στο τέλος του μήνα, όχι ως οικονομική διευκόλυνση ώστε οι πολίτες να μετακινηθούν για να ψηφίσουν, αλλά ως μέσο βελτίωσης της εικόνας της κυβέρνησης προ των εκλογών. Επίσης, η μικροκομματική πλαισίωση απονομιμοποιεί την κανονιστική αφηγηματικότητα κατά την παρουσία πολιτικών στις παραμεθόριες περιοχές ως ενδιαφέρον για τα προβλήματα και τις δυσκολίες των περιοχών αυτών και την κατατάσσει σε ψηφοθηρική συμπεριφορά των υποψηφίων ενόψει εκλογών.

Τα «διαπλεκόμενα συμφέροντα» ως έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης τοποθετεί την πολιτική πράξη όχι μόνο ως συγκέντρωση εξουσίας αλλά ως μέσο ικανοποίησης εγχώριων συμφερόντων τρίτων, βασισμένο στην αδιαφάνεια (Σαμαράς, 2008:77). Μια από τις βασικές σχέσεις διαπλοκής φαίνεται να είναι μεταξύ πολιτικής και Μέσων Ενημέρωσης. Καθώς η πολιτική σκηνή χρησιμοποιεί τα ΜΕ ως διάλογο επικοινωνίας και προβολής του πολιτικού έργου, τα ΜΕ κατηγορούνται συχνά για συγκαλύψεις, παραβλέψεις ή επιλεκτική έκθεση μηνυμάτων, τα οποία είναι προς το συμφέρον τμήματος της πολιτικής ελίτ. Υπό αυτό το πλαίσιο η εμφάνιση του νέου κόμματος «το Ποτάμι» δεν αντιμετωπίζεται ως μια νέα, δημοκρατική, πολιτική δύναμη αλλά ως ένα μέσο εισχώρησης των «καναλαρχών» στην πολιτική σκηνή. Όταν η εξυπηρέτηση συμφερόντων μετατοπίζεται από την εγχώρια στη διεθνή σκηνή, τότε ως έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης εμφανίζεται το πλαίσιο «ξένος δάκτυλος», σύμφωνα με το οποίο η δράση των πολιτικών εξυπηρετεί αλλότρια συμφέροντα. Έτσι, οι ελληνικές πολιτικές αποφάσεις περί επενδύσεων απεντάσσονται από την αφηγηματικότητα της ενθάρρυνσης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και εντάσσονται σε ένα πλαίσιο εξυπηρέτησης αλλότριων εταιρικών κολοσσών, π.χ. της γερμανικής Siemens ή της κινεζικής Cosco. Επίσης, οι πολιτικές αποφάσεις εν γένει δύνανται να αποδομηθούν με τη χρήση αυτής της πλαισίωσης, θεωρώντας ότι δεν αποτελούν έκφραση κυρίαρχης πολιτικής βούλησης, αλλά επιταγές αλλότριων πολιτικών δυνάμεων προς προώσπιση των δικών τους συμφερόντων.

Η «φινλανδοποίηση» ως ερμηνευτικό σχήμα «περιγράφει τη διαδικασία κατά την οποία μια μικρή χώρα, η οποία συνορεύει με μια μεγαλύτερη, αποκτά με συγκεκριμένο τρόπο εξαρτήσεις από την ισχυρή της γείτονα» (Σαμαράς, 2001:109). Το ερμηνευτικό αυτό πλαίσιο φέρει την ονομασία του από την πολιτική της Φινλανδίας έναντι της τότε Σοβιετικής Ένωσης, όπου έπειτα από τον πόλεμο Φινλανδίας-ΕΣΣΔ, η μεταπολεμική φινλανδική κυβέρνηση, υπό απειλή, «εναρμονίστηκε» με τις απαιτήσεις της ΕΣΣΔ, τόσο στην εσωτερική όσο και την εξωτερική της πολιτική, μέσω διατήρησης ουδέτερης στάσης, αναδεικνύοντας έτσι όμως την έννοια της «εθελοδοουλίας» (Σαμαράς, 2001:115). Σημαντικό ρόλο στο συγκεκριμένο πλαίσιο λαμβάνουν τα Μέσα Ενημέρωσης, τα οποία αντιμετωπίζονται ως «εργαλεία διαχείρισης του εσωτερικού μετώπου» (Σαμαράς, 2001:108) και αργιότι φαίνεται να εναρμονίζονται και αυτά με τη σειρά τους με το κυρίαρχο νομιμοποιητικό πλαίσιο. Οι πολιτικές αποφάσεις της Ελλάδας ερμηνεύονται ως εναρμονισμένες με τις επιταγές μιας μεγαλύτερης και ισχυρότερης χώρας, για παράδειγμα της Γερμανίας, όπου ενώ θα υπήρχε η δυνατότητα προάσπισης των εγχώριων συμφερόντων και η χάραξη διαφορετικής πολιτικής, μέσω της εθελοδοουλίας, της ηθελημένης δηλαδή προσφοράς και υποχώρησης, παραχωρείται η κυριαρχία στον ισχυρό γείτονα υπό την απειλή ότι σε περίπτωση αντίθεσης η αδύναμη χώρα θα είχε να χάσει πολλά περισσότερα σε σχέση με την ισχυρή γείτονα.

Τέλος, η δομική στρατηγική πλαισίωση παρουσιάζεται ως αποστασιοποίηση από το κυρίαρχο νομιμοποιητικό πλαίσιο ενώ παράλληλα το απονομιμοποιεί υπογραμμίζοντας δομικές αδυναμίες ενός ευρύτερου συστήματος (Samaras, 2005:16). Υπό τη δομική πλαισίωση οι πολιτικές πρωτοβουλίες έχουν ταξικό χαρακτήρα (Παράρτημα 2 # 14) και τα παραγωγικά αίτια της ελληνικής κρίσης βρίσκονται στην έννοια του καπιταλισμού (Παράρτημα 2 #60).

4.1.1. Σύνδεση στρατηγικής πλαισίωσης με τη θεωρία απόδοσης αιτιότητας

Η θεωρία των παραγωγικών αιτιών δύναται να αιτιολογήσει τη στάση αυτή υπό δύο θεωρήσεις της: Πρώτον, του θεμελιώδους σφάλματος απόδοσης και δεύτερον της αυτοαπόδοσης και της ετεροαπόδοσης. Σύμφωνα με την πρώτη παρατηρείται μια γενική τάση υπερεκτίμησης της σημασίας των εσωτερικών, προσωπικών χαρακτηριστικών έναντι των εξωτερικών και ευρύτερων. Σύμφωνα με τη δεύτερη,

περιγράφεται η τάση του δρώντος να αποδώσει αιτιότητα για τις πράξεις του σε εξωτερικούς/περιβαλλοντικούς παράγοντες, ενώ ως παρατηρητής της ίδιας πράξης από άλλο δρώντα, τείνει να αποδίδει αιτιότητα σε σταθερά, εσωτερικά χαρακτηριστικά του δρώντος (Samaras, 2002:82). Υπό αυτές τις εκφάνσεις αιτιολογείται η διατήρηση της νομιμοποιητικής αφηγηματικότητας για τους δρώντες και η χρήση στρατηγικής πλαισίωσης απονομιμοποιητικά, από τους παρατηρητές, συνήθως τις αντιπολιτευτικές δυνάμεις. Βέβαια η στρατηγική πλαισίωση δύναται να εμφανιστεί και ως αντίδραση σε μια ήδη υφιστάμενη αντιπολιτευτική στρατηγική πλαισίωση, προσπαθώντας να αναδείξει συμφέροντα στον αντιπολιτευτικό λόγο, απονομιμοποιώντας τον και παράλληλα υπογραμμίζοντας την αξιοπιστία της κανονιστικής αφήγησης.

Εκ της αναλύσεως της στρατηγικής πλαισίωσης δημιουργούνται τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

***Ερευνητικό Ερώτημα 14:** Ποια είναι τα κύρια νομιμοποιητικά πλαίσια που αποτυπώνονται στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 15:** Ποιες οι εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης στον κοινοβουλευτικό λόγο περί Μνημονίου II;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 16:** Ποια η χρήση εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης ανάλογα με το εκάστοτε νομιμοποιητικό πλαίσιο στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II;*

***Ερευνητικό Ερώτημα 17:** Ποια η σχέση μεταξύ έκφρασης στρατηγικής πλαισίωσης και πολιτικού κόμματος;*

Εκ του ερευνητικού ερωτήματος 17 κινητοποιείται η εξής υπόθεση εργασίας:

***Υπόθεση Εργασίας 2:** Υπάρχει διαφοροποίηση στη συχνότητα χρήσης στρατηγικής πλαισίωσης ανάλογα με το πολιτικό κόμμα.*

4.2. Επεισοδιακή και Θεματική πλαισίωση

Στόχος της παρούσας ενότητας αποτελεί αρχικά η διερεύνηση των ορισμών της επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης, η συγκρότησή τους, οι διαφορές τους καθώς και οι επιμέρους εκφάνσεις τους. Επιπροσθέτως διερευνάται η επίδραση των συγκεκριμένων πλαισίων στα ατομικά ερμηνευτικά σχήματα καθώς και η σύνδεσή τους με τη θεωρία παραγωγικών αιτιών, τόσο στο επίπεδο της γνωσιακής δομής, όσο και της συναισθηματικής επίδρασης. Τέλος, παρά το γεγονός ότι η αρχική έρευνα

επικεντρώνεται στη χρήση των συγκεκριμένων πλαισίων στα Μέσα Ενημέρωσης, διερευνάται η χρήση τους στον πολιτικό λόγο, ως πρωταρχική πηγή αφηγηματικότητας.

Η πρώτη αναφορά της επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης καταγράφεται στο έργο του Iyengar (1991), όπου διερευνάται το πόσο και πώς τα συγκεκριμένα πλαίσια επηρεάζουν την κοινή γνώμη, μέσω της τηλεοπτικής ειδησεογραφικής κάλυψης. Κατά τον ίδιο, η τηλεόραση διαθέτει εμπειρικά θεμελιωμένη επίδραση στην κοινή γνώμη, καθώς τα ζητήματα που προβάλλονται διαρκώς από την τηλεόραση καθίστανται προτεραιότητες των δεκτών (Iyengar, 1991:2). Παράλληλα θεωρήθηκε ότι η τηλεόραση επηρεάζει την ευρετική, καθώς δημιουργεί γνωσιακές συντομεύσεις, εύκολα ανακλήσιμες από τη μνήμη και επομένως πιο συχνά εκφερόμενες και χρησιμοποιούμενες στην απόδοση αιτιότητας (Iyengar, 1991:130).

Σύμφωνα με τον Iyengar (1991:14) διακρίνονται δύο ειδών πλαισιώσεις: Πρώτον, η «επεισοδιακή» (episodic)⁷, κατά την οποία παρουσιάζονται συγκεκριμένες περιπτώσεις ή συγκεκριμένα γεγονότα, τα οποία είναι αποτέλεσμα ατομικών δράσεων και δεύτερον, η «θεματική» (thematic), κατά την οποία τα ζητήματα τοποθετούνται σε ένα πιο αφηρημένο και γενικευμένο επίπεδο (Iyengar, 2005:6). Την ίδια προσέγγιση συμμερίζονται αρκετοί άλλοι ερευνητές (ενδεικτικά ενδεικτικά Lawrence, 2000· Scheufele, 2006· Lee, McLeod & Shah, 2008· Huang, 2009· West, 2006· Gandy & Li, 2005) και συμπεραίνεται ότι η επεισοδιακή ή η θεματική πλαισίωση ενός ζητήματος δύναται να μετατοπίσει τις στάσεις και τις πεποιθήσεις έναντι ενός ζητήματος. Οι βασικές επιδράσεις που ασκούνται από τη θεματική και επεισοδιακή πλαισίωση παρατηρούνται στη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας, τόσο μέσω γνωσιακής επίδρασης όσο και συναισθηματικής.

Η απόδοση αιτιότητας για ένα συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί σημαίνοντα παράγοντα, που επηρεάζει αποφάσεις σχετικά με τα πολιτικά δρώμενα, καθώς τα άτομα τείνουν να απλουστεύουν τα πολιτικά ζητήματα αναζητώντας την πηγή της

---

⁷ Ο Δεμερτζής (2002:373) χρησιμοποιεί τον όρο «περιπτωσιολογική» για την απόδοση του όρου «episodic» στα ελληνικά. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται ο όρος «επεισοδιακή», καθώς παραπέμπει σε αυστηρότερη επικέντρωση σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα, ενώ μια «περίπτωση» ενδέχεται να περικλείει περισσότερα του ενός επεισόδια. Εκτός αυτού η «περίπτωση» μπορεί να παραπέμπει και σε ευρύτερους σχηματισμούς, ενώ η χρήση της λέξης «επεισοδιακή» προσανατολίζει αποκλειστικά στο ίδιο το μεμονωμένο επεισόδιο.

αιτιότητας και οι πολιτικές τους τοποθετήσεις εξαρτώνται από δύο ερωτήματα: πρώτον: «ποιος θεωρείται υπεύθυνος;» (causal responsibility – ευθύνη για το αίτιο) και δεύτερον: «ποιος έχει τη δυνατότητα να καταπολεμήσει ένα συγκεκριμένο αρνητικό φαινόμενο;» (treatment responsibility – ευθύνη για την αντιμετώπιση) (Iyengar, 1991:08). Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της αντίληψης για τις καταστάσεις και παράλληλα έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τη στάση των πολιτικών δρώντων. Σε περίπτωση αποτυχίας οι πολιτικοί πρωταγωνιστές αποφεύγουν την υπαιτιότητα, ενώ σε περίπτωση επιτυχίας τείνουν να την αξιώνουν (Iyengar, 1991:08). Με αυτό τον τρόπο αποδεικνύεται η σημαντικότητα της απόδοσης αιτιότητας από την κοινή γνώμη, καθώς λειτουργεί ως ρυθμιστής της πολιτικής σκηνής. Τέλος, παρά το γεγονός ότι η απόδοση αιτιότητας έναντι ενός ζητήματος αποτελεί παράγωγο ατομικών πεποιθήσεων, εσωτερικών προδιαθέσεων, στερεοτύπων και κοινωνικών σταθερών, δέχεται διαφοροποιητικές δυνάμεις από τον τρόπο παρουσίασης ενός ζητήματος, της ένταξης ή απένταξής του δηλαδή σε ένα παραγωγικό σχήμα.

Κατά τον Iyengar (1991:14) η επεισοδιακή πλαισίωση λαμβάνει τη μορφή μιας περιπτωσιολογικής μελέτης, όπου παρουσιάζεται ένα συγκεκριμένο γεγονός απενταγμένο από τα παραγωγικά του αίτια (επίσης Gross, 2008:171). Για παράδειγμα, η επικέντρωση σε ένα συγκεκριμένο άνεργο άτομο μεταφέρει την εστίαση στο ίδιο και στις πράξεις του και όχι, για παράδειγμα, σε ενδεχόμενη αποτυχία της ευρύτερης οικονομικής πολιτικής. Αντιθέτως, η χρήση θεματικής πλαισίωσης εντάσσει ένα γεγονός σε μια ευρύτερη θεματική, «θέτει δηλαδή τα δημόσια ζητήματα σε ένα πιο γενικό και αφηρημένο πλαίσιο» (Iyengar, 1991:14). Ένα ζήτημα, δηλαδή, παρουσιάζεται ενταγμένο στα παραγωγικά του πλαίσια, όπου π.χ. το άνεργο άτομο παρουσιάζεται ως παράγωγο μιας ευρύτερης πολιτικής κατάστασης ή οικονομικής κατεύθυνσης. Η βασικότερη, επομένως, διαφορά έγκειται στην εστίαση της αιτιότητας, καθώς η επεισοδιακή πλαισίωση τείνει να κατευθύνει την απόδοση αιτιότητας προς τον δράστη, στα εσωτερικά του χαρακτηριστικά, σε σταθερά και αμετάβλητα ποιοτικά γνωρίσματά του (Mathes, 2009:83). Αντιθέτως, η θεματική πλαισίωση αναζητά την απόδοση αιτιότητας σε ευρύτερες δομές, για παράδειγμα στο κοινωνικό/οικονομικό/πολιτικό περιβάλλον, δηλαδή σε εξωτερικούς παράγοντες. Επομένως, η επεισοδιακή πλαισίωση τείνει να θεωρεί ως

υπαίτιο μιας κατάστασης το ίδιο το άτομο, όπου αναμένεται από αυτό να δράσει κατάλληλα ώστε να ξεπεράσει την αρνητική του θέση, ενώ η θεματική πλαισίωση αναζητά την αιτιότητα σε εξωτερικούς παράγοντες και αναμένεται από το κράτος ή τους κατάλληλους θεσμούς να ανακουφίσουν ή να περιορίσουν τη δεινότητα της κατάστασης του ατόμου (Iyengar, 1991:15,16· Gross, 2008:171).

Ο Iyengar (1991:26-45) μελετά αρχικά την επίδραση της επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωση στην απόδοση ευθυνών των τηλεθεατών σε δύο ζητήματα, το έγκλημα και την τρομοκρατία. Και στις δυο περιπτώσεις, η επεισοδιακή πλαισίωση προσανατόλισε τους τηλεθεατές στην απόδοση αιτιότητας στον ίδιο τον δράστη και όχι σε ευρύτερους κοινωνικούς θεσμούς, πολιτικές αποφάσεις ή οικονομικές και κοινωνικές συγκυρίες. Με την επεισοδιακή πλαισίωση τα κοινωνικά ή πολιτικά ζητήματα δεν περιγράφονται ως προς τη διαχρονικότητα ή την εξέλιξή τους, δηλαδή δεν μελετώνται ως ζητήματα τα οποία έχουν σταθερή παρουσία, και παράλληλα εξοστρακίζεται η απόδοση αιτιότητας από τους πολιτικούς πρωταγωνιστές και τους ευρύτερους κοινωνικούς θεσμούς, στο μεμονωμένο άτομο, τον παθόντα. Έτσι, κυρίαρχα κοινωνικά ζητήματα όπως η φτώχεια και η ανεργία δεν αναλύονται εις βάθος, ούτε αναζητούνται οι πρωταρχικές πηγές έκφρασης του φαινομένου. Με αυτό τον τρόπο, τα άτομα δεν αντιλαμβάνονται τη σύνδεση των γεγονότων, παρά λαμβάνουν γνώση για συγκεκριμένα ζητήματα, τα οποία μοιάζουν ασύνδετα μεταξύ τους, μην επιτρέποντας έτσι τη δημιουργία της «ευρύτερης εικόνας» (Iyengar, 1991:136). Με αυτόν τον τρόπο ίσως να δυσχεραίνεται και η δημιουργία μιας συγκεκριμένης και σταθερής ιδεολογίας, καθώς η επεισοδιακή πλαισίωση των γεγονότων στρέφει την προσοχή προς τα ίδια τα γεγονότα και όχι προς τα παραγωγικά τους αίτια, και αποκλείοντας έτσι προσεγγίσεις που θα μπορούσαν να υπογραμμίσουν ιδεολογικές διαφοροποιήσεις. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης, η επεισοδιακή πλαισίωση δύναται να προσανατολίσει την κοινή γνώμη πλαισιώνοντάς την ως διαφωνία σχετικά με το κυβερνητικό πρόγραμμα, μετατοπίζοντας την κοινή γνώμη από το ερώτημα κατά πόσο η ίδια η κυβέρνηση είναι ικανή να ανταπεξέλθει σε αυτή την κρίση ή κατά πόσο η κρίση αυτή αποτελεί παθογένεια του ευρύτερου οικονομικού συστήματος.

Αντιθέτως, αφού με τη θεματική πλαισίωση, ένα ζήτημα μελετάται υπό ευρύτερους κοινωνικούς ή πολιτικούς όρους, η απόδοση αιτιότητας

προσανατολίζεται στους καθ' ύλην αρμόδιους, δηλαδή τους πολιτικούς πρωταγωνιστές και παράλληλα αναζητείται από εκείνους λύσεις. Για παράδειγμα, οι Springer & Harwood (2014) στην έρευνά τους για την κοινωνική ασφάλιση, κατέληξαν στο ότι οι εκτιθέμενοι στη θεματική πλαισίωση θεώρησαν αρμόδια την πολιτεία στη λύση του ζητήματος (Springer & Harwood, 2014:13), αναδεικνύει όμως παράλληλα και τη σημαντικότητα τόσο των μεσολαβητών (mediators) στην επίδραση της πλαισίωσης, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, οι οποίοι εκτέθηκαν στην επεισοδιακή πλαισίωση (Springer & Harwood, 2014:15). Έτσι, η επίδραση της επεισοδιακής πλαισίωσης φαίνεται να εξαρτάται και από άλλους παράγοντες, πέραν των ατομικών γνωσιακών δομών.

4.2.2. Συναισθηματικές επιδράσεις θεματικής και επεισοδιακής πλαισίωσης

Εκτός των επιδράσεων που ασκούνται στις ατομικές γνωσιακές δομές, η θεματική και επεισοδιακή πλαισίωση επιδρούν και στη διαμόρφωση συναισθημάτων, ικανών να διαμορφώσουν στάσεις έναντι ενός πολιτικού ζητήματος. Η λήψη αποφάσεων δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τις ατομικές γνωσιακές δομές, αλλά και από τη συναισθηματική ευρετική (affect heuristic), τη συναισθηματική δηλαδή αντίδραση έναντι ενός ζητήματος (Sniderman & Tetlock, 1993:1), Brader, 2006:2).

Σύμφωνα με την Gross (2008:172) το ανθρώπινο ενδιαφέρον και τα συναισθήματα ενεργοποιούνται πιο αποτελεσματικά με τη χρήση επεισοδιακής πλαισίωσης παρά με την πιο απόμακρη και αφηρημένη θεματική. Σύμφωνα με την μελέτη του οι εκτιθέμενοι στην επεισοδιακή πλαισίωση εξέφρασαν εντονότερα συναισθήματα συμπάθειας και λύπησης προς το άτομο, ενώ έδειξαν μεγαλύτερη προσοχή διαβάζοντάς το κείμενο και λιγότερη διάσπαση προσοχής (Gross, 2008:182). Ενώ ίσως αναμενόταν ότι η ύπαρξη έντονων συναισθημάτων θα επηρέαζε τις στάσεις έναντι της πολιτικής αυτό δε συνέβη, ίσως γιατί η επικέντρωση στο άτομο δεν ενεργοποιεί τη θέση για αλλαγή πολιτικής, αλλά αποδίδει αιτιότητα στο συγκεκριμένο άτομο. Αντιθέτως, η θεματική πλαισίωση προσφέρει πιο πλούσιο πεδίο επιχειρηματολογίας και εις βάθος ανάλυσης. Επομένως, η επεισοδιακή πλαισίωση ως ρητορική κατασκευή ενεργοποιεί εντονότερα συναισθήματα, τα οποία όμως από μόνα τους δεν φαίνεται να δύνανται να μεταβάλλουν την απόδοση αιτιότητας σε εξωτερικούς παράγοντες.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Hart (2010:5), καθώς θεωρεί ότι εκτός της απόδοσης αιτιότητας, τα συναισθήματα διαθέτουν εξέχοντα ρόλο στη λήψη αποφάσεων έναντι ενός ζητήματος (επίσης Kogut & Ritov, 2005:157). Επιπροσθέτως, διερεύνησε την επίδραση της επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης στο συναισθηματικό χώρο, όπου διατυπώνεται η άποψη ότι τα άτομα διαθέτουν ισχυρότερη συναισθηματική ανταπόκριση στην επεισοδιακή πλαισίωση ενός ζητήματος, σε σχέση με την θεματική (Hart, 2010:5). Μέσω της επεισοδιακής πλαισίωσης το άτομο καθίσταται «αναγνωρίσιμο» (identifiable) και ως εκ τούτου οι εκτιθέμενοι στην πλαισίωση τείνουν να ενεργοποιούνται περισσότερο και να εκφράζουν ισχυρότερη θέληση για να το βοηθήσουν. Οι Kogut & Ritov (2005:158,159) απέδειξαν, ότι τα άτομα κινητοποιούνται περισσότερο για να βοηθήσουν ένα συγκεκριμένο, «αναγνωρίσιμο» άτομο, σε σχέση με μια ομάδα ατόμων, καθώς ταυτίζονται με το προβαλλόμενο άτομο και υιοθετούν την δική του προοπτική. Αντιθέτως, όταν αναδύεται η θεματική πλαισίωση, η οποία εντάσσει το ζήτημα σε ένα ευρύτερο περιβάλλον, παρατηρείται μια συναισθηματική αποστασιοποίηση από το άτομο και μια επικέντρωση στο ευρύτερο περιβάλλον, που θεωρείται υπεύθυνο είτε για τη δημιουργία του ζητήματος, είτε για την επίλυσή του.

Εκ της αναλύσεως της επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης δημιουργούνται τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

Ερευνητικό Ερώτημα 18: Ποια η χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης στην απόδοση αιτιότητας κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;

Ερευνητικό Ερώτημα 19: Ποια η χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανά έδρα αιτιότητας στην απόδοση αιτιότητας κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II;

Εκ των ανωτέρω δημιουργείται η εξής υπόθεση εργασίας:

Υπόθεση Εργασίας 3: Θα υπάρχουν ελαφρές διαφοροποιήσεις χρήσης επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανάλογα των πολιτικό δρώντα.

Έχοντας ολοκληρώσει τη διερεύνηση της στρατηγικής, θεματικής και επεισοδιακής πλαισίωσης, στο επόμενο εργαλείοποιείται η θεωρία, μέσω της χρήσης της «Λογικής της Εκστρατείας» και της θεωρίας του «Μαύρου Κουτιού».

Μέρος Β

Μεθοδολογία

Στόχος του δεύτερου μέρους της παρούσας εργασίας, αποτελεί η καταγραφή της απόδοσης αιτιότητας, της θεματικής και επεισοδιακής πλαισίωσης και της στρατηγικής πλαισίωσης. Για κάθε μια από τις παραπάνω ενότητες παρουσιάζεται ξεχωριστά η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε καθώς και τα αποτελέσματα της έρευνας, τόσο υπό ποιοτική όσο και από ποσοτική προσέγγιση.

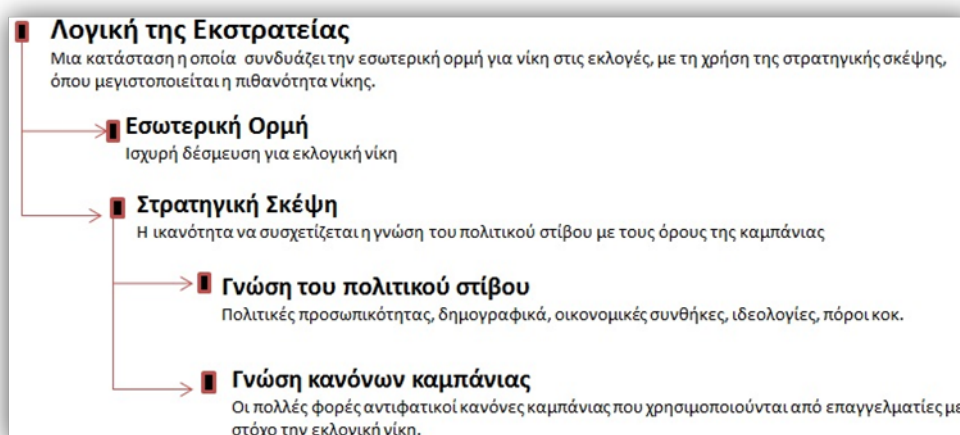
Κεφάλαιο 5

Μεθοδολογική Προσέγγιση: Η Λογική της Εκστρατείας

Οι πολιτικοί δρώντες λειτουργούν υπό τη λογική της εκστρατείας, η οποία εκφράζει τον στρατηγικό στοχασμό τους, ο οποίος κινητοποιείται από τη θέληση τους να επικρατήσουν στις εκλογές. Για την ανάλυση του πολιτικού λόγου χρησιμοποιείται η θεωρία του «μαύρου κουτιού» ως εργαλειοποίηση της λογικής της εκστρατείας υπό όρους χρήσης και παραγωγής στρατηγικής σκέψης. Συμπληρωματικά, διερευνάται βιβλιογραφικά η έννοια της στρατηγικής επικοινωνίας, καθώς αποτελεί μια διαρκή διαδικασία, η οποία επικεντρώνεται στη δημιουργία σκόπιμων επιλογών σχετικά με το πότε και πώς οι επικοινωνιακές δραστηριότητες ευθυγραμμίζονται με τους στόχους ενός οργανισμού (Angelini, 2008:16).

Σύμφωνα με τους Burton & Shea (2002:4) η λογική της εκστρατείας πραγματώνεται βάσει δύο σημαντικών προϋποθέσεων: Πρώτον, τη θέληση για νίκη στις εκλογές και δεύτερον, τη χρήση στρατηγικής σκέψης. Σχετικά με τη νίκη για τις

εκλογές, θεωρείται ότι η ψυχική ενέργεια που επενδύεται για τη νίκη αυτή υπογραμμίζει την αφοσίωση των υποψηφίων και των επιτελείων τους σε έναν συγκεκριμένο στόχο: την εκλογική νίκη. Για το λόγο αυτό χρειάζεται ισχυρή συσπείρωση, αφοσίωση αλλά και πάθος, η ένταση του οποίου μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εκλογικό όπλο με αποτέλεσμα να γεννηθεί η αναγκαιότητα στρατηγικής σκέψης (Burton & Shea, 2002:4,5). Η στρατηγική σκέψη ορίζεται ως η ικανότητα συσχέτισης της γνώσης του πολιτικού στίβου με τη γνώση των κανόνων της καμπάνιας. Η γνώση του πολιτικού στίβου σημαίνει γνώση των τοπικών πολιτικών προσωπικοτήτων, των δημογραφικών, της αντιπολίτευσης, των οικονομικών συνθηκών, των ιδεολογιών ανά ζήτημα, των πόρων καθώς και οτιδήποτε άλλο μοιάζει σημαντικό για την εκλογική νίκη (Burton & Shea 2002:5). Με τη γνώση των κανόνων της καμπάνιας εννοείται η γνώση ανόμοιων (και μερικές φορές αντιθετικών) στρατηγικών και τακτικών κανόνων, που διέπουν τη διαδικασία εκλογής.

Σχεδιάγραμμα 2. Διαγραμματική απεικόνιση της Λογικής της Εκστρατείας

Με αυτό τον τρόπο, η λογική της εκστρατείας έχει ως παράγωγο τη στρατηγική επικοινωνία, η οποία αποτυπώνεται στον πολιτικό λόγο. Για το λόγο αυτό ακολουθεί η διερεύνηση της έννοιας «στρατηγική επικοινωνία», καθώς αποτελεί την κινητήρια δύναμη του πολιτικού λόγου.

Μια από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο όρος «στρατηγική επικοινωνία», αποτελεί η δυσκολία σαφούς προσδιορισμού του, παρά το γεγονός ότι παρατηρείται σχετική ομοφωνία σχετικά με το περιεχόμενό του. Η πολυεπίπεδη έκφραση του όρου

δημιουργεί δυσκολία στον σαφή καθορισμό των ορίων του, καθώς πρωτίστως παρατηρείται αμφισημία στον όρο «στρατηγική» (Paul, 2011:2-4). Υπό μια οπτική η στρατηγική επικοινωνία προσλαμβάνεται ως επικοινωνιακή προσπάθεια χειραγώγησης ενώ από την άλλη αποτελεί μια ευθυγραμμισμένη και προσανατολισμένη προς την επίτευξη κοινωνικής ισορροπίας τάση (Paul, 2011:9).

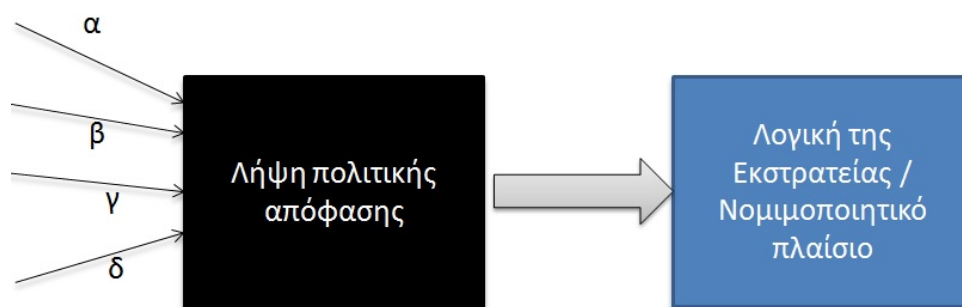
Ο Paul (2011:3) ορίζει τη στρατηγική επικοινωνία ως τη «χρήση συντονισμένων δράσεων, μηνυμάτων, εικόνων και άλλων μορφών σηματοδότησης, με στόχο να ενημερώσουν, να επηρεάσουν ή να πείσουν το κοινό για την υποστήριξη εθνικών στόχων». Ο πυρήνας της στρατηγικής επικοινωνίας απαρτίζεται από τέσσερις κεντρικές παραδοχές: Πρώτον, η πληροφόρηση, η επιρροή και η πειθώ θεωρούνται σημαντικά, δεύτερον η αποτελεσματικότητα του ανωτέρω απαιτεί την ύπαρξη ξεκάθαρων στόχων, τρίτον υπάρχει συντονισμός ώστε να μην υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενα μηνύματα από την ίδια πηγή και τέταρτον τα μηνύματα θα πρέπει να επικοινωνηθούν (Paul, 2011:4). Οι Hallahan κ.ά., (2007:3) προσφέρουν έναν γενικότερο ορισμό, θεωρώντας ότι η στρατηγική επικοινωνία είναι «η σκόπιμη χρήση της επικοινωνίας από έναν οργανισμό, ώστε να εκπληρώσει τον σκοπό του». Κοινή συνισταμένη των δύο ορισμών αποτελεί η προσπάθεια εκ μέρους ενός οργανισμού, να ευθυγραμμίσει ετερόκλητες συνισταμένες, με την κεντρική ροή των μηνυμάτων του.

Κατά την Angelini (2008:16) η στρατηγική επικοινωνία είναι μια διαδικασία που αποτελείται από επτά διακριτά βήματα, όπου καθίσταται βέβαιο ότι: (α) οι σωστοί ενδιαφερόμενοι (β) λαμβάνουν το σωστό μήνυμα (γ) από το σωστό άτομο ή τη σωστή ομάδα ατόμων (δ) μέσω του καλύτερου καναλιού επικοινωνίας (ε) την πιο κατάλληλη στιγμή (ζ) με στόχο να αναζητήσουν την αντίδραση εκείνου του ενδιαφερόμενου (η) ο οποίος θα διευκολύνει τον οργανισμό να πραγματοποιήσει επιτυχημένα τους στόχους του. Επομένως, στον χώρο της πολιτικής στρατηγικής επικοινωνίας, στόχος είναι η «δημιουργία πολιτικής συναίνεσης ή συμφωνίας σχετικά με σημαντικά ζητήματα, καθώς και η άσκηση πολιτικής ισχύος και η εύρεση των σχετικών πόρων» (Hallahan, 2007:6).

Η εργαλειοποίηση της λογικής της εκστρατείας πραγματώνεται μέσω της χρήσης του «μαύρου κουτιού». Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση η διαδικασία

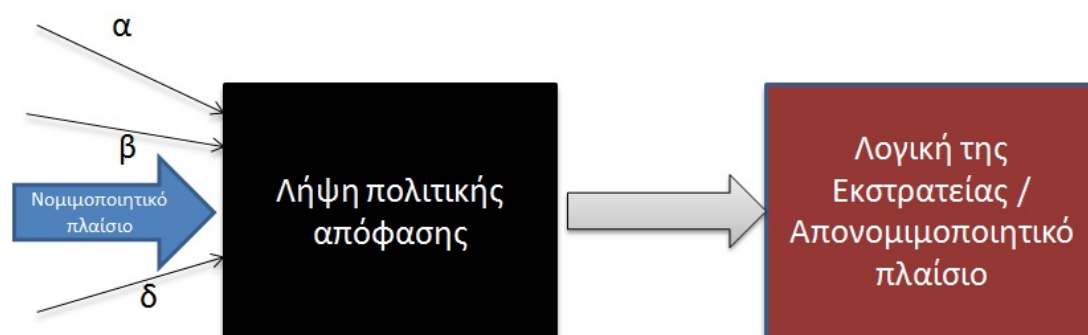
λήψης αποφάσεων από τους πολιτικούς δρώντες αντιμετωπίζεται ως ένα μαύρο κουτί, του οποίου η λειτουργία δεν αναλύεται *per se*, αλλά μελετάται δια της τεθλασμένης μέσω της συστηματικής ανάλυσης των εισροών και εκροών του. Μέσα από την συσχέτιση των εισροών (αντικειμενικές συνθήκες) με τις εκροές (πολιτικά μηνύματα) συνάγεται η λειτουργία στο εσωτερικό του μαύρου κουτιού: οι νόμοι της στρατηγικής επικοινωνίας. Για τη συγκεκριμένη εργασία κατασκευάστηκαν τρία μοντέλα βασισμένα σε αυτή την μεθοδολογική προσέγγιση.

5.1. Μοντέλο Νομιμοποιητικού Πλαισίου

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο, ως εισροές α, β, γ, δ κοκ αποτελούν τις αντικειμενικές εισροές, αλλά παράλληλα και τις εναλλακτικές μεταβλητές που επηρεάζουν τη λήψη της πολιτικής απόφασης, όπως για παράδειγμα η πολιτική θέση που κατέχει το κόμμα, η αντίληψή του περί των εννοιών «οικονομική κρίση», «ανεργία», «ανάπτυξη», «καταπολέμηση διαφθοράς» και συναφών εννοιών. Προφανώς η κάθε μια από τις εναλλακτικές αυτές μεταβλητές φέρει διαφορετική σημασία στη λήψη της πολιτικής απόφασης. Αυτές οι εισροές υπεισέρχονται στο μαύρο κουτί, που αποτυπώνει τη λήψη της πολιτικής απόφασης, και διαμορφώνουν ένα νομιμοποιητικό πλαίσιο, με κύριο στόχο την παρουσίαση επιχειρημάτων στον δημόσιο διάλογο, που λειτουργούν προς επίρρωση της πολιτικής απόφασης.

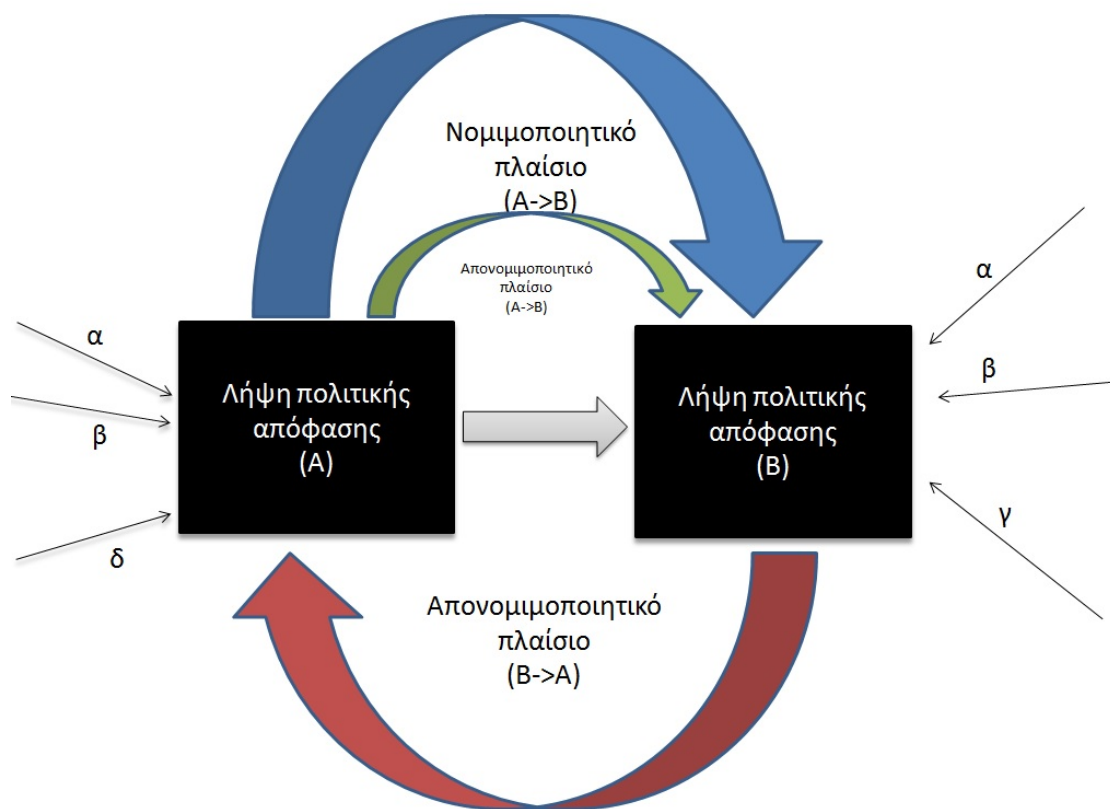
5.2. Μοντέλο Απονομιμοποιητικού Πλαισίου

Στο συγκεκριμένο μοντέλο, το νομιμοποιητικό αφηγηματικότητα αποτελεί μια από τις εισροές στο μαύρο κουτί, του οποίου εκροή αποτελείται από απονομιμοποιητικό λόγο προς το κανονιστικό πλαίσιο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το «μαύρο κουτί» παράγει ως εκροή απονομιμοποιητικό προς την κανονιστικό πλαίσιο, αμφισβητεί δηλαδή την εκροή του πρώτου μοντέλου.

5.3. Μοντέλο Διπλής Απονομιμοποίησης

Στο συγκεκριμένο μοντέλο σημαντική προσθήκη αποτελεί η έννοια της ανατροφοδότησης. Έτσι, ενώ από το μαύρο κουτί A παράγεται νομιμοποιητικός λόγος και αποτελεί εισροή στο Μαύρο Κουτί B, το τελευταίο παράγει απονομιμοποιητικό λόγο προς το A. Στη συνέχεια ενδέχεται να παρατηρηθεί παραγωγή απονομιμοποιητικού λόγου από το A προς το B, ο οποίος να αμφισβητεί την εκροή του B προς το A κοκ. Αναμένεται το μοντέλο αυτό να χρησιμοποιηθεί εκτενώς στην παρούσα εργασία, καθώς, λόγω διαρκούς ανατροφοδότησης, απεικονίζει πιο ρεαλιστικά την αντιπαράθεση στην πολιτική ρητορική.

5.4. Επίλογος

Έχοντας αναλύσει τους κεντρικούς όρους των θεωρητικών πλαισίων, επιχειρείται η σύνοψηση της θεωρίας με τις ακόλουθες παραδοχές:

Πρώτον, Η τάση του ανθρώπου για απόδοση αιτιότητας είναι εγγενής και άμεσα συνυφασμένη με την κατανόηση και ερμηνεία του ευρύτερου κοινωνικού του περιβάλλοντος.

Δεύτερον, μέσω της απόδοσης αιτιότητας παρατηρούνται μεροληψίες, οι οποίες είναι αποτέλεσμα τόσο προσωπικών βιωματικών εμπειριών όσο και εξωτερικών επιδράσεων, π.χ. της κουλτούρας.

Τρίτον, η πολιτική δράση έχει επιδράσεις τόσο στο γνωστικό όσο και στο συναισθηματικό επίπεδο του ατόμου και επικοινωνείται μέσω του πολιτικού λόγου.

Τέταρτον, η γνώση και ερμηνεία του λόγου αυτού βασίζεται σε ατομικές νοητικές συνδέσεις, των οποίων η ενεργοποίηση και συχνή ανάκληση επηρεάζουν τις ατομικές πεποιθήσεις, τα ατομικά δηλαδή ερμηνευτικά σχήματα.

Πέμπτον, τα πλαίσια αποτελούν οργανωτικά ερμηνευτικά σύνολα, τα οποία επιδρούν στα ατομικά ερμηνευτικά σχήματα, με στόχο την ευθυγράμμιση των τελευταίων με τα πρώτα, καθιστώντας κάποια μέρη της πληροφόρησης πιο εύκολα ανακλήσιμα, μέσω του υπερτονισμού.

Έκτον, η στρατηγική πλαισίωση ερμηνεύει την πολιτική δράση ως ιδιοτελή, απονομιμοποιώντας την κανονιστική αφήγηση, που παρουσιάζει την πολιτική ως όφελος των πολιτών, του «γενικού καλού» και του εθνικού συμφέροντος. Συνδέεται άμεσα με την θεωρία απόδοσης αιτιότητας και με δύο βασικές μεροληψίες: Το Θεμελιώδες Σφάλμα Απόδοσης και την Αυτοαπόδοση/Ετεροαπόδοση.

Έβδομον, η επεισοδιακή και θεματική πλαισίωση επιδρά τόσο στο γνωστικό όσο και στο συναισθηματικό επίπεδο του λαμβάνοντα την πληροφορία, με αποτέλεσμα την ετερότητα στην απόδοση αιτιότητας. Ενώ η επεισοδιακή πλαισίωση επικεντρώνεται στο άτομο και επομένως στρέφει την αιτιότητα προς το ίδιο, η θεματική αναζητά τις λύσεις σε πιο γενικευμένες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές.

Το επόμενο κεφάλαιο περιέχει μια σύντομη ιστορική αναδρομή σχετικά με την οικονομική και πολιτική κατάσταση της Ελλάδας, και ακολουθεί η μεθοδολογία της παρούσας έρευνας καθώς και τα αποτελέσματά της.

Κεφάλαιο 6

Ιστορική Αναδρομή

Παρά την υπαγωγή της Ελλάδας στον Μηχανισμό Στήριξης αλλά και τα πολύ σκληρά μέτρα που επιβλήθηκαν, η Ελλάδα παρουσίασε έντονες αποκλίσεις σχετικά με τους τεθέντες στόχους. Έτσι, στις 23 Οκτωβρίου 2011 συγκλήθηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής με κεντρικό στόχο την κατάρτιση ενός καθολικού σχεδίου αντιμετώπισης της ευρύτερης κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη, στο οποίο προβλεπόταν «κούρεμα» του ελληνικού χρέους κατά το ήμισυ και πρόσθετο πακέτο οικονομικής στήριξης ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ. Αν και οι αποφάσεις της συνόδου παρουσιάστηκαν με θετικό πρόσημο από την Κυβέρνηση, καταγράφηκε έντονη ανησυχία από τα υπόλοιπα κόμματα για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην ελληνική οικονομική πραγματικότητα⁸.

Η επιστροφή του Πρωθυπουργού στην Ελλάδα από τη σύνοδο στις 27 Οκτωβρίου 2011, βρίσκει τη χώρα σε μεγάλη κοινωνική ένταση με αποκορύφωμα τη ματαίωση της στρατιωτικής παρέλασης της 28^{ης} Οκτωβρίου στη Θεσσαλονίκη και την αποχώρηση του Προέδρου της Δημοκρατίας Κάρολου Παπούλια, αλλά και έντονες διαμαρτυρίες κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής παρέλασης στην Αθήνα. Υπό αυτό το καθεστώς, ο Γιώργος Παπανδρέου ανακοινώνει την βούλησή του για διενέργεια δημοψηφίσματος, ώστε να αποφανθεί ο ελληνικός λαός αν αποδέχεται ή όχι τη συμφωνία της Συνόδου Κορυφής, μαζί με τα προβλεπόμενα μέτρα. Η απόφαση αυτή έφερε έντονες αντιδράσεις όχι μόνο στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και στο εξωτερικό, οδηγώντας στην τελική απόρριψη της πρότασης και στη δημιουργία κυβέρνησης συνεργασίας, ώστε να αντιμετωπισθεί ενιαία η οικονομική, πολιτική και κοινωνική κρίση στην Ελλάδα.

Την Πέμπτη 10 Νοεμβρίου 2011 η κυβέρνηση συνεργασίας περιλάμβανε το ΠΑΣΟΚ, τη ΝΔ, το ΛΑΟΣ ενώ ως νέος πρωθυπουργός επιλέχθηκε ο Λουκάς Παπαδήμος. Η διαρκώς αυξανόμενη ανεργία, η βαθιά φτωχοποίηση του ελληνικού πληθυσμού αλλά

---

⁸ Ελευθεροτυπία: «Καταδικάζουν» τα κόμματα τη συμφωνία της 27^{ης} Οκτωβρίου. Ημ. Ανάρτησης 30 Οκτωβρίου 2011

και η απουσία ουσιαστικής αντιμετώπισης της κοινωνικής ανισότητας βύθισαν περισσότερο την Ελλάδα σε οικονομική και πολιτική στενότητα. Η νέα οικονομική βοήθεια από τον Μηχανισμό Στήριξης επισφραγίζεται με την υπογραφή του δεύτερου Μνημονίου στις 12 Φεβρουαρίου 2012.

Η κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II («Έγκριση Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας») παρουσιάζει πολλές ενδιαφέρουσες προς ανάλυση πτυχές. Πιο συγκεκριμένα επιλέχθηκε λόγω:

Α) των εξαιρετικά σκληρών μέτρων που προβλέπονταν σε μια οικονομία η οποία ήδη βρισκόταν σε βαθιά ύφεση. Με το Μνημόνιο II εισήχθησαν μεταξύ άλλων: Μείωση κατά 22% του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών, αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα, κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας στον ευρύτερο δημόσιο τομέα έως το 2015(Εξ αυτών 12.000 μέσα στο ίδιο έτος (2012), περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας και κατάργηση κλαδικών συμβάσεων και αντικατάστασή τους με ατομικές.

Β) Την υπογραφή του Μνημονίου II από μια ιδιότυπη μορφή Κυβέρνησης, καθώς ο Πρωθυπουργός Λουκάς Παπαδήμος δεν είχε εκλεχθεί απευθείας, γεγονός που προκάλεσε έντονο απονομιμοποιητικό λόγο από την αντιπολίτευση περί έλλειψης λαϊκού ερείσματος και νομιμοποίησης της Κυβέρνησης, προσθέτοντας ένταση σε μια ήδη τεταμένη κοινοβουλευτική συζήτηση.

Γ) Την αμφισβήτηση συνταγματικότητας τόσο του ίδιου του Μνημονίου II όσο και του τρόπου ψήφισής του. Το Μνημόνιο II ψηφίστηκε με τη διαδικασία του «κατεπείγοντος», η οποία δεν προβλέπει τη λεπτομερή και εις βάθος κοινοβουλευτική συζήτηση. Η αιτιολόγηση επιλογής της συγκεκριμένης διαδικασίας βασίζεται στην παραδοχή ότι το Κοινοβούλιο έπρεπε να λάβει θέση άμεσα, καθώς έπρεπε να υπάρξει συμφωνία για το Eurogroup τρεις μέρες αργότερα.

Δ) Τις έντονες κοινωνικές εκρήξεις στον χώρο του Συντάγματος κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συζήτησης πλήθος κόσμου διαδήλωνε στον χώρο του Συντάγματος κατά της πολιτικής λιτότητας και των νέων μέτρων. Σύντομα η διαμαρτυρία εξελίχθηκε σε βίαια επεισόδια καθώς και με εκτεταμένη χρήση χημικών από την Αστυνομία. Στη συγκέντρωση διαμαρτυρίας βρίσκονταν τόσο ο κ. Μανώλης Γλέζος όσο και ο κ. Μίκης Θεοδωράκης, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στο ιατρείο της Βουλής.

Ε) Τις πολιτικές εναλλαγές. Έντονες υπήρξαν οι πολιτικές εναλλαγές σχετικά με το Μνημόνιο ΙΙ. Πιο συγκεκριμένα, τόσο το ΠΑΣΟΚ όσο και η ΝΔ έθεσαν ζήτημα κομματικής πειθαρχίας, απειλώντας ουσιαστικά με διαγραφή όσους δεν υπερψήφισαν το Μνημόνιο ΙΙ. Παράλληλα παρατηρήθηκε πολιτική εναλλαγή του ΛΑΟΣ, το οποίο παρά το γεγονός ότι ήταν υπέρ του Μνημονίου Ι και στήριξε την Κυβέρνηση συνεργασίας, καταψήφισε το Μνημόνιο ΙΙ.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία διερεύνησης απόδοσης αιτιότητας στην Κοινοβουλευτική Συζήτηση περί Μνημονίου ΙΙ καθώς και τα αποτελέσματα της έρευνας, τόσο υπό ποιοτική όσο και υπό ποσοτική προσέγγιση.

Κεφάλαιο 7

Απόδοση Αιτιότητας στην Κοινοβουλευτική Συζήτηση περί Μνημονίου II

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία για την καταγραφή της απόδοσης αιτιότητας, η επεξήγηση των μονάδων μέτρησης και η ανάλυση των αποτελεσμάτων, σχετικά με την κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II. Το πρώτο μέρος αφορά στη συστηματική ποιοτική καταγραφή της απόδοσης αιτιότητας με κλείδα παρατηρήσεων.

Μεθοδολογία κατασκευής κλείδας παρατηρήσεων απόδοσης αιτιότητας

Για την καταγραφή της απόδοσης αιτιότητας στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II κατασκευάστηκε μια κλείδα παρατηρήσεων με τις εξής στήλες

1. Α/Α. Ο αύξων αριθμός της έκφανσης
2. Γλωσσική πράξη. Η γλωσσική πράξη αναφέρεται στην εκάστοτε καταγραφή αλλαγής ομιλούντα.
3. Αριθμός σειράς: Αριθμήθηκαν οι σειρές του αρχείου της Κοινοβουλευτικής Συζήτησης, ώστε να καταγραφεί η ακριβής θέση στρατηγικής πλαισίωσης στο κείμενο.
4. Ομιλητής: Καταγράφεται το επίθετο του εκάστοτε ομιλητή
5. Κόμμα: Το πολιτικό κόμμα, στο οποίο ανήκει ο ομιλητής. Πλην των γνωστών κομμάτων που συμμετείχαν στην κοινοβουλευτική συζήτηση (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΛΑΟΣ, ΣΥΡΙΖΑ και ΚΚΕ) υπήρξε παρέμβαση όλων των ανεξάρτητων βουλευτών δια αντιπροσώπευσης.
6. Θέμα: Αναγράφεται το θέμα για το οποίο αποδίδεται αιτιότητα
7. Κατηγορία: Ένταξη του ανωτέρω θέματος σε ευρύτερες θεματικές/κατηγορίες
8. Δήλωση: Η αυτούσια δήλωση της ομιλήτριας/ του ομιλητή.

9. Πρόβλημα ή Επιτυχία: Καταγράφεται κατά πόσο η αιτιότητα που αποδίδεται παρουσιάζεται υπό μορφή προβλήματος ή επιτυχίας.
10. ADA (Attack, Defend, Acclaim). Βάσει της τυπολογίας του Benoit (1999)
11. Άμεσα/Έμμεσα: Καταγράφεται κατά πόσο η αιτιότητα αποδίδεται με άμεσο ή με έμμεσο τρόπο
12. Έδρα αιτιότητας: Η έδρα (πολιτικό πρόσωπο, κόμμα, θεσμός) στην οποία αποδίδεται αιτιότητα.
13. Κατηγοριοποίηση Έδρας Αιτιότητας: Σε δεύτερο επίπεδο κατηγοριοποιήθηκαν οι έδρες αιτιότητας σε ευρύτερες παρεμφερείς και συναφείς θεματικές.
14. Απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικά ή εξωτερικά χαρακτηριστικά. Αφορά την κατηγοριοποίηση της απόδοσης αιτιότητας σε εσωτερικά ή εξωτερικά χαρακτηριστικά
15. Αιτιολόγηση. Αιτιολόγηση της ανωτέρω επιλογής
16. Σταθερά/Ασταθή. Κατηγοριοποίηση της εκάστοτε απόδοσης αιτιότητας σε σταθερά ή ασταθή χαρακτηριστικά της έδρας.
17. Επεισοδιακή ή Θεματική Πλαισίωση. Το θέμα της απόδοσης αιτιότητας παρουσιάζεται ως μεμονωμένο περιστατικό ή εντάσσεται στα ευρύτερα παραγωγικά του αίτια;

Δύο περαιτέρω κωδικοποιήσεις έλαβαν χώρα σχετικά με την καταγραφή της απόδοσης αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες μεταβάλλοντας τη «θέση έδρασης» της αιτιότητας. Σε μικρο-επίπεδο, η κωδικοποίηση πραγματοποιήθηκε ευθέως, βάσει της απόδοσης αιτιότητας στη συγκεκριμένη έδρα. Σε μέσο-επίπεδο η κωδικοποίηση εσωτερικά/εξωτερικά, πραγματοποιήθηκε βάσει της σχέσεως της έδρας αιτιότητας με τον ίδιο τον ομιλητή/ομιλήτρια ενώ σε μακρο-επίπεδο βάσει της σχέσεως της έδρας αιτιότητας σχετικά με την Ελλάδα. Η μετακίνηση αυτή της θέσης έδρασης κινητοποιήθηκε από το ερευνητικό ερώτημα εάν και κατά πόσο υπάρχει μεταβολή στην απόδοση αιτιότητας για το ίδιο ζήτημα, με την ίδια έδρα αιτιότητας, μετακινώντας όμως τη θέση της έδρας αιτιότητας αναφορικά με τα τρία επίπεδα.

Έχοντας αναλύσει την παρουσίαση της κλείδας παρατηρήσεων, η επόμενη ενότητα παρουσιάζει τις βασικές θεματικές, όπου αποδόθηκε αιτιότητα.

7.1. Βασικές θεματικές απόδοσης αιτιότητας

Κατά την ανάλυση των πρακτικών της κοινοβουλευτικής συζήτησης για το Μνημόνιο II και προς απάντηση των Ερευνητικού Ερωτήματος 1 εντοπίστηκαν οι εξής ευρύτερες θεματικές: Ενδοκοινοβουλευτικά προβλήματα, ενδοκρατικά ζητήματα, ζητήματα Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταστροφή χώρας, οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα λόγω Μνημονίου II, πολιτικές πρωτοβουλίες, τρομοκρατία και διάφορα.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται έκαστη θεματική με τα βασικότερα και πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα:

A) Ενδοκοινοβουλευτικά προβλήματα

Στη συγκεκριμένη θεματική κατηγοριοποιήθηκαν αποδόσεις, οι οποίες παραπέμπουν στην λειτουργία του κοινοβουλίου, όπως κυρίως η διαδικασία του κατεπείγοντος για την ψήφιση του Μνημονίου II.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Την ώρα που φιμώνεται η Βουλή –γιατί περί φίμωσης πρόκειται η διαδικασία του κατεπείγοντος (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς:503)

Καλούμεθα να σιωπήσουμε, όπως με την ανοχή σας γίνεται στον κοινοβουλευτικό έλεγχο. (Καμμένος, Ανεξάρτητος, Αρ. Σειράς:714)

Στις ανωτέρω περιπτώσεις το κεντρικό ζήτημα είναι η «φίμωση» Βουλευτών μέσω της διαδικασίας του κατεπείγοντος, η οποία δεν επιτρέπει την ενδελεχή συζήτηση ενός κατατεθέντος νομοσχεδίου. Εξ αυτού ασκήθηκε δριμεία κριτική στην κυβέρνηση, καθώς θεωρήθηκε ότι λόγω σημαντικότητας του Μνημονίου II θα έπρεπε να είχε διεξαχθεί εις βάθος κοινοβουλευτική συζήτηση.

Επιπροσθέτως, η διαδικασία κατηγορήθηκε ότι:

έρχεται να αναδείξει το πόσο εκ των πραγμάτων υποβαθμίζεται η λειτουργία του Βουλευτή, όταν μάλιστα πρόκειται -ας το επαναλάβω- για ένα τόσο σημαντικό νομοσχέδιο . (Κουβέλης, Ανεξάρτητος, Αρ. Σειράς: 552).

Η διαδικασία του κατεπείγοντος αιτιολογήθηκε εκ μέρους της Κυβέρνησης από τον κ. Βενιζέλο, ως:

Το νομοσχέδιο αυτό είναι κατεπείγον, κύριε Πρόεδρε, γιατί πρέπει μέχρι την Τετάρτη το Eurogroup να εγκρίνει οριστικά το πρόγραμμα στήριξης και χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1015)

B) Ενδοκρατικά Προβλήματα

Στη συγκεκριμένη θεματική κατηγοριοποιήθηκαν αποδόσεις αιτιότητας που αφορούν εσωτερικά ζητήματα, όπως την κατάσταση της χώρας μέχρι τη στιγμή της συζήτησης, τα επεισόδια που διαδραματίζονταν την ίδια στιγμή της συζήτησης στην πλατεία Συντάγματος, τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν κατά το παρελθόν, τα οικονομικά προβλήματα της χώρας (δημιουργία ελλειμμάτων, διαφθορά, συγκάλυψη), και γενικότερα την ευρύτερη δημοσιονομική πολιτική που ακολουθήθηκε κατά τα παρελθόντα έτη κοκ. Η διαφοροποίηση με την προηγούμενη κατηγορία έγκειται στο γεγονός ότι καταγράφονται θέματα απόδοσης αιτιότητας, τα οποία αφορούν το σύνολο της χώρας και όχι αποκλειστικά τις διαδικασίες του Κοινοβουλίου.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφθοράς/συγκάλυψης:

Έφτιαξαν την Ελλάδα της διαφθοράς, της μίζας, της αρπαχτής που αντί για τη δημιουργική πρόοδο, τη στηριγμένη στη σκληρή δουλειά καλλιέργησε για δεκαετίες την ιδεολογία του «κονέ» και της ήσσονος προσπάθειας (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 2636).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα δημοσιονομικών αποκλίσεων και μεταρρυθμιστικών καθυστερήσεων:

ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία, κυβερνώντας εναλλάξ για δεκαετίες, έφτιαξαν την Ελλάδα των ελλειμμάτων, του χρέους, της παραγωγικής αποσάθρωσης της διοικητικής αποδιοργάνωσης (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 2627)

Σε πολιτικό επίπεδο κατηγοριοποιήθηκαν θέματα τα οποία αφορούσαν τους ευρύτερους πολιτικούς χειρισμούς και τη χάραξη πολιτικής εντός της χώρας, και τα παράγωγα αυτών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Ο μπαξές τους έχει απ' όλα: δραματική μείωση των μισθών και των συντάξεων, κατάργηση των πιο θεμελιακών εργασιακών, ασφαλιστικών και κοινωνικών

δικαιωμάτων, δημιουργία προϋποθέσεων και βάσεων για κλιμάκωση της αντιλαϊκής επίθεσης. (Μαρίνος, ΚΚΕ. Αρ. Σειράς: 3297)

Γ) Ζητήματα Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στη συγκεκριμένη θεματική εντάχθηκαν αποδόσεις, οι οποίες αναφέρονται στην πολιτική και οικονομική χροιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην ΕΕ αποδόθηκαν στοιχεία συντηρητισμού, απώλειας θεσμικών γνωρισμάτων, ασυμφωνίας πολιτικής με τις ιδρυτικές διακηρύξεις και «γερμανοποίησης».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα θεμάτων πολιτικής ΕΕ:

Και ερχόμαστε τώρα στο γιατί το κάνουμε, γιατί αυτό είναι το ερώτημα. Εμένα η απάντησή μου είναι: γιατί είναι ενταγμένο σε μια πολιτική που θέλουν να επιβάλουν οι Γερμανοί, γερμανοποίησης της Ευρώπης. Οι Γερμανοί κάνουν έναν αγώνα δρόμου επί της κόψης του ξυραφιού, για να περάσουν τις αλλαγές των συνθηκών. Γιατί αυτό είναι σημαντικό; Γιατί μέχρι να περάσουν οι αλλαγές των Συνθηκών, η κάθε χώρα έχει το δικαίωμα βέτο. Μόλις περάσουν οι αλλαγές των Συνθηκών, τότε η Γερμανία όχι μόνο θα είναι η πιο δυνατή χώρα στην Ευρώπη, που μπορεί μόνο με τη δύναμή της να επιβάλει τη θέληση, αλλά θα είναι και θεσμικά κατοχυρωμένη. Και το κάνει αυτό για να προλάβει τη δεύτερη επερχόμενη ύφεση, που όλοι αναγνωρίζουν ότι έρχεται. (Παπαχρήστος, Ανεξάρτητος, Αρ. Σειράς: 3764)

Παράλληλα, υπογραμμίστηκε η κατίσχυση των αγορών εντός της ΕΕ και αναδύθηκε η έννοια του «ρεβανσισμού», της εκδικητικής δηλαδή πολιτικής έναντι της Ελλάδας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Και αυτό, κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, πρέπει να το θυμίσουμε στους λαούς της Ευρώπης, να το θυμίσουμε στην ισχυρότερη χώρα σήμερα, της Ευρώπης, στην οποία υφέρπει ένας ιδιότυπος εθνικός ρεβανσισμός (Κακλαμάνης, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 6553)

Από τις δηλώσεις της παρούσας θεματικής προβάλλεται η εικόνα⁹ μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία λειτουργεί εκδικητικά έναντι της Ελλάδας, υποταγμένη στις επιταγές των αγορών και παράλληλα καταρρέει η εικόνα της «ευρωπαϊκής οικογένειας».

⁹ Για περαιτέρω ανάλυση της έννοιας «εικόνα» βλ. Σαμαράς (2014: 13-40)

Δ) Καταστροφή Χώρας

Παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη θεματική θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στη θεματική «ενδοκρατικά προβλήματα», κωδικοποιήθηκε ξεχωριστά λόγω της ιδιαίτερης βαρύτητας που φέρει αλλά και τη συχνή χρήση στον κοινοβουλευτικό λόγο. Η έννοια της καταστροφής μεταφέρει τον αναγνώστη σε ένα μελοδραματικό πλαίσιο, με έντονες επιπτώσεις και μόνιμες επιδράσεις. Παράλληλα δημιουργεί την έννοια του «κατεπείγοντος» ως προς την αποφυγή της, καλώντας για «δραστικά μέτρα», τα οποία θα «σώσουν» τη χώρα από την καταστροφή. Ως αντιδιαστολή σε αυτό λειτουργεί η αντιθετική ρητορική ότι τα «δραστικά μέτρα» είναι αυτά που θα οδηγήσουν εν τέλει στην καταστροφή και όχι η ήδη υπάρχουσα κατάσταση.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Η δημοκρατία θα επιβληθεί και δεν θα περάσει η δική σας αντίληψη, κυρίες και κύριοι του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας και των άλλων κομμάτων που οδηγείτε τη χώρα στην καταστροφή (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 921)

Αυτή, όμως, ακριβώς η οικονομική και η κοινωνική κατάσταση φανερώνει, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, και μια άλλη ωμή πραγματικότητα, την απόλυτη χρεοκοπία ενός συστήματος διακυβέρνησης και ενός κομματικού συστήματος που έφερε τη χώρα στα βράχια και την κοινωνία στην απελπισία. (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 6775)

Η ρητορική στη συγκεκριμένη θεματική εμπεριέχει έντονη συναισθηματική φόρτιση και χρήση μεταφορών, στοιχεία τα οποία ενισχύουν την ένταση του πλαισίου της καταστροφής. Ενώ η Κυβέρνηση θεωρεί ότι το Μνημόνιο αποτελεί σωτηρία της χώρας, και εξ αυτού απομακρύνεται ο κίνδυνος της καταστροφής, η αντιπολίτευση φαίνεται να θεωρεί καταστροφή την ίδια την υπογραφή του Μνημονίου, λαμβάνοντας ως απάντηση από την Κυβέρνηση ότι η ίδια η μη υπογραφή του Μνημονίου οδηγεί σε καταστροφή, επομένως το ίδιο και οι μη υποστηρικτές του Μνημονίου. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται δύο αντιθετικές δυνάμεις, δύο ομάδες με αντίρροπες προσεγγίσεις, όπου κάθε μια φιλοδοξεί να απομακρύνει την χώρα από την καταστροφή, λαμβάνοντας παραλλήλως τα εύσημα για την σωτηρία της.

Ε) Οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα λόγω Μνημονίου II

Στην παρούσα θεματική κωδικοποιήθηκαν αποδόσεις, οι οποίες σχετίζονται τόσο με την αποτελεσματικότητα (ή μη) του Μνημονίου ΙΙ στη χώρα μας, όσο και με την αναγκαιότητα (ή μη) ύπαρξής του. Αποτελεί την κυρίαρχη θεματική από πλευράς πληθυσμού στοιχείων. Περιλαμβάνει ζητήματα όπως τη φτώχεια και τη χρεοκοπία του ελληνικού κράτους, τους ευρύτερους οικονομικούς χειρισμούς που προβλέπονται στο Μνημόνιο ΙΙ αλλά και τις επιδράσεις που θα έχουν αυτοί στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Η συγκεκριμένη θεματική περιλαμβάνει δηλώσεις με αρνητικό προς το Μνημόνιο 2 δηλώσεις αλλά και με θετικό.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα με αρνητικό πρόσημο:

Το εγκληματικό μνημόνιο που φέρνει η Κυβέρνηση Παπαδήμου στρώχνει τα λαϊκά στρώματα στη φτώχεια και στην εξαθλίωση . (Παφίλης, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 300)

Υπό το ανωτέρω πρίσμα το Μνημόνιο ΙΙ πλαισιώνεται ως πρόβλημα, καθώς οι πολιτικές που προβλέπονται οδηγούν στη φτώχεια, την χρεοκοπία, την κοινωνική ανισορροπία και την κατάλυση των εργασιακών σχέσεων, φαινόμενα τα οποία κατηγοριοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη θεματική.

Παράλληλα, όμως κατηγοριοποιήθηκαν και αποδόσεις οι οποίες φέρουν θετικό πρόσημο σχετικά με τη χρεοκοπία και τη φτώχεια (ως αποφυγή αυτών) ενώ επιπροσθέτως κατηγοριοποιήθηκαν δηλώσεις σχετικά με την ανάκαμψη της οικονομίας, τη βιωσιμότητα του χρέους αλλά και τη διάσωση της ελληνικής οικονομίας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα με θετικό πρόσημο:

Πολύ συνοπτικά, κυρίες και κύριοι Βουλευτές, το ναι στο νέο πρόγραμμα –και θα είμαι πολύ ειλικρινής- αθροίζοντας θετικά και αρνητικά, σημαίνει, πρώτον, διαγραφή χρέους 100 δισεκατομμυρίων, σαράντα επτά ποσοστιαίων μονάδων του ΑΕΠ και χρέος βιώσιμο, με πιθανότητα το 2020 το χρέος να κινείται στο επίπεδο του 120% του ΑΕΠ, διπλάσιο από το όριο του Συμφώνου Σταθερότητας και ένα τρίτο πάνω από το σημερινό μέσο επίπεδο χρέους της Ευρωζώνης (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 4791)

Υπό το ανωτέρω πρίσμα η χρεοκοπία, το χρέος η ευρύτερη οικονομική διαχείριση λαμβάνουν ένα θετικό πρόσημο με την υπογραφή του Μνημονίου ΙΙ, καθώς

αποφεύγεται η χρεοκοπία, μπορεί να εξυπηρετηθεί το χρέος ενώ παράλληλα η μη ψήφισή του φέρνει πολύ κοντά στην ελληνική πραγματικότητα καταστροφικές οικονομικές επιδράσεις. Η διαφοροποίηση και συσχέτιση των θεμάτων της συγκεκριμένης θεματικής αλλά και η αξιολόγησή τους, θα επιχειρηθεί στο επόμενο μέρος της παρούσας ενότητας, στην ποσοτική δηλαδή επεξεργασία των δεδομένων.

Z) Πολιτικές πρωτοβουλίες

Στη συγκεκριμένη θεματική κατηγοριοποιήθηκαν δηλώσεις, οι οποίες αφορούν συγκεκριμένες πολιτικές κινήσεις συγκεκριμένων πολιτικών προσώπων. Συνήθως μεταφέρουν θετική εικόνα προς το πολιτικό πρόσωπο, το οποίο ανέλαβε πρωτοβουλία για τον περιορισμό των ζημιών, την αποτροπή της οικονομικής καταστροφής και την επαναδιαπραγμάτευση της δανειακής σύμβασης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Πρέπει να αναγνωρισθεί ότι σώθηκε ο δέκατος τρίτος και ο δέκατος τέταρτος μισθός, ότι χάρη στην παρέμβαση προσωπικά του Προέδρου μας, του Αντώνη Σαμαρά, περιορίστηκε το κακό στις κατώτατες συντάξεις. (Χατζηδάκης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 2228)

Η πλειοψηφία των σχολίων αφορούν τον Πρόεδρο της ΝΔ, Αντώνη Σαμαρά, του οποίου οι πρωτοβουλίες παρουσιάζονται σωτήριες και στοχευμένες σχετικά με την πορεία των διαπραγματεύσεων, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την οικονομική και κοινωνική ανακούφιση.

H) Τρομοκρατία

Στην παρούσα θεματική κωδικοποιήθηκαν αποδόσεις σχετικά με τη ρητορική ότι η Κυβέρνηση προχωρά σε ακραία μέτρα τρομοκρατίας του ελληνικού λαού, παρουσιάζοντας με εξαιρετικά μελανά χρώματα το μέλλον της Ελλάδας σε περίπτωση μη υπερψήφισης του Μνημονίου II.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Επίσης, θεωρούμε ότι τα εκβιαστικά διλήματα, τα οποία μπαίνουν και σ' αυτήν την Αίθουσα με αυτήν τη μορφή, αλλά και αυτά τα οποία διαπιστώνουμε στην καμπάνια των μέσων ενημέρωσης, κατατρομοκρατίας του ελληνικού λαού με το

ενδεχόμενο χρεοκοπίας -μια οργανωμένη καμπάνια που προσβάλλει τον ελληνικό λαό και τον οδηγεί στην αγανάκτηση, διότι η ηθική και πολιτική χρεοκοπία των κυβερνώντων όλα τα τελευταία χρόνια που οδήγησαν τη χώρα σ' αυτήν τη συγκεκριμένη κατάσταση να διαπραγματεύεται- δεν μπορεί να μετακλιόνται στην κοινή γνώμη, δημιουργώντας συνθήκες πανικού και εκβιάζοντας και τη συνείδηση των Βουλευτών. (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 457)

Η σημασία της συγκεκριμένης θεματικής αναδύεται από την πλαισίωση του φόβου, ως ένα έντονο παρακινητικό συναίσθημα. Η Κυβέρνηση κατηγορείται ότι μέσω της τρομοκράτησης παράγει φόβο, ο οποίος με τη σειρά του πείθει, υποτάσσει και εξ αυτών θέτει το Μνημόνιο 2 ως αναγκαία λύση. Ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί το γεγονός ότι η διαδικασία αυτή, στον αντιπολιτευτικό λόγο, φαίνεται να υποβασιμάζεται και από τα Μέσα Ενημέρωσης, τα οποία παρουσιάζονται ως συνήγοροι της πολιτικής αυτής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δήλωση:

Γελίστε αν νομίζετε ότι θα περάσουν έτσι όλα αυτά γιατί κι εσείς, η Κυβέρνηση, τα κόμματα που τη στηρίζουν, τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης, τα ηλεκτρονικά έντυπα, καλοταϊσμένοι κονδυλοφόροι των δέκα και είκοσι χιλιάδων ευρώ το μήνα από τον ιδρώτα του ελληνικού λαού –γιατί από κει ταΐζονται κι αυτοί- ,διάφοροι οικονομολόγοι σε διατεταγμένη υπηρεσία έχουν ξαπολυθεί και αυτές τις μέρες απλώνουν ένα πέπλο τρόμου πάνω στον ελληνικό λαό. Περιγράφουν τι θα γίνει με τη χρεοκοπία αν δεν ψηφιστεί αυτό το τερατούργημα που φέρνετε. Ωμά, κονικά, μ' έναν απίστευτο κυνισμό μιλάτε στον κόσμο σήμερα και του λέτε «ή θα δεχτείς να δουλέψεις και να ζήσεις με 400 ευρώ και με 300 ευρώ σύνταξη-αντίδωρο, ή θα σε πάμε σε 100 και 50». (Παφίλης, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς 5332)

Βάσει της δήλωσης αυτής η Κυβέρνηση προωθεί ένα σχέδιο τρομοκράτησης της κοινής γνώμης μέσω των Μέσων Ενημέρωσης, ώστε να υπάρξει μια σχετική κοινωνική ανοχή σχετικά με τις εξαιρετικά επίπονες μεταρρυθμίσεις, που προβλέπονταν στο Μνημόνιο II. Βάσει των δηλώσεων της συγκεκριμένης θεματικής, προάγοντας μια μελλοντική θέση με ένα εξαιρετικά αρνητικό πρόσημο, υπό το πλαίσιο της καταστροφής, της χρεοκοπίας, της ολικής οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κατάρρευσης, το Μνημόνιο II παρουσιάζεται ως μονόδρομος.

Έχοντας

7.2. Πρόβλημα/Επιτυχία

Προς απάντηση του Ερευνητικού Ερωτήματος 8, στην παρούσα κατηγορία καταγράφηκε κατά πόσο τη θέμα της δήλωσης αφορούσε πρόβλημα ή επιτυχία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προβλήματος:

Η σύμβαση την οποία εφαρμόζετε και την οποία θέλετε να ψηφίσει η Βουλή, αποτελεί τον ορισμό, την επιτομή της λαϊκής χρεοκοπίας. (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 2384)

Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτυχίας:

Μας δίνουν (οι δανειστές) επίσης ένα περιθώριο έως το 2015, να μην δημιουργούμε πια χρέη και ελλείμματα, να σταθούμε στα πόδια μας, στις δικές μας παραγωγικές δυνάμεις . (Γιαννακά, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1332)

7.3. Επευφημία, Άμυνα, Επίθεση

Βάσει της τυπολογίας του Benoit (1999) και προς απάντηση των Ερευνητικών Ερωτημάτων 10, 11 και 12 κατηγοριοποιήθηκαν ως επευφημία δηλώσεις, οι οποίες φέρουν τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά. Τυπικό παράδειγμα:

Ο Αντώνης Σαμαράς δικαιώθηκε για τη στάση του τα δύο τελευταία χρόνια. Από την αρχή έλεγε ότι η κυβέρνηση Παπανδρέου κινείται τελείως λάθος, ότι το μνημόνιο δεν θα λύσει, αλλά θα επιδεινώσει τα προβλήματα, ότι χωρίς ανάπτυξη δεν αντιμετωπίζεται η κρίση. Ο Πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας, όπως κινήθηκε πάντα με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, έτσι κινήθηκε και τώρα σε μία από τις πιο δύσκολες αποφάσεις του, για να αποτρέψει την ολοκληρωτική καταστροφή. (Κεδίκογλου, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 4978).

Υπό αυτή την προοπτική η έννοια της επευφημίας στη συγκεκριμένη ανάλυση θα μπορούσε να προσεγγισθεί με τις έννοιες της αυτοεξυψωτικής και ομαδοεξυπηρετικής μεροληψίας. Στην πρώτη περίπτωση, όταν η επευφημία λειτουργεί προς όφελος του ίδιου του ομιλητή, προστατεύεται και ανυψώνεται το «εγώ» του, ενδεχομένως υπό πρίσμα υπερβολής, ώστε να δημιουργηθεί θετική εικόνα και στάση έναντί του. Στην περίπτωση, όπου η επευφημία αφορά ένα συγκεκριμένο σύνολο, μια ομάδα, ενδέχεται ο λόγος να αποτελεί παράγωγο ομαδοεξυπηρετικής μεροληψίας, η οποία εξαίρει τα προτερήματα της ομάδας σε σχέση με την

αντιπολίτευση. Η ομαδοεξυπηρετική μεροληψία δύναται να διαχωρίσει τους συμμετέχοντες σε δύο ομάδες, την έσω-ομάδα, η οποία παρουσιάζεται υπό όρους θετικούς και την έξω-ομάδα, στην οποία άμεσα ή έμμεσα αποδίδεται αρνητικό πρόσημο, οδηγώντας έτσι στο φαινόμενο του εθνοκεντρισμού¹⁰.

Η έννοια της επίθεσης (attack) αποτελείται από δύο στοιχεία: πρώτον, υπάρχει ένα αρνητική προσλαμβανόμενη πράξη και δεύτερον, αποδίδεται υπαιτιότητα στον δράστη (Benoit:1999:251). Στην ανάλυση πολιτικού λόγου ενδέχεται η επίθεση να αφορά είτε ζητήματα πολιτικής είτε ζητήματα χαρακτήρα. Υπό τις έννοιες αυτές στη συγκεκριμένη θεματική κατηγοριοποιήθηκαν ως «επιθέσεις» δηλώσεις, που φέρουν τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Τυπικό παράδειγμα:

Το εγκληματικό μνημόνιο που φέρνει η Κυβέρνηση Παπαδήμου σπρώχνει τα λαϊκά στρώματα στη φτώχεια και στην εξαθλίωση. (Παφίλης, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 300)

Τέλος, η έννοια της άμυνας αποτελεί, σύμφωνα με τον Benoit (1999:252-253), μια απάντηση σε μια επίθεση με στόχο την αποκατάσταση της εικόνας ή της φήμης του αμυνόμενου. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με τους εξής τρόπους: Πρώτον, ως απλή άρνηση (simple denial), όπου ο ρήτορας απλά αρνείται την κατηγορία. Δεύτερον, ως μετάθεση ευθύνης (shifting the blame), όπου η ευθύνη εξοστρακίζεται από τον κατηγορούμενο και προσανατολίζεται σε τρίτο πρόσωπο. Τρίτον ως διαφοροποίηση (differentiation), όπου γίνεται προσπάθεια ελαχιστοποίησης της κατηγορίας και της επίδρασης αυτής, μειώνοντας τη σημασία του αρχικού θέματος κατηγορίας. Τέταρτον, ως υπέρβαση (transcendence) όπου παρατηρείται η επαναπλαισίωση του ζητήματος. Για παράδειγμα ένας πολιτικός μπορεί να θεωρήσει ότι μια πράξη του ήταν όντως νομικά παράνομη, αλλά ήταν ηθικά σωστή. Πέμπτον, ως αναιρεσιμότητα (defeasibility). Αφορά την έλλειψη πληροφόρησης ή ελέγχου μιας κατάστασης, όπου ουσιαστικά το φταιξιμο αποδίδεται σε εξωτερικούς παράγοντες και όχι στον ίδιο τον δράστη. Έκτον, ως απολογία (mortification). Ο κατηγορούμενος αποδέχεται την κατηγορία και ζητάει συγχώρεση.

Σύμφωνα με τα παραπάνω κατηγοριοποιήθηκαν υπό τον όρο «άμυνα» τα κάτωθι χαρακτηριστικά παραδείγματα:

---

¹⁰ Για την έννοια του εθνοκεντρισμού βλ. ενδεικτικά Sumner (1940:13-15), Bizumic, B., & Duckitt, J. (2012:890-894)

Το νομοσχέδιο είναι κατεπείγον, γιατί η χώρα πρέπει να ακολουθήσει ένα ασφυκτικό χρονοδιάγραμμα, προκειμένου να έχει λύσει τα προβλήματα χρηματοδότησης και ανταλλαγής των ομολόγων πριν το δημόσιο ταμείο καταστεί «κόκκινο». (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1015).

Δυστυχώς, είμαστε αναγκασμένοι να πάρουμε σκληρά μέτρα για να αποφύγουμε τα χειρότερα. Δυστυχώς είμαστε αναγκασμένοι να ψηφίσουμε μειώσεις μισθών και συντάξεων για να αποφύγουμε τη στάση πληρωμών. Δυστυχώς, από τη βεβαιότητα της καταστροφής προτιμούμε την αβεβαιότητα της σωτηρίας. Δυστυχώς, επιλέγουμε με γνώμονα το μη χείρον, βέλτιστον. (Κουτμερίδης, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 3857)

Στην πρώτη δήλωση διαφαίνεται η «μετάθεση ευθύνης», καθώς η διαδικασία του κατεπείγοντος δεν είναι μια πράξη φίμωσης, όπως κατηγορήθηκε η Κυβέρνηση, αλλά αποτέλεσμα «ασφυκτικού χρονοδιαγράμματος», ώστε «να μην καταστεί το δημόσιο ταμείο κόκκινο». Εξ αυτού μετατίθεται η ευθύνη σε εξωτερικούς παράγοντες, οι οποίοι ασκούν πίεση. Η δεύτερη δήλωση βασίζεται στην έννοια της «αναιρεσιμότητας», όπου τα σκληρά μέτρα δεν είναι αυτά που θα φέρουν την οικονομική και κοινωνική ανισορροπία, αλλά αποτελούν ένα μέρος της λύσης ώστε να αποφευχθεί η ανισορροπία αυτή.

7.4. Άμεση και έμμεση απόδοση αιτιότητας

Κατά την ανάλυση της κοινοβουλευτικής συζήτησης περί Μνημονίου II παρατηρήθηκε ότι η απόδοση αιτιότητας εκδηλώθηκε άμεσα και έμμεσα, δημιουργώντας έτσι το κάτωθι ερευνητικό ερώτημα:

Ερευνητικό Ερώτημα 20: *Πώς αποτυπώνεται η άμεση και έμμεση απόδοση αιτιότητας;*

Προς απάντηση του ανωτέρω ερωτήματος, η συγκεκριμένη κατηγορία αναζητά το κατά πόσο η απόδοση αιτιότητας πραγματοποιείται άμεσα ή έμμεσα, . Ως άμεσα, νοείται η απευθείας απόδοση αιτιότητας σε μια συγκεκριμένη έδρα, η οποία ονοματίζεται, και αποτελεί απευθείας παράγωγο μιας πράξης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα άμεσης απόδοσης αιτιότητας:

Έχετε προσωπική ευθύνη για παραβίαση του Συντάγματος εσείς, κύριε Πρόεδρε της Βουλής! (Καμμένος, Ανεξάρτητος, Αρ. Σειράς: 739).

Ως έμμεση, νοείται η απόδοση αιτιότητας η οποία είτε τίθεται ως ερώτηση, είτε υπονοείται. Επιπροσθέτως τίθεται και ως μελλοντική πράξη, με την έννοια ότι εάν όντως πραγματοποιηθεί η πράξη, τότε θα αποδοθεί η συγκεκριμένη αιτιότητα σε συγκεκριμένους πολιτικούς δρώντες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

*Επιτέλους, κύριε Πρόεδρε, ας σταλεί ένα άλλο μήνυμα στην Ευρώπη, ότι δηλαδή αυτή η χώρα έχει και αξιοπρέπεια και μας προσβάλλουν ως Βουλευτές !
(Κουρουμπλής, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 798)*

7.5. Έδρα Αιτιότητας

Ως έδρα αιτιότητας ορίζεται ο δράστης (μεμονωμένος πολιτικός, πολιτικό κόμμα, θεσμός) ή η κατάσταση, οι οποίοι θεωρούνται υπόλογοι για ένα ζήτημα ή μια συμπεριφορά. Προς απάντηση των Ερευνητικών Ερωτημάτων 2 και 3 κατηγοριοποιήθηκαν οι διάφορες έδρες αιτιότητας σε ευρύτερες θεματικές, ανάλογα με τη συνάφειά τους. Κατά την εμπειρική ανάλυση δημιουργήθηκαν οι εξής κατηγοριοποιήσεις: αγορές, αντιπολίτευση, δανειστές, διαδικασία συζήτησης, δνδοκρατικά πολιτικά πρόσωπα, δνδοκρατικοί παράγοντες, Ευρώπη, καπιταλισμός, κυβέρνηση, μη ψήφιση Μνημονίου ΙΙ, Μνημόνιο Ι, Μνημόνιο ΙΙ, ολότητα, πολιτικοί, προβλήματα χώρας, προηγούμενες κυβερνήσεις και Άλλο.

A) Αγορές

Στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάχθηκαν δηλώσεις οι οποίες αποδίδουν στις αγορές αιτιότητα άμεσα ή έμμεσα για διάφορα θέματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Η πρώτη προϋπόθεση είναι η Βουλή των Ελλήνων, αποτυπώνοντας μια ισχυρή Κοινοβουλευτική Πλειοψηφία με μετεκλογική προοπτική, να εγκρίνει τη συμφωνία και τις συμβάσεις που προσαρτώνται στη συμφωνία και είναι ζωτικές για τη χρηματοδοτική επιβίωση της χώρας. Αυτό πρέπει να έχει γίνει μέχρι σήμερα το βράδυ, δηλαδή μέχρι Κυριακή μεσάνυχτα, προκειμένου να ζημερώσει η Δευτέρα με τις τραπεζικές και χρηματιστηριακές αγορές να έχουν λάβει το μήνυμα ότι η Ελλάδα και θέλει κα μπορεί να επιβιώσει. (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1204)

Απ' όσα ακούσαμε σήμερα, απ' αυτό εδώ το Βήμα, από τον Υπουργό των Οικονομικών, ο οποίος μας ζήτησε να επισπεύσουμε τη διαδικασία μην τυχόν και ενοχληθούν οι αγορές που ανοίγουν αύριο, συμπεραίνουμε ότι οι αγορές θα ενοχληθούν πάρα πολύ, εάν κάποιος διεκδικήσει τη λαϊκή ετυμηγορία σε αυτόν τον τόπο. Συνεπώς εκλογές θα κάνουμε, όταν μας το επιτρέψουν οι αγορές. Αυτή είναι η πραγματικότητα. (Τσίπρας, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 5721)

Τα ανωτέρω παραδείγματα θεωρούν ότι οι αγορές έχουν καθυποτάξει τη λαϊκή κυριαρχία ενώ παράλληλα υπερισχύουν των δημοκρατικών διαδικασιών.

B) Αντιπολίτευση

Στην κατηγορία αυτή εντάχθηκαν αποδόσεις αιτιότητας στις αντιπολιτευτικές δυνάμεις του Κοινοβουλίου, τόσο σε συγκεκριμένο όσο και σε συνολικό επίπεδο.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Η δημοκρατία θα επιβληθεί και δεν θα περάσει η δική σας αντίληψη, κυρίες και κύριοι του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας και των άλλων κομμάτων που οδηγείτε τη χώρα στην καταστροφή. (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 921)

Ξέρετε πάρα πολύ καλά ότι αν αύριο μεν κρυφτείτε πίσω από την ψήφο εκείνων που θα ψηφίσουν και κάνετε «νταηλίκια» πολιτικά, μπορεί να έχετε ενδεχομένως ένα μικρό κομματικό όφελος. Θα έχετε βλάψει όμως τους μικρούς, τους μεσαίους, τους εργαζόμενους, τους συνταξιούχους. Θα τους έχετε βλάψει ανεπανόρθωτα. ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΧΑΛΒΑΤΖΗΣ: Εμείς; ΘΕΟΔΩΡΑ ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ: Εσείς! Διότι εάν εσείς θέλετε, κύριε Χαλβατζή, να πάτε σε ένα κομμουνιστικό καθεστώς και να ξυπνήσει ο Στάλιν, με γεια σας, με χαρά σας (Μπακογιάννη, Ανεξάρτητη, Αρ. Σειράς: 4523).

Στις συγκεκριμένες δηλώσεις αποδίδεται αιτιότητα τόσο στο ΚΚΕ όσο και στην ευρύτερη αριστερά και την αντιπολίτευση για καταστροφική πολιτική και αποφυγή πολιτικού κόστους.

Γ) Δανειστές

Η συγκεκριμένη θεματική περικλείει αποδόσεις αιτιότητας στους «εταίρους», την «τρίκα» και γενικότερα τους δανειστές της χώρας. Ως επί το πλείστον αποδίδεται στη συγκεκριμένη έδρα αρνητικό πρόσημο, υπάρχουν όμως και δηλώσεις όπου οι ενέργειες των δανειστών πλαισιώνονται θετικά, κυρίως από τα κόμματα της Κυβέρνησης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα θετικού προσήμου:

Μας δίνουν επίσης ένα περιθώριο έως το 2015, να μην δημιουργούμε πια χρέη και ελλείμματα, να σταθούμε στα πόδια μας, στις δικές μας παραγωγικές δυνάμεις. (Γιαννακά, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1332).

Η χρήση θετικού προσήμου από την Κυβέρνηση μπορεί να αιτιολογηθεί ως μια προσπάθεια εξωραϊσμού των πολιτικών αποφάσεων και των κινήσεων των δανειστών, ώστε να δημιουργηθεί θετική εικόνα και στάση των συμμετεχόντων έναντι αυτών.

Η πλειοψηφία όμως των δηλώσεων αποδίδει υπαιτιότητα στους δανειστές, προσδίδοντας αρνητικό πρόσημο.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αρνητικού προσήμου:

Θέλουν να μεταφέρουν τη δική τους αντίληψη –που μπορούμε ανέτως να την χαρακτηρίσουμε νεοφιλελεύθερη- και σε μας. Θεωρούν ότι το μοντέλο αυτό έχει πετύχει στις χώρες τους και θέλουν να το μεταφέρουν και σε μας. Έχουν την πλειοψηφία, έχουν τα χρήματα, έχουν και, κατά τη γνώμη τους, την απόδειξη της επιτυχίας του μοντέλου. (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 4770)

Αυτό επιβεβαιώνει και κάτι άλλο, αυτό που τόνισε από την πρώτη στιγμή το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ότι δεν σας απασχολεί ούτε εσάς ούτε τους συνεταιίρους σας της τρόικας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το πώς θα προχωρήσει η δημοσιονομική εξυγίανση. (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 2366)

Ενώ η χρήση αρνητικού προσήμου από τα κόμματα της αντιπολίτευσης είναι αναμενόμενη, καθώς ασκείται δριμυία κριτική τόσο στην Κυβέρνηση όσο και στους δανειστές, η χρήση του από την Κυβέρνηση μπορεί να αποδοθεί στην ένταξη των δανειστών σε ένα πλαίσιο αναγκαιότητας: Η Κυβέρνηση γνωρίζει ότι δεν είναι η καλύτερη δυνατή λύση, είναι όμως η μοναδική. Οι δανειστές, έχοντας οικονομική υπεροχή θέτουν τους δικούς τους σκληρούς κανόνες και η Ελλάδα, ούσα υπό καθεστώς οικονομικής δυσπραγίας, φαίνεται αναγκασμένη να τους δεχτεί. Εξ αυτού η Κυβέρνηση αποστασιοποιείται από τα σκληρά μέτρα, καθιστώντας τα προϊόν εξωτερικής πίεσης και αναγκαιότητας.

Δ) Διαδικασία συζήτησης

Στη συγκεκριμένη θεματική αποδίδεται αιτιότητα στη διαδικασία της κοινοβουλευτικής συζήτησης, στην έννοια δηλαδή του κατεπείγοντος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Με το κατεπείγον παραβιάζεται κάθε έννοια και κάθε ίχνος συνταγματικής δημοκρατικής τάξης σε αυτή τη χώρα και κάθε ίχνος του Κανονισμού της Βουλής από την άποψη της ουσίας. (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 548)

Η διαδικασία του κατεπείγοντος φαίνεται να μην γίνεται αποδεκτή από τα κόμματα της αντιπολίτευσης, καθώς δεν προβλέπεται διεξοδική συζήτηση κατ' άρθρον αλλά μόνο ψήφιση υπέρ ή κατά του Μνημονίου II.

E) Ενδοκρατικά πολιτικά πρόσωπα

Στη θεματική «ενδοκρατικά πολιτικά πρόσωπα» κωδικοποιήθηκαν δηλώσεις, οι οποίες απέδιδαν αιτιότητα σε συγκεκριμένο πολιτικό πρόσωπο. Για παράδειγμα:

Αυτό που ενδιαφέρει τον κ. Σαμαρά είναι να πανηγυρίσει την πρωτιά του κόμματός του, όπως του δείχνουν, απλά για την ώρα, οι δημοσκοπήσεις σε μια χρεοκοπημένη χώρα. Να γίνει Πρωθυπουργός της δραχμής και της χρεοκοπημένης Ελλάδας. (Κουτμερίδης, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 3933)

Στο ανωτέρω παράδειγμα, συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα φαίνονται υπόλογα για τις επιλογές τους, τις πολιτικές τους αποφάσεις και τη στάση τους. Κωδικοποιήθηκαν όμως και αποδόσεις με θετικό πρόσημο, όπως:

Ένα κομμάτι από αυτά τα θετικά επιτεύχθηκαν με τη σκληρή επαναδιαπραγματεύση που επιχείρησε ο Πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας ο Αντώνης Σαμαράς και λέχθηκαν από τον κ. Βενιζέλο μερικά εδώ και προς τιμήν του λέχθηκαν και από τον κ. Πρωτόπαπα (Δένδιας, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 5261)

Z) Ενδοκρατικοί Παράγοντες

Στη συγκεκριμένη θεματική κωδικοποιήθηκαν εγχώριοι δρώντες πλην των πολιτικών προσώπων. Ο διαχωρισμός οφείλεται στο ερώτημα εάν αποδίδεται αιτιότητα αποκλειστικά στα πολιτικά πρόσωπα ή σε και σε άλλους ενδοκρατικούς θεσμούς ή ομάδες. Κωδικοποιήθηκαν δηλώσεις περί Μέσων Ενημέρωσης, αλλά και λόγω των επεισοδίων περί Αστυνομίας και «κουκουλοφόρων».

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Επίσης, θεωρούμε ότι τα εκβιαστικά διλήματα, τα οποία μπαίνουν και σ' αυτήν την Αίθουσα με αυτήν τη μορφή, αλλά και αυτά τα οποία διαπιστώνουμε στην καμπάνια των μέσων ενημέρωσης, κατατρομοκράτησης του ελληνικού λαού με το ενδεχόμενο χρεοκοπίας -μια οργανωμένη καμπάνια που προσβάλλει τον ελληνικό λαό και τον οδηγεί στην αγανάκτηση, διότι η ηθική και πολιτική χρεοκοπία των κυβερνώντων όλα τα τελευταία χρόνια που οδήγησαν τη χώρα σ' αυτήν τη συγκεκριμένη κατάσταση να διαπραγματεύεται- δεν μπορεί να μετακλιόνται στην κοινή γνώμη, δημιουργώντας συνθήκες πανικού και εκβιάζοντας και τη συνείδηση των Βουλευτών. (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 457)

Στην ανωτέρω δήλωση αποδίδεται αιτιότητα στα Μέσα Ενημέρωσης για τρομοκράτηση της κοινής γνώμης και υπονοείται η συστράτευση αυτών με την Κυβέρνηση. Η ίδια προσέγγιση διαφαίνεται και στην επόμενη δήλωση:

Και πώς συμβαίνει, όλα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης μέχρι χθες να προβάλλουν τα επώδυνα μέτρα και να έχουν τη μαύρη μαυρίλα και σήμερα ξαφνικά όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θυμήθηκαν να μας πουν για τις συνέπειες της χρεοκοπίας; Είναι, δηλαδή, ένα μαγικό πράγμα αυτό που συνέβη σήμερα, αγαπητοί συνάδελφοι. (Μαρκάκης, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 3444)

Σχετικά με τα επεισόδια αποδίδεται αιτιότητα τόσο στην Αστυνομία όσο και σε «παρακρατικούς και κρατικούς μηχανισμούς». Πιο συγκεκριμένα:

Τώρα προσπαθούν να ανασυγκροτήσουν την κλονισμένη τους υγεία εξ αιτίας της βαρβαρότητας όλων αυτών των επιθέσεων της Αστυνομίας. (Δρίτσας, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 3584)

Αν το κέντρο της Αθήνας σήμερα, καίγεται, δεν καίγεται από τις εκατοντάδες χιλιάδες λαού που κατέβηκε στην Αθήνα. Καίγεται από τους διάφορους παρακρατικούς και κρατικούς μηχανισμούς, που προσπαθούν να τρομοκρατήσουν αυτόν τον κόσμο -κι εδώ υπάρχει ευθύνη- στην κατεύθυνση να μην οργανώσει την πάλη, να μη σηκώσει το ανάστημά του, διότι τον θέλετε με σκυμμένο το κεφάλι, για να επιβάλετε αυτά τα βάρβαρα μέτρα. (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 6726).

Υπό την οπτική αυτή τα επεισόδια που εξελίχθηκαν στον χώρο της πλατείας Συντάγματος κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συζήτησης ήταν ενορχηστρωμένα από την ίδια την Κυβέρνηση, ώστε να διασπαστεί η ειρηνική συγκέντρωση διαμαρτυρίας για τα σκληρά μέτρα που προβλέπονταν στο Μνημόνιο II.

H. Ευρώπη

Στη συγκεκριμένη κατηγορία ομαδοποιήθηκαν δηλώσεις, οι οποίες απέδιδαν αιτιότητα απευθείας στην Ευρώπη αλλά και στη γερμανική πολιτική, η οποία παρουσιάζεται ως η «αιχμή του δόρατος» της ευρωπαϊκής προσέγγισης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Η Ευρώπη είναι βαθιά συντηρητική. Καθυστέρησε και καθυστερεί να δείξει ουσιαστική αλληλεγγύη, αρκούμενη σε μια άτολμη διαχείριση της κατάστασης. Καθυστέρησε και καθυστερεί να αντιληφθεί τις εγγενείς αιτίες της διεθνούς οικονομικής κρίσης. (Τσουρή, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 2890)

Η απόδοση αιτιότητας στην Ευρώπη για συντηρητική πολιτική και ολιγωρία από τα κόμματα της Κυβέρνησης, μπορεί να αιτιολογηθεί από το ότι η κατάθεση του Μνημονίου ΙΙ από την Κυβέρνηση στη Βουλή και τα ιδιαίτερα σκληρά μέτρα που προβλέπονταν, δεν αποτελεί πρωτοβουλία της ίδιας της Κυβέρνησης, αλλά παράγωγο μιας συντηρητικής πολιτικής της Ευρώπης. Παράλληλα κριτική στην Ευρώπη ασκήθηκε και από τα κόμματα της αντιπολίτευσης:

Αυτό που τους απασχολεί, είναι με ποιο τρόπο θα απαντήσουν στην καπιταλιστική κρίση, με ποιον τρόπο θα απαντήσουν στις αντιφάσεις και τις αντιθέσεις, στην όξυνση της ανισομετρίας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και να ξεπεράσουν τις δυσκολίες, που έχει στην αναπαραγωγή του το υπερσυσσωρευμένο κεφάλαιο. Και ο μόνος τρόπος για να ξεπεράσουν αυτές τις δυσκολίες, είναι η καταστροφή. (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 23939)

Γιατί δεν μιλάτε για το φταίξιμο της κ. Μέρκελ; Ξέρετε τι έκανε η κ. Μέρκελ; Έβαλε στο κούρεμα μέσα τους ιδιώτες και ανατίναξε τις αγορές στον αέρα. Αυτό το λάθος της γερμανίδας Μέρκελ δεν μπορεί να αναστραφεί. Αναστατώθηκαν οι αγορές. Παραδέχθηκε ότι έκανε λάθος και δεν θα το κάνει ξανά. Αλλά, αυτό το θέμα δεν αναστρέφεται. (Μαρκάκης, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 3525).

Είχα πει τότε ότι το ζήτημα είναι, γιατί μας βάζουν έναν ανέφικτο στόχο. Αυτό το κάνουν για να μπορούν με βάση τους ανέφικτους στόχους να σε εκβιάζουν. Αυτό θα κάνουν και τώρα. (Παπαχρήστος, Ανεξάρτητος, Αρ. Σειράς: 3776).

Επιρρίπτοντας αιτιότητα στην Ευρώπη, η Αντιπολίτευση δύναται εξ αντανάκλασως να αποδίδει αιτιότητα και στην Κυβέρνηση, που υιοθετεί το πρόγραμμα της Ευρώπης αλλά και σε όλους εν τέλει θα υπερψήφισαν το Μνημόνιο ΙΙ.

Θ. Καπιταλισμός

Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση συγκεντρώνει αποδόσεις αιτιότητας στην έννοια του Καπιταλισμού, οι οποίες εμφανίζονται αποκλειστικά στον πολιτικό λόγο της Αριστεράς και κυρίως στο ΚΚΕ. Πιο συγκεκριμένα:

Όμως η κρίση του καπιταλισμού, η κρίση υπερσυσσώρευσης κεφαλαίων είναι αμείλικτη. Δεν μπορεί να την ελέγξει κανένα αστικό κόμμα, καμμία δύναμη του κεφαλαίου. Πυροδοτεί το χρέος και δημιουργεί πρόβλημα, αδυναμία διαχείρισης του αστικού συστήματος, το οποίο παραπαίει, έχει σοβαρά προβλήματα. (Μαρίνος, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 3301)

Η απόδοση αιτιότητας στο ευρύτερο σύστημα του καπιταλισμού από το ΚΚΕ, μπορεί να αιτιολογηθεί υπό το ιδεολογικό πρίσμα του συγκεκριμένου κόμματος, το οποίο

θεωρεί ότι τα δεινά στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική πορεία των χωρών, και εξ αυτών και της Ελλάδας, προέρχονται από ένα ευρύτερο σύστημα, το οποίο δεν διέπεται από πολιτικού όρους αλλά από αποκλειστικά οικονομικούς. Έτσι, οι πολιτικές λύσεις θεωρούνται ανέφικτες και ως μοναδική διέξοδος παρουσιάζεται η απόρριψη του καπιταλισμού και η αντικατάστασή του.

I. Κυβέρνηση

Στη συγκεκριμένη θεματική εντάχθηκαν δηλώσεις, οι οποίες αποδίδουν αιτιότητα στην τότε Κυβέρνηση. Στην πλειοψηφία τους προέρχονται από τον χώρο της Αντιπολίτευσης, με αρνητικές αναφορές και στοιχεία επίθεσης, ενώ οι ελάχιστες θετικές αποδόσεις προέρχονται από τα ίδια τα κόμματα της συγκυβέρνησης.

Η Αντιπολίτευση θεωρεί υπεύθυνη την Κυβέρνηση για έντονα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, όπως η φτωχοποίηση των Ελλήνων, η φίμωση των Βουλευτών λόγω της διαδικασίας του κατεπείγοντος και η υποβάθμισή τους, για έλλειψη νομιμοποίησης και κυρίως για τα έντονα αρνητικά παράγωγα του Μνημονίου II.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα με αρνητικό πρόσημο:

Αυτά δεν γίνονται σε δημοκρατίες. Αυτά καταστρατηγούν κάθε έννοια δικαίου και βεβαίως καταθέτω στα Πρακτικά τη δήλωση των έγκριτων συνταγματολόγων, που πολύ τεκμηριωμένα θέτουν θέμα αντιδημοκρατικής εκτροπής. (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 1611)

Παράλληλα, τα κόμματα της συγκυβέρνησης θεωρούν ότι η Κυβέρνηση προώθησε την βιωσιμότητα του χρέους αποφεύγοντας έτσι την χρεοκοπία και εξ αυτού σώζοντας την χώρα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Με τη συμφωνία αυτή, εμείς θεωρούμε ότι εκπληρώνουμε τις δεσμεύσεις που είχαμε αναλάβει όταν συγκροτήθηκε η Κυβέρνηση Παπαδήμου και τώρα προχωρούμε στα πρώτα αναγκαία οχρωματικά έργα, για τη σωτηρία της χώρας. (Χατζηδάκης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 2251)

K. Μη Ψήφιση Μνημονίου II

Στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάχθηκαν δηλώσεις, οι οποίες περιγράφουν τις επιπτώσεις της μη υπερψήφισης του Μνημονίου II. Οι δηλώσεις προέρχονται

αποκλειστικά από τα κόμματα της συγκυβέρνησης (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, Πρωθυπουργός Παπαδήμος) και περιγράφουν τα δεινά που θα επέλθουν εάν δεν υπερψηφιστεί το Μνημόνιο ΙΙ, καθιστώντας ουσιαστικά έτσι υπόλογους όσους εναντιώνονται στο Μνημόνιο ΙΙ. Η χρεοκοπία, η καταστροφή της χώρας, η έξοδος της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ουσιαστικά η κατάρρευση της χώρας παρουσιάζονται ως βέβαια φαινόμενα σε περίπτωση μη υπερψήφισης. Πιο χαρακτηριστικά:

Όμως, μπορώ να σας εγγυηθώ για κάτι άλλο, χωρίς κανένα δισταγμό. Εάν αρνηθούμε την υπερψήφιση, τότε η αποτυχία είναι βέβαιη, η χρεοκοπία είναι βέβαιη! Δεν βάζουμε την υπογραφή μας στη χρεωκοπία της Ελλάδας! Δεν πειραματιζόμαστε με τις ζωές των ανθρώπων! (Χατζηδάκης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 2284)

Υπό αυτή την προσέγγιση, οι επιπτώσεις της μη υπερψήφισης του Μνημονίου ΙΙ παρουσιάζονται εφιαλτικές τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι δηλώσεις που εμφανίστηκαν στη συγκεκριμένη κατηγορία αφορούσαν αποκλειστικά δηλώσεις της συγκυβέρνησης, σε μια προσπάθεια πειθούς του Κοινοβουλίου αναφορικά με την αναγκαιότητα του Μνημονίου ΙΙ.

Α. Μνημόνιο Ι

Στη συγκεκριμένη κατηγορία ομαδοποιήθηκαν δηλώσεις, οι οποίες απέδιδαν αιτιότητα στο Μνημόνιο Ι, το οποίο θεωρήθηκε ότι επιδείνωσε μια ήδη αρνητική κατάσταση.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Και το μνημόνιο Νο1 χειροτέρευσε τα πράγματα, γιατί ήταν κομμένο και ραμμένο στα μέτρα των δανειστών μας. (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 2653)

Το μνημόνιο αποδείχθηκε αυτό που λέγαμε πάντα, λάθος συνταγή και – επαναλαμβάνω- τώρα το αποδέχονται οι πάντες εντός Ελλάδας και το ομολογούν οι περισσότεροι εκτός Ελλάδας. Έπεσε έξω σε όλα, επιδείνωσε την ύφεση, εκτόξευσε το χρέος και δεν μείωσε –παρά ελάχιστα- το έλλειμμα του 2009, που έτσι κι αλλιώς, παρουσιάστηκε τότε ιδιαίτερα φουσκωμένο. (Σαμαράς, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 6004).

Υπό αυτές τις προσεγγίσεις αποδίδεται αιτιότητα στο ίδιο το Μνημόνιο Ι και κατ' επέκταση στην τότε κυβέρνηση, η οποία το υπέγραψε.

Μ. Μνημόνιο ΙΙ

Σε αυτή την κατηγορία ομαδοποιήθηκαν οι δηλώσεις, οι οποίες απέδιδαν αιτιότητα στο ίδιο το Μνημόνιο II, είτε με αρνητικό πρόσημο είτε με θετικό.

Από τη μία πλευρά το Μνημόνιο II καθίσταται υπαίτιο για τη φτωχοποίηση της χώρας, την υποβάθμιση της οικονομίας, την κατάργηση συλλογικών συμβάσεων και θεωρείται ως ένας τρόπος μετακύλισης του χρέους στις ασθενέστερες οικονομικά τάξεις. Παράλληλα θεωρήθηκε και ως μέσο εκχώρησης κυριαρχικών δικαιωμάτων και αποικιοποίησης της χώρας. Πιο χαρακτηριστικά:

Με διατάξεις του νομοσχεδίου, η Εθνική Συλλογική Σύμβαση πετάγεται στον κάλαθο των αχρήστων και καταρρέουν όλες οι συλλογικές συμβάσεις ως επακόλουθο αυτού. (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, 1535)

Το μνημόνιο δεν έκανε την ύφεση. Το μνημόνιο δεν ήρθε για να φέρει την ανάπτυξη. Το πρώτο, το δεύτερο, το τρίτο, ούτε αυτό θα φέρει την ανάπτυξη. Το μνημόνιο ήρθε για να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις της πάμφθηνης εργατικής δύναμης. (Παπαρήγα, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 4238)

Λέμε όχι στην εθνική ταπείνωση, όχι στην εξαγορά, τον εκβιασμό και τον εθνικό ακρωτηριασμό. Δεν θα επιτρέψουμε να αλυσοδεθεί ο ελληνικός λαός για τα επόμενα σαράντα χρόνια. Δεν παραδίδουμε εθνική κυριαρχία. Δεν παραχωρούμε τη χώρα στους οικονομικούς αποικιοκράτες. Δεν δεχόμαστε να ενταχθούμε στο δίκαιο το οποίο αυτοί θέλουν, το αποικιοκρατικό, το δίκαιο εδάφους. (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 4606).

Από την άλλη πλευρά, το Μνημόνιο II παρουσιάζεται ως μια ευκαιρία ανάκαμψης και αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας, ώστε η χώρα όχι μόνο να αποφύγει την χρεοκοπία αλλά να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της και τις επενδύσεις.

Δεν είναι καθόλου αρνητική ρύθμιση, το ότι γίνονται βελτιώσεις στο αρνητικό περιβάλλον, εξαγωγές, αδειοδοτήσεις, σχέδιο για την Ελλάδα φιλικό στην επιχειρηματικότητα. (Χατζηδάκης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 2236)

Όμως, θα ισχυριστούμε μετά λόγου γνώσεως ότι αν αυτό το πακέτο περάσει και εφαρμοστεί, η Ελλάδα μπορεί να ελπίζει ξανά, η ελπίδα γυρίζει ξανά, έχουμε τη δυνατότητα και πάλι να ελπίζουμε. (Πρωτόπαπας, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 5144)

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στις αγορές εργασίας, αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και μεταρρυθμίσεις που αποβλέπουν στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, με στόχο την προώθηση των επενδύσεων και των εξαγωγών, καθώς και μεταρρυθμίσεις που θα συντελέσουν στην ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης. Και αυτές οι μεταρρυθμίσεις θα επηρεάσουν θετικά την επενδυτική δραστηριότητα, τις εξαγωγές και την απασχόληση. (Πρωθυπουργός Παπαδήμος, Αρ. Σειράς: 7570)

N. Ολότητα

Στην κατηγορία «Ολότητα» εντάχθηκαν αποδόσεις αιτιότητας, οι οποίες παρουσιάζονται σε πρώτο πληθυντικό, μην καθιστώντας σαφές εάν αναφέρονται σε συγκεκριμένο πολιτικό πρόσωπο, στην ευρύτερη πολιτική σκηνή ή σε όλους τους πολίτες της χώρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Δεν μας έφταιξε η Ευρώπη για τη ρεμούλα, για τη διαφθορά. Δεν μας έφταιξε η Ευρώπη για τη σπατάλη και τη γραφειοκρατία. Δεν μας έφταιξε κανείς για τα ελλείμματα και το τεράστιο χρέος. Το φταιξίμο είναι όλο δικό μας. Εμείς τα δημιουργήσαμε και εμείς θα πρέπει να τα λύσουμε, όχι γιατί μας το επιβάλλουν οι εταίροι μας, αλλά γιατί μας το επιβάλλει η παρούσα, αλλά και οι επόμενες γενιές. (Καραγκούνης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 3053)

Η μετάθεση ευθύνης σε ένα αφαιρετικό και γενικό σύνολο και ο παράλληλος εξοστρακισμός της από τους δανειστές, την Ευρώπη κοκ, αποκαθιστά την ρήξη στην εικόνα των εταίρων, η οποία προέρχεται από τη δριμεία κριτική κυρίως της Αντιπολίτευσης. Ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί το γεγονός ότι η απόδοση αιτιότητας στο «όλον» παρατηρείται αποκλειστικά στα κόμματα της συγκυβέρνησης και σε κανένα κόμμα της αντιπολίτευσης. Η απόδοση αιτιότητας στην ολότητα καθιστά εμμέσως και τους πολίτες «συνένοχους» σε μια σπάταλη και ανεύθυνη καθημερινότητα, άρα τα προβλεπόμενα από το Μνημόνιο II αφορούν και τους ίδιους.

Ε. Πολιτικοί

Στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάχθηκαν δηλώσεις, οι οποίες αποδίδουν αιτιότητα στους ίδιους τους πολιτικούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Είναι, όμως, αναγκαίο να κατανοηθεί ότι η κύρια αιτία της κρίσης είναι το γεγονός ότι για πολλά έτη το κράτος συστηματικά δαπανούσε πολύ περισσότερα από τα έσοδά του. Το αποτέλεσμα ήταν να διαμορφωθούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα σε υψηλά και αυξανόμενα επίπεδα, κληροδοτώντας μας ένα τεράστιο χρέος. (Πρωθυπουργός Παπαδήμος, Αρ. Σειράς: 7485).

Η απόδοση αιτιότητας στους ίδιους τους πολιτικούς πρωταγωνιστές μπορεί από τη μια να ομοιάζει με αυτοκριτική και ενδοσκόπηση, παράλληλα όμως παρουσιάζει τα σκληρά μέτρα του Μνημονίου II ως «δίκαια» και «αναγκαία», ως «λύση» σε ένα σπάταλο και διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα, οι πολιτικές επιλογές του οποίου επιφέρουν όμως επώδυνα μέτρα στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας. Όπως και στην

ανωτέρω ενότητα οι δηλώσεις παρατηρήθηκαν αποκλειστικά από τα κόμματα της συγκυβέρνησης.

Ο. Προβλήματα χώρας

Στη συγκεκριμένη θεματική κατηγοριοποιήθηκαν αποδόσεις αιτιότητας που αναφέρονται στα ήδη υπάρχοντα προβλήματα της χώρας. Έτσι, η αιτιότητα αποδίδεται σε προϋπάρχοντα ζητήματα, τα οποία συσσωρευτικά οδήγησαν την χώρα σε δυσμενή πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Η Ελλάδα -δεν είναι μυστικό- είναι πια στο χείλος του γκρεμού. Η δική μας άποψη για το πώς φτάσαμε μέχρι εδώ είναι ξεκάθαρη. Πρώτα απ' όλα, συνέβαλε ο κρατισμός και ο λαϊκισμός των προηγούμενων ετών, που στηρίχθηκε με δανεικά. (Χατζηδάκης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 2148)

Έχουν γεμίσει όλες οι ελληνικές πόλεις με λαθρομετανάστες και δεν μπορούν να ζήσουν οι Έλληνες, γιατί αυτοί απομυζούν στα φανάρια τον ιδρώτα του ελληνικού λαού και δεν πληρώνουν και τίποτα. (Μαρκάκης, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 3470)

Και σε αυτή τη θεματική η συντριπτική πλειοψηφία των αποδόσεων αιτιότητας προέρχονται από τα κόμματα της συγκυβέρνησης, με εξαίρεση ελάχιστες δηλώσεις ομιλητών του ΛΑΟΣ. Η στάση αυτή θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως αιτιολόγηση υπαγωγής της χώρας στο Μνημόνιο II λόγω των συσσωρευμένων αρνητικών φαινομένων στην χώρα, για τα οποία όμως δεν αποδίδεται απευθείας αιτιότητα σε κάποια άλλη έδρα, αλλά τα ίδια κινητοποιούν την αναγκαιότητα υπερψήφισης του Μνημονίου II και παράλληλα τα ίδια αιτιολογούν άλλα εσωτερικά φαινόμενα. Η αφαιρετική αυτή προσέγγιση εξοστρακίζει την απόδοση σε πιο συγκεκριμένη έδρα, παρουσιάζοντας τα προβλήματα δεδομένα και εξωτερικώς προσδιορισμένα.

Π. Προηγούμενες Κυβερνήσεις

Στην κατηγορία «προηγούμενες κυβερνήσεις» η αιτιότητα αποδίδεται σε παρελθούσες κυβερνήσεις, οι επιλογές των οποίων έφεραν την χώρα σε αρνητική θέση, τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά. Οι διαρκείς λανθασμένες επιλογές προηγούμενων κυβερνήσεων φαίνεται να λειτουργούν αθροιστικά στη δημιουργία περαιτέρω προβλημάτων της χώρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία χρεοκόπησαν τη χώρα, χρεοκόπησαν την κοινωνία και είναι αδύνατο να τη σώσουν (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 2623)

Μακάρι, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, να είχαμε και περισσότερο χρόνο. Μακάρι τη μετάβαση να την κάναμε με δικούς μας αποκλειστικά όρους και όχι με όρους υπό την απειλή των δανειστών μας. Αυτό όμως αφορά τις ευθύνες των προηγούμενων κυβερνήσεων που δανείζονταν υπέρμετρα, φορτώνοντας αυτά τα βάρη, στις πλάτες του ελληνικού λαού. (Παπανδρέου, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 6386)

Ενδιαφέρον αποτελεί η δήλωση του κ. Παπανδρέου σχετικά με τον υπερδανεισμό των προηγούμενων Κυβερνήσεων. Η στάση αυτή θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αποστασιοποίηση από το παρελθόν του κόμματός του ή ως επίθεση στις παρελθούσες κυβερνήσεις της ΝΔ.

7.6. Εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες στην απόδοση αιτιότητας

Η κατηγοριοποίηση στη συγκεκριμένη θεματική βασίζεται στο εάν η αιτιότητα αποδίδεται σε εσωτερικά χαρακτηριστικά της έδρας αιτιότητας ή σε εξωτερικούς παράγοντες, προς απάντηση των Ερευνητικών Ερωτημάτων 4, 5, 6 και 7. Η διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι τα εσωτερικά χαρακτηριστικά συνήθως φέρουν την έννοια της παγιωμένης στάσης ενώ τα εξωτερικά αφορούν παράγοντες, οι οποίοι ενδέχεται να παρουσιάσουν μεταβλητότητα.

Η συγκεκριμένη θεματική επανακωδικοποιήθηκε σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο, μικρο-επίπεδο, η εσωτερική η εξωτερική απόδοση αιτιότητας αφορά τη συγκεκριμένη αναφερόμενη έδρα αιτιότητας. Σε μέσο επίπεδο η εσωτερική και εξωτερική απόδοση σχετίζεται με το κατά πόσο το θέμα της απόδοσης θεωρείται εσωτερικό ή εξωτερικό σε σχέση με τον ίδιο τον ομιλητή ή την ίδια την ομιλήτρια και τέλος το μακρο-επίπεδο μελετά την εσωτερική ή εξωτερική απόδοση αιτιότητας σε σχέση με την χώρα.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα μικρο-επιπέδου.

Εσωτερικά:

Τον Οκτώβριο του 2009, λόγω ακριβώς της ύφεσης που είχε μεσολαβήσει, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ παρέλαβε ένα πρόβλημα ελλείμματος κοινό και για άλλες ευρωπαϊκές χώρες και το μετέτρεψε σε κάτι πολύ πιο σοβαρό: σε κρίση δανεισμού, που ήταν τότε μοναδική στην Ευρώπη. (Σαμαράς, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 6037).

Είναι, όμως, αναγκαίο να κατανοηθεί ότι η κύρια αιτία της κρίσης είναι το γεγονός ότι για πολλά έτη το κράτος συστηματικά δαπανούσε πολύ περισσότερα από τα έσοδά του. Το αποτέλεσμα ήταν να διαμορφωθούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα σε υψηλά και αυξανόμενα επίπεδα, κληροδοτώντας μας ένα τεράστιο χρέος. (Πρωθυπουργός Παπαδήμος, Αρ. Σειράς: 7485)

Στις ανωτέρω δηλώσεις η απόδοση αιτιότητας αφορά εσωτερικά χαρακτηριστικά της έδρας αιτιότητας, στην πρώτη περίπτωση το ίδιο το ΠΑΣΟΚ ενώ στη δεύτερη το ίδιο το κράτος.

Εξωτερικά:

Κατηγορώ αυτή την πολιτική, γιατί η παραμονή στο ευρώ δεν θα είναι επιλογή αυτής της χώρας και των πολιτών της, θα είναι επιλογή των άλλων και δεν θα έχουμε τη δυνατότητα να αντιδράσουμε. Αυτή είναι αντιευρωπαϊκή πολιτική. Αυτή είναι πολιτική χρεοκοπίας. Αυτή είναι χρεοκοπημένη πολιτική. (Παπαχρήστος, Ανεξάρτητος, Αρ. Σειράς: 3831)

Στην ανωτέρω δήλωση παρουσιάζεται απόδοση αιτιότητας σε εξωτερικά χαρακτηριστικά. Σε αυτό το επίπεδο ανάλυσης η απόδοση σε εξωτερικά χαρακτηριστικά αποτελεί συντριπτική μειοψηφία, καθώς η αιτιότητα συνήθως αποδίδεται σε εσωτερικά χαρακτηριστικά της ίδιας της έδρας.

Σε μέσο-επίπεδο, η ένταξη σε αυτή την κατηγορία αφορά το κατά πόσο η αιτιότητα αποδίδεται σε εσωτερικά ή εξωτερικά χαρακτηριστικά της έδρας, σε σχέση όμως με τον ίδιο τον ομιλητή ή το κόμμα στο οποίο εντάσσεται.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα εσωτερικής απόδοσης:

Ακούμε ως πρόταση την έκδοση ευρωομολόγου. Εμείς πρώτοι, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, προτείναμε την έκδοση ευρωομολόγου για την αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, μια εναλλακτική που πιστεύουμε και για την οποία συνεχίζουμε να μαχόμαστε μέχρι να την επιτύχουμε, αλλά η οποία αυτή την κρίσιμη στιγμή, την στιγμή της απόφασης, δεν βρίσκεται στο τραπέζι. (Καραγκούνης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 3088)

Ναι, αγαπητοί συνάδελφοι, ίσως να μην το αναγνωρίζετε, αλλά ο πόλεμος που ξεκίνησα να δίνω μαζί με την κυβέρνηση και την Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΠΑΣΟΚ και που σήμερα –ναι, σήμερα- δίνουμε πολλοί περισσότεροι μαζί, ήταν και είναι πολυμέτωπος. Ήταν πόλεμος να σώσουμε την Ελλάδα από την πλήρη εξαφάνιση -εννοώ την πλήρη εξαφάνιση- και τη σώσαμε. (Παπανδρέου, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 6215)

Ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη κατηγορία η απόδοση αιτιότητας συνήθως φέρει θετικό πρόσημο, εξαίροντας δηλαδή τις πολιτικές

πρωτοβουλίες του ομιλούντα ή του κόμματος στο οποίο ανήκει. Αντιθέτως, η εξωτερική απόδοση, με σαφή πλειοψηφική παρουσία στη συγκεκριμένη κατηγορία, τοποθετεί την αιτιότητα σε εξωτερικούς, προς τον ομιλούντα ή το κόμμα στο οποίο ανήκει, παράγοντες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Βεβαίως, ως κορωνίδα ήταν η απόφαση του Γιώργου Παπανδρέου, μάλιστα μετά από την απόφαση της 26ης Οκτωβρίου, να μιλήσει για δημοψήφισμα, πράγμα που έθεσε εν αμφιβόλω την παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη (Χατζηδάκης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 2168)

Έχετε αποτύχει σε όλους τους στόχους σε ό,τι αφορά τον περιορισμό του ελλείμματος, του χρέους, της επιστροφής στην ανάπτυξη, της επιστροφής στο δανεισμό από τις αγορές. (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 6761)

Όταν ο λαός βγαίνει να διαδηλώσει, οι μηχανισμοί καίνε και προσπαθούν να δημιουργήσουν άλλες εντυπώσεις. Και την ευθύνη την έχετε εσείς που κυβερνάτε. (Παφίλης, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 7415)

Κατά την κατηγοριοποίηση εσωτερικών/εξωτερικών αποδόσεων αιτιότητας σε μέσο-επίπεδο αναδύθηκε η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς αλλά γενικευμένους παράγοντες με τη χρήση πρώτου πληθυντικού. Αυτή η έμμεσα εσωτερική απόδοση αιτιότητας παρουσιάζει ευθύνη σε εσωτερικούς παράγοντες, αλλά στην ολότητά τους (πχ οι πολιτικοί). Ο ομιλών ναι μεν εντάσσεται σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, αλλά δεν αποδίδεται ούτε στον ίδιο, αλλά ούτε σε αμιγώς εξωτερικούς παράγοντες αιτιότητας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Η πρώτη αιτία ήταν ο λαϊκισμός, ο κρατισμός που στηρίχθηκε στα δανεικά, τα οποία αποδεικνύεται σήμερα ότι δεν είναι αγύριστα. Λέγαμε τότε, φτωχό κράτος με πλούσιους πολίτες και ανεχόμασταν τη φοροδιαφυγή, τη λεηλασία του δημόσιου πλούτου, τις αγκυλώσεις του δημόσιου τομέα, την προβληματική υγεία και παιδεία. (Γιαννακά, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1452)

Ναι, πρέπει να κρατηθούμε ζωντανοί και να κάνουμε όλα αυτά που ανεύθυνα και με στρουθοκαμηλισμό δεν έκανε το πολιτικό σύστημα. Αυτά δεν χρειάζεται να μας τα επιβάλει καμία τρόικα. Εμείς έπρεπε να τα κάνουμε. (Καραγκούνης, ΝΔ, Αρ. Σειράς: 3138)

Άρα, κυρίες και κύριοι Βουλευτές, δεν μας φταίνε οι ξένοι, δεν μας φταίνε οι άλλοι. Η θεωρία της συνομοσίας, η θεωρία των ευθυνών των ξένων, είναι εξαιρετικά βολική γιατί μας απαλλάσσει από συσσωρευμένες ιστορικές ευθύνες που πρέπει να τις αναλάβουμε. (Βενιζέλος, Αρ. Σειράς: 4738).

Υπό τη συγκεκριμένη ερμηνεία η αιτιότητα δεν αποδίδεται σε συγκεκριμένο πολιτικό πρόσωπο, αλλά διαχέεται σε όλους τους πολιτικούς πρωταγωνιστές, διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο πολιτικής «συνενοχής» όλων των κομμάτων για την πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας.

Τέλος κατηγοριοποιήθηκε η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την ίδια τη χώρα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα απόδοσης αιτιότητας σε εσωτερικούς προς την χώρα παράγοντες:

Με το κατεπείγον παραβιάζεται κάθε έννοια και κάθε ίχνος συνταγματικής δημοκρατικής τάξης σε αυτή τη χώρα και κάθε ίχνος του Κανονισμού της Βουλής από την άποψη της ουσίας. (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 548)

Παράλληλα αποδόθηκε αιτιότητα σε εξωτερικούς προς την χώρα παράγοντες, όπως:

Όταν η Ευρωζώνη για το 2012 έχει την υποχρέωση και την επιδίωξη να δανειστεί από τις αγορές περισσότερα από 1,6 τρισεκατομμύρια ευρώ, ναι, δυστυχώς, οι αγορές έχουν καθυποτάξει τα κράτη. (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 1866)

Ζήτω το μνημόνιο Νο2, που είναι πολύ χειρότερο από το Νο1 και το οποίο οδηγεί γρηγορότερα, τη στιγμή που βολεύει τους δανειστές μας, στη χρεοκοπία, εντός ευρώ ή και εκτός ευρώ, αν αποφασίσουν οι δανειστές μας να μας τραβήξουν τα σωληνάκια. (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 2718).

7.7. Απόδοση αιτιότητας σε σταθερά ή ασταθή χαρακτηριστικά

Προς απάντηση του Ερευνητικού Ερωτήματος 9, η κατηγοριοποίηση σε σταθερά ή ασταθή χαρακτηριστικά βασίζεται στο εάν η παρατηρηθείσα συμπεριφορά ή επιλογή βασίζεται σε σταθερά και αμετάβλητα χαρακτηριστικά της έδρας, ή σε ασταθείς και προσωρινούς παράγοντες.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα απόδοσης σε σταθερά χαρακτηριστικά:

εμείς έχουμε τοποθετηθεί κατηγορηματικά απέναντι στην πρόταση του κατεπείγοντος: ότι ήταν μια λαθεμένη επιλογή υπό την πίεση, τον εκβιασμό της αποικιοκρατικής συμπεριφοράς των δανειστών μας, που ζητούν από εμάς με το «πιστόλι στον κρόταφο» να ταπεινωθούμε, να παραδοθούμε, να δεχθούμε το δικό τους πλαίσιο συζήτησης και διαπραγμάτευσης για τον επικείμενο δανεισμό (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Αρ. Σειράς: 451).

Η έννοια της σταθερότητας στην ανωτέρω δήλωση αναδύεται από το συγκεκριμένο και μη προσαρμόσιμο πλαίσιο, το οποίο τίθεται από τους δανειστές. Πέραν της δομικής σταθερότητας, στη συγκεκριμένη θεματική εντάχθηκαν δηλώσεις όπου

υπονοούταν ή ρητά δηλώνονταν η συσσώρευση χρόνου, δηλαδή η χρονικά σταθερή έκφραση ενός ζητήματος. Για παράδειγμα:

Το αποτέλεσμα είναι αυτό. Είναι αποτέλεσμα της συγκυρίας, αποτέλεσμα των συσχετισμών, αποτέλεσμα του τραγικού γεγονότος ότι εμείς ως έθνος επί δεκαετίες διαμορφώσαμε μία κατάσταση. Κτίσαμε μία χώρα που ευτυχεί με ανισότητες και αδικίες για κάποιους, αλλά με ωραίες ευκαιρίες για κάποιους άλλους πάνω στην άμμο. Αυτό δεν μπορεί να συνεχιστεί. (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 4905)

Στην παραπάνω δήλωση δηλώνεται ότι επί σειρά ετών, άρα χρονική συσσώρευση, η Ελλάδα είχε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Η μη αλλαγή τους σε βάθος χρόνου τα καθιστά σταθερά χαρακτηριστικά της. Αντιθέτως, ως ασταθή χαρακτηριστικά αναγνωρίστηκαν δηλώσεις οι οποίες υποδήλωναν προσπάθεια, επομένως μη προβλέψιμο και πάγιο αποτέλεσμα, περιορισμένη χρονική διάρκεια ή αναφορά σε μελλοντικά παράγωγα, τα οποία όμως εξαρτώνται από το παρόν. Πιο συγκεκριμένα:

Και τι κάνατε σήμερα με αυτό που θέλετε να ψηφίσετε; Δένετε ακόμα πιο γερά με αλυσίδες κάθε δυνατότητα της κοινωνίας, της οικονομίας και του ελληνικού κράτους να διαμορφώσει στοιχειώδεις όρους σχεδιασμού μιας άλλης πορείας για να αντιμετωπίσει ακριβώς αυτήν τη χυδαία αντιπαραγωγική εκμεταλλευτική βάση. (Δρίτσας, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 6849)

Στην ανωτέρω δήλωση διαφαίνεται η έννοια της προσπάθειας, στην πρώτη δήλωση, η οποία δεν έχει σταθερή έκβαση και στη δεύτερη διαφαίνεται η αναμονή της ψήφισης, της οποίας το αποτέλεσμα δεν ήταν τη στιγμή της δήλωσης σταθερό.

7.8. Επεισοδιακή/Θεματική πλαισίωση

Η επεισοδιακή και θεματική πλαισίωση της απόδοσης αιτιότητας αναφέρεται στο εάν το θέμα της απόδοσης παρουσιάζεται ως ένα μεμονωμένο περιστατικό ή εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο (Iyengar, 1991:14). Προς απάντηση των Ερευνητικών Ερωτημάτων 18 και 19 κατηγοριοποιήθηκαν η επεισοδιακή και η θεματική πλαισίωση στην απόδοση αιτιότητας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα επεισοδιακής πλαισίωσης:

Το νομοσχέδιο αυτό είναι κατεπείγον, κύριε Πρόεδρε, γιατί πρέπει μέχρι την Τετάρτη το Eurogroup να εγκρίνει οριστικά το πρόγραμμα στήριξης και χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας (Βενιζέλος, ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς: 887)

Καθιστούμε υπεύθυνη την Κυβέρνηση, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, την Αστυνομία για τα επεισόδια που γίνονται. (Μαρίνος, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς: 3279)

Αντιθέτως, στην θεματική πλαισίωση το ζήτημα παρουσιάζεται ενταγμένο στα παραγωγικά του αίτια, σε ευρύτερους δηλαδή σχηματισμούς και θεσμούς.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Μόνο και μόνο γι' αυτό, γιατί τα έχετε εκχωρήσει όλα και όχι επειδή είστε υποτελείς αλλά γιατί η τάξη που υπηρετείτε, οι κεφαλαιοκράτες, αισθάνονται μεγαλύτερη σιγουριά. Δεν μπορούν αλλιώς να σταθούν, χωρίς το ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τώρα τα δίνετε όλα, ακριβώς για τους ίδιους λόγους. (Παφίλης, ΚΚΕ, Αρ. Σειράς; 1734)

Όλα αυτά τα οποία αποδίδετε στο αν δεν ψηφιστεί αυτό το νομοσχέδιο, είναι όλα εκείνα τα οποία γίνονται σήμερα, με τη μνημονιακή λεηλασία που έχετε επιβάλει στη χώρα και με τη νέα, χειρότερη μνημονιακή λεηλασία που θα επακολουθήσει. Τότε συμβαίνουν όλα αυτά τα πράγματα, τα οποία μας λέτε ότι θα επισυμβούν, αν δεν κάνουμε αυτό το πράγμα, που σημαίνει παράδοση χειροπόδαρα της Ελλάδας στους ξένους πιστωτές, στο χρηματιστικό κεφάλαιο, στον πιο αδίστακτο και κυνικό μπερλιαισμό. (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, Αρ. Σειράς: 5470)

Υπό τις ανωτέρω οπτικές η αιτιότητα αποδίδεται σε ευρύτερους σχηματισμούς και εντάσσεται στα παραγωγικά αίτια της παρατηρηθείσας πολιτικής επιλογής ή συμπεριφοράς. Με αυτό τον τρόπο το ζήτημα πλαισιώνεται υπό ευρύτερους όρους συμπεριλαμβανομένων των ιδεολογικών τοποθετήσεων.

8.9. Ποσοτική ανάλυση ποιοτικών στοιχείων κλείδας απόδοσης αιτιότητας

Για την ποσοτικοποίηση των ευρημάτων (N= 386) κωδικοποιήθηκαν τα κάτωθι στοιχεία με τις παρακάτω αξίες:

Πολιτικό Κόμμα

- 1 = Νέα Δημοκρατία
- 2 = ΠΑΣΟΚ
- 3 = ΛΑΟΣ
- 4 = ΣΥΡΙΖΑ
- 5 = ΚΚΕ
- 6 = Ανεξάρτητος
- 7 = Πρωθυπουργός Παπαδήμος

Θέμα Απόδοσης Αιτιότητας:

- 1 = Ενδοκοινωνικά Προβλήματα
- 2 = Ενδοκρατικά Προβλήματα
- 3 = Ζητήματα ΕΕ
- 4 = Καταστροφή χώρας
- 5 = Οικονομικά και Κοινωνικά ζητήματα Μνημονίου ΙΙ
- 6 = Πολιτικές Πρωτοβουλίες
- 7 = Τρομοκρατία
- 8 = Άλλο

Πρόβλημα/Επιτυχία

- 1 = Πρόβλημα
- 2 = Επιτυχία

Επευφημία, Άμυνα, Επίθεση

- 1 = Επευφημία
- 2 = Άμυνα
- 3 = Επίθεση

Άμεση/Έμμεση Απόδοση αιτιότητας

- 1 = Άμεση
- 2 = Έμμεση

Έδρα αιτιότητας

- 1 = Αγορές
- 2 = Αντιπολίτευση
- 3 = Δανειστές
- 4 = Διαδικασία κοινοβουλευτικής συζήτησης
- 5 = Ενδοκρατικά πολιτικά πρόσωπα
- 6 = Ενδοκρατικοί παράγοντες
- 7 = Ευρώπη
- 8 = Καπιταλισμός
- 9 = Κυβέρνηση
- 10 = Μη ψήφιση Μνημονίου ΙΙ
- 11 = Μνημόνιο Ι
- 12 = Μνημόνιο ΙΙ
- 13 = Ολότητα
- 14 = Πολιτικοί
- 15 = Προβλήματα χώρας
- 16 = Προηγούμενες Κυβερνήσεις

Εσωτερικά/Εξωτερικά (μίκρο, μέσο και μακρο επίπεδο)

- 1 = Εσωτερικά
- 2 = Εξωτερικά

Η διαφοροποίηση σε μέσο και μακρο επίπεδο, από άποψη κωδικοποίησης, έγκειται στην επιπρόσθετη αξία «3», η οποία από πλευράς απόδοσης με έδρα αιτιότητας τον ίδιο τον πολιτικό (μέσο-επίπεδο) αποδόθηκε σε περιπτώσεις γενίκευσης και χρήσης πρώτου πληθυντικού και στην περίπτωση της έδρας αναφορικά με την χώρα αποδόθηκε στις αποδόσεις περί Μνημονίων, το οποίο ναι μεν αποτελεί εξωτερικό παράγοντα αλλά μετουσιώνεται σε εσωτερικό παράγοντα μέσω της κοινοβουλευτικής συζήτησης.

Σταθερά/Ασταθή

- 1 = Σταθερά
- 2 = Ασταθή

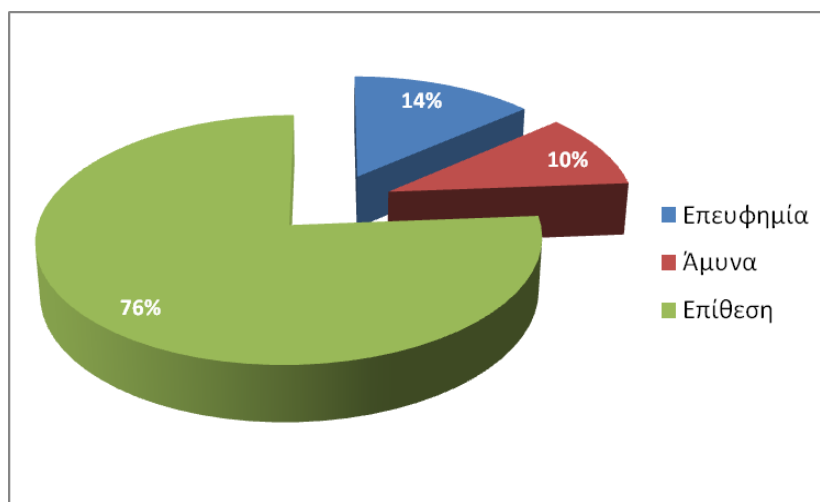
Επεισοδιακή/Θεματική πλαισίωση

- 1 = Επεισοδιακή
- 2 = Θεματική

Στη συνέχεια τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν στο SPSS και παρουσιάζονται παρακάτω με τα αντίστοιχα ερευνητικά ερωτήματα ή υποθέσεις εργασίας.

Ενδεικτικό του κλίματος της κοινοβουλευτικής συζήτησης αποτελεί το κατά πόσο επικράτησαν δηλώσεις επευφημίας, άμυνας ή επίθεσης κατά την διαδικασία απόδοσης αιτιότητας (Ερευνητικά Ερωτήματα 10, 11 και 12).

Γράφημα 1: Επευφημία, Άμυνα και Επίθεση στον κοινοβουλευτικό λόγο

Από το ανωτέρω γράφημα τεκμαίρεται ότι η κοινοβουλευτική συζήτηση εμπεριέχει πληθώρα επιθέσεων κατά τη διάρκεια απόδοσης αιτιότητας (ενδεικτικά Παράρτημα 1 #2, #7, #25, #48). Η σπουδαιότητα της συζήτησης αλλά και η δυσμενής οικονομική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση της χώρας φαίνεται να αναδύονται υπό μορφή επίθεσης ως προς την απόδοση αιτιότητας. Τα πολιτικά πρόσωπα ως επί το πλείστον αποδίδουν κατηγορίες τόσο για την παρούσα κατάσταση της χώρας, όσο και για την αναγκαιότητα του Μνημονίου II και για τις παρουσιαζόμενες θετικές επιδράσεις του στην Ελλάδα. Η χαμηλή εμφάνιση επευφημιών θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως προσπάθεια ελαχιστοποίησης πολιτικού κόστους ή ως ανάδειξης πολιτικών στόχων, πλαισιωμένες με θετικό στόχο. Τέλος τα χαμηλά ποσοστά άμυνας, παραπέμπουν στην αποφυγή κατηγορίας μέσω δημιουργίας νέας κατηγορίας αποπροσανατολίζοντας έτσι την συζήτηση και μη παρέχοντας απαντήσεις ή επεξηγήσεις περί την αρχική κατηγορία. Η συσχέτιση χρήσης επευφημίας, άμυνας ή επίθεσης κατά τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας με την κομματική τοποθέτηση του ρήτορα (Ερευνητικό Ερώτημα 12) αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 1: Επευφημία, Άμυνα, Επίθεση ανά Κομματική Τοποθέτηση Ομιλητή

		Επευφημία, Άμυνα, Επίθεση			
Πολιτικός δρών		Επευφημία	Άμυνα	Επίθεση	Σύνολο
ΝΔ	Συχνότητα	21	7	38	66
	Ποσοστό	31,80%	10,60%	57,60%	100,00%
ΠΑΣΟΚ	Συχνότητα	15	27	47	89
	Ποσοστό	16,90%	30,30%	52,80%	100,00%
ΛΑΟΣ	Συχνότητα	6	0	26	32
	Ποσοστό	18,80%	0,00%	81,20%	100,00%
ΣΥΡΙΖΑ	Συχνότητα	0	0	96	96
	Ποσοστό	0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
ΚΚΕ	Συχνότητα	2	0	60	62
	Ποσοστό	3,20%	0,00%	96,80%	100,00%
Ανεξάρτητος	Συχνότητα	0	1	23	24
	Ποσοστό	0,00%	4,20%	95,80%	100,00%
Πρωθ. Παπαδήμος	Συχνότητα	9	4	4	17
	Ποσοστό	52,90%	23,50%	23,50%	100,00%
Σύνολο	Συχνότητα	53	39	294	386
	Ποσοστό	13,70%	10,10%	76,20%	100,00%

Η ευρύτερη κομματική ρητορική αναφορικά με την απόδοση αιτιότητας φαίνεται να επικεντρώθηκε σε επιθέσεις, καθώς η συγκεκριμένη ρητορική στρατηγική αποτελεί πλειοψηφία σε όλα τα πολιτικά κόμματα. Παράλληλα καταγράφονται διαφοροποιήσεις στην κατανομή συχνοτήτων ανά πολιτικό κόμμα .

Η Νέα Δημοκρατία εμφάνισε το μεγαλύτερο ποσοστό επευφημίας ενδεχομένως για να προβάλλει τις πολιτικές της θέσεις για τις επερχόμενες εκλογές. Υπό αυτή την προοπτική ενδυναμώνει την κομματική συσπείρωση προβάλλοντας το πολιτικό της έργο ενώ παράλληλα τα υψηλά ποσοστά επίθεσης που εμφανίζει «καταδικάζουν» τις προηγούμενες κυβερνήσεις και ιδιαίτερα του ΠΑΣΟΚ καθιστώντας τες υπόλογες για την κατάσταση της χώρας.

Το ΠΑΣΟΚ φαίνεται να προσπαθεί να διασώσει την εικόνα του προβάλλοντας στοιχεία επευφημίας για το προγενέστερο κυβερνητικό του έργο αλλά παράλληλα προχωρά και σε επιθέσεις, ενδεχομένως σε προηγούμενους κυβερνητικούς σχεδιασμούς αλλά και στην Ευρώπη. Αυξημένο είναι το ποσοστό άμυνας, που προβάλλεται από το συγκεκριμένο κόμμα, στην προσπάθειά του να επεξηγήσει και να αιτιολογήσει τις παρελθοντικές αλλά και παρούσες πολιτικές επιλογές.

Το ΛΑΟΣ, καθώς αποτελεί έναν πολιτικό παράγοντα συγκυβέρνησης ο οποίος στη συνέχεια αποσύρθηκε, φαίνεται να επευφημεί τις πολιτικές του

πρωτοβουλίες καθώς και την επιλογή του να εγκαταλείψει τη συγκυβέρνηση, εξαπολύοντας παράλληλα επιθέσεις σε μεγάλο ποσοστό, σχετικά με την παρούσα κατάσταση της χώρας (ενδεικτικά Παράρτημα 1 #167, #227).

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι η ρητορική απόδοσης αιτιότητας του ΣΥΡΙΖΑ εμπεριέχει αποκλειστικά επιθέσεις. Λόγω καμίας συμμετοχής είτε σε ένα ευρύτερο κυβερνητικό σχήμα, είτε αποκλειστικά ως κυβέρνηση φαίνεται να επιλέγει τη συγκεκριμένη στρατηγική ως αποδόμηση όλων των προηγούμενων κυβερνήσεων, καθιστώντας τες υπόλογες για τις πολιτικές τους επιλογές (ενδεικτικά Παράρτημα 1 #131, #176). Εδώ επιβεβαιώνονται πλήρως οι θεωρίες, οι οποίες σχετίζουν την πρόσβαση στην άσκηση εξουσίας με τη χρήση της επίθεσης ως ρητορικής στρατηγικής (Σαμαράς & Παπαθανασόπουλος, 2008).

Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το ΚΚΕ, με μικρά ποσοστά επευφημίας, τα οποία εμφανίζονται κυρίως ως δικαίωση της αντιθετικής του στάσης έναντι του Μνημονίου II.

Ενδιαφέρουσα και ίσως αναμενόμενη είναι η στάση του πρωθυπουργού Λουκά Παπαδήμου, ο οποίος αποδίδει θετικό πρόσημο στο Μνημόνιο II και κατ' επέκταση στις πολιτικές επιλογές της συγκυβέρνησης. Παράλληλα φαίνεται να «απαντά» μέσω αμυντικής ρητορικής και να επιτίθεται με αντίστοιχο ποσοστό κυρίως έναντι αυτών που δεν θα υπερψήφισαν το Μνημόνιο II (ενδεικτικά Παράρτημα 1 #370, #385).

Σημαντικός παράγοντας την πιο ενδελεχή προσέγγιση της απόδοσης αιτιότητας αποτελεί και η διερεύνηση των ζητημάτων για τα οποία αποδόθηκε αιτιότητα (Ερευνητικό Ερώτημα 1).

Σύμφωνα με το ακόλουθο γράφημα τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα λόγω Μνημονίου II φαίνεται να κυριάρχησαν ως ζητήματα απόδοσης αιτιότητας (41,5%). Η διάλυση του κοινωνικού ιστού και της οικονομίας σε περίπτωση μη υπερψήφισης του Μνημονίου II αλλά και η ρητορική πειθούς υπέρ του, θεωρώντας ότι το Μνημόνιο II αποτελεί μονόδρομο σωτηρίας για τη χώρα φαίνεται να κινητοποιήσαν το συγκεκριμένο ζήτημα. Σε δεύτερο επίπεδο κυριάρχησε η απόδοση αιτιότητας σχετικά με ζητήματα που σχετίζονταν με ενδοκρατικά προβλήματα (36,3%), όπως η φτώχεια, η ανεργία κ.ο.κ. Τα υπόλοιπα ζητήματα δείχνουν χαμηλή συγκέντρωση, ερμηνεύοντας ενδεχομένως τη συγκεκριμένη κοινοβουλευτική συζήτηση ως μια διαδικασία πειθούς περί του αν τα ήδη υπάρχοντα ενδοκρατικά

προβλήματα δύνανται να λυθούν μέσω της υπερψήφισης του Μνημονίου ΙΙ, ή θα οδηγηθούν σε περαιτέρω όξυνση.

Πίνακας 2: Ζητήματα απόδοσης αιτιότητας

Ζητήματα Απόδοσης Αιτιότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Ενδοκοινοβουλευτικά Προβλήματα	21	5,4%
Ενδοκρατικά προβλήματα	140	36,3%
Ζητήματα ΕΕ	21	5,4%
Καταστροφή χώρας	11	2,8%
Οικονομικά και Κοινωνικά Ζητήματα λόγω Μνημονίου ΙΙ	160	41,5%
Πολιτικές Προτοβουλίες	9	2,3%
Τρομοκρατία	13	3,4%
Άλλο	11	2,8%
Σύνολο	386	100,0

Ένα ζήτημα που ανακύπτει από την ανωτέρω ανάλυση είναι κατά πόσο τα προαναφερθέντα ζητήματα παρουσιάστηκαν υπό όρους προβλήματος ή επιτυχίας, οδηγώντας στην παρακάτω υπόθεση εργασίας:

***Υπόθεση εργασίας 4:** Τα ζητήματα για οποία αποδόθηκε αιτιότητα θα εμφανίζονται υπό όρους προβλήματος, πλην των «πολιτικών πρωτοβουλιών» που θα εμφανίζονται ως επιτυχία.*

Πίνακας 3: Πλαισίωση ζητημάτων απόδοσης αιτιότητας υπό όρους προβλήματος ή επιτυχίας

Ζητήματα Απόδοσης Αιτιότητας		Πρόβλημα	Επιτυχία	Σύνολο
Ενδοκοινοβουλευτικά Προβλήματα	Συχνότητα	20	1	21
	Ποσοστό	95,2%	4,8%	100,0%
Ενδοκρατικά προβλήματα	Συχνότητα	138	2	140
	Ποσοστό	98,6%	1,4%	100,0%
Ζητήματα ΕΕ	Συχνότητα	18	3	21
	Ποσοστό	85,7%	14,3%	100,0%
Καταστροφή χώρας	Συχνότητα	11	0	11
	Ποσοστό	100,0%	0,0%	100,0%
Οικονομικά και Κοινωνικά Ζητήματα λόγω Μνημονίου ΙΙ	Συχνότητα	118	42	160
	Ποσοστό	73,8%	26,3%	100,0%
Πολιτικές Πρωτοβουλίες	Συχνότητα	1	8	9
	Ποσοστό	11,1%	88,9%	100,0%
Τρομοκρατία	Συχνότητα	13	0	13
	Ποσοστό	100,0%	0,0%	100,0%
Άλλο	Συχνότητα	10	1	11
	Ποσοστό	90,9%	9,1%	100,0%
Σύνολο	Συχνότητα	329	57	386
	Ποσοστό	85,2%	14,8%	100,0%

Από τον παραπάνω πίνακα διαφαίνεται ότι όντως όλα, πλην των πολιτικών πρωτοβουλιών, τα ζητήματα παρουσιάστηκαν υπό όρους προβλήματος, γεγονός που αντανακλά τις έντονες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες της Ελλάδας. Το γεγονός ότι οι «πολιτικές πρωτοβουλίες» αποτυπώνονται υπό όρους επιτυχίας θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μια προσπάθεια περιορισμού του πολιτικού κόστους από συγκεκριμένους πολιτικούς δρώντες και παράλληλα ως μια προσπάθεια προβολής συγκεκριμένων πολιτικών θέσεων. Επομένως η Υπόθεση Εργασίας 4 επιβεβαιώνεται. Σημαντική όμως είναι και η διερεύνηση των εδρών, στις οποίες αποδόθηκε αιτιότητα (Ερευνητικό Ερώτημα 2). Για το λόγο αυτό κατασκευάστηκε ο παρακάτω πίνακας, ο οποίος απεικονίζεται η συχνότητα εμφάνισης της εκάστοτε έδρας αιτιότητας, γεγονός που υποβοηθά στην ερμηνεία και διερεύνηση στο κατά πόσο η αιτιότητα συσπειρώνεται γύρω από συγκεκριμένες έδρες.

Πίνακας 4: Συχνότητα εμφάνισης εδρών αιτιότητας

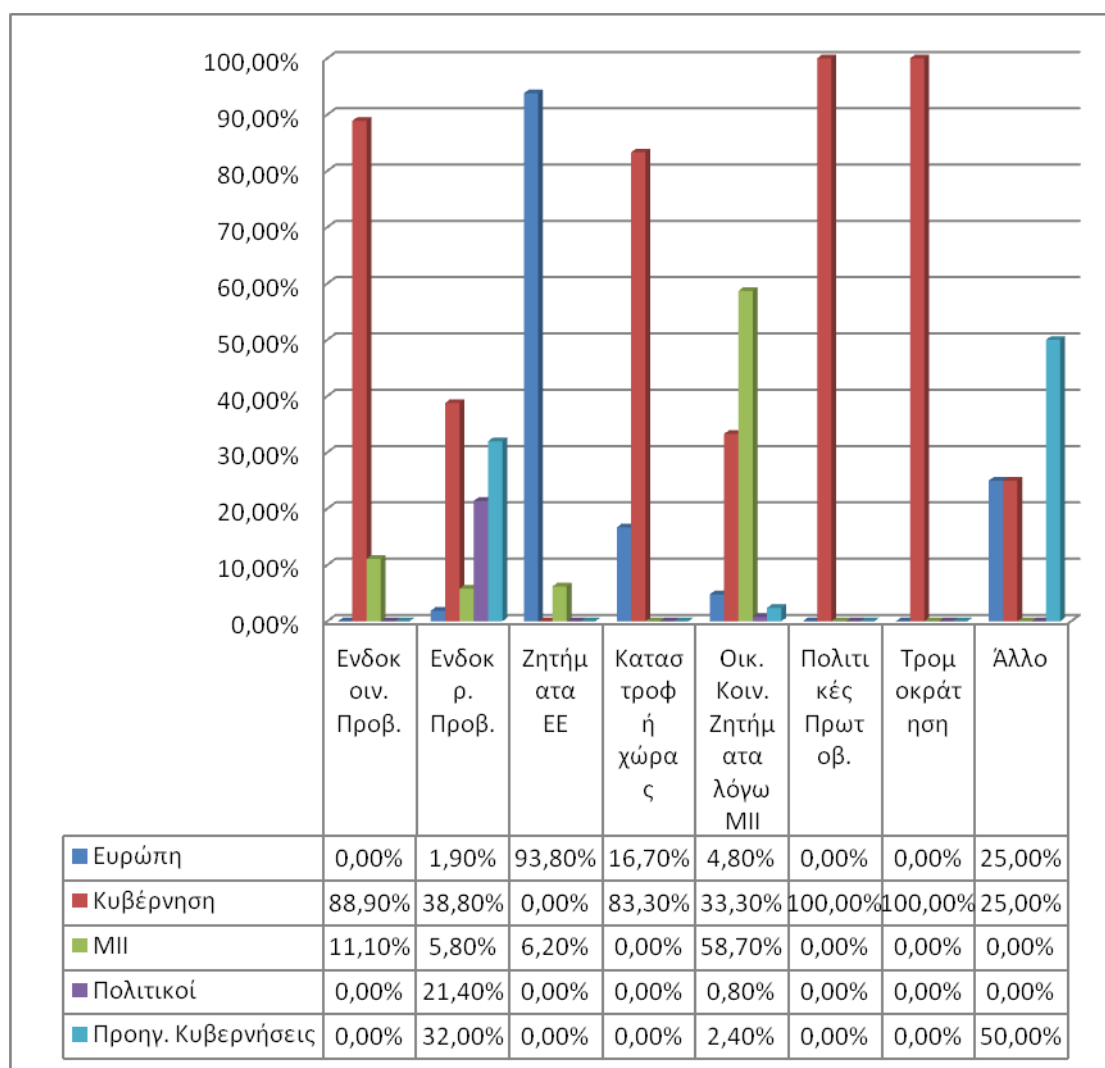
Έδρα αιτιότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Αγορές	3	0,8%
Αντιπολίτευση	9	2,3%
Δανειστές	18	4,7%
Διαδικασία	2	0,5%
Ενδοκρατικά Πολιτικά Πρόσωπα	21	5,4%
Ενδοκρατικοί Παράγοντες	11	2,8%
Ευρώπη	25	6,5%
Καπιταλισμός	6	1,6%
Κυβέρνηση	109	28,2%
Μη ψήφιση Μνημονίου II	17	4,4%
Μνημόνιο I	6	1,6%
Μνημόνιο II	82	21,2%
Ολότητα	9	2,3%
Πολιτικοί	23	6,0%
Προβλήματα χώρας	7	1,8%
Προηγούμενες Κυβερνήσεις	38	9,8%
Σύνολο	386	100%

Από τον παραπάνω πίνακα αναδύονται πέντε κυρίαρχες έδρες αιτιότητας, λόγω συχνότητας εμφάνισης, και πιο συγκεκριμένα: πρώτον η τότε κυβέρνηση (28,2%), δεύτερον το ίδιο το Μνημόνιο II (21,2%), τρίτον οι προηγούμενες κυβερνήσεις (9,8%), τέταρτον η Ευρώπη (6,5%) και πέμπτον τα ίδια τα πολιτικά πρόσωπα (6%). Η εμφανής ανάδυση των εδρών «Κυβέρνηση» και «Μνημόνιο II» οφείλεται στο γεγονός ότι η ίδια η κυβέρνηση εισήγαγε το Μνημόνιο II στη Βουλή και εξ αυτού η κυβέρνηση καθίσταται υπόλογη για την επιλογή αυτή αλλά και το ίδιο το Μνημόνιο II για όποιες επιδράσεις θα είχε στην ελληνική κοινωνία. Για την πιο ενδελεχή όμως αναζήτηση απαιτείται η διερεύνηση του παρακάτω ερευνητικού ερωτήματος. Η ανάδυση των πέντε κυρίαρχων εδρών δημιουργεί το κάτωθι Ερευνητικό Ερώτημα:

***Ερευνητικό Ερώτημα 21:** Για ποια ζητήματα αποδίδεται αιτιότητα στις πέντε κυρίαρχες έδρες;*

Προς απάντηση του ανωτέρω ερωτήματος κατασκευάστηκε το ακόλουθο γράφημα, το οποίο αποτυπώνει τα ζητήματα για οποία αποδόθηκε αιτιότητα στις πέντε κυρίαρχες έδρες.

Γράφημα 2: Ζητήματα απόδοσης αιτιότητας στις πέντε κυρίαρχες έδρες

Σε πρώτη ανάλυση διαφαίνεται ότι στην τότε κυβέρνηση αποδόθηκε αιτιότητα για τα περισσότερα ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα: πρώτον για τα ενδοκοινοβουλευτικά προβλήματα (N = 8), τα οποία ενεργοποιούνται κυρίως από την επιλογή της κυβέρνησης για συζήτηση περί Μνημονίου II υπό τη διαδικασία του κατεπείγοντος και δεύτερον για τα ενδοκρατικά προβλήματα της χώρας (N = 40), αν και σε πολύ κοντινό ποσοστό στο συγκεκριμένο ζήτημα κινείται και η έδρα «προηγούμενες Κυβερνήσεις» (N = 33). Σημαντική λεπτομέρεια αποτελεί το γεγονός ότι η τότε κυβέρνηση αποτελούνταν αποκλειστικά από κόμματα τα οποία είχαν κυριαρχήσει κυβερνητικά από τη μεταπολίτευση μέχρι τη στιγμή της συζήτησης. Εξ αυτού φαίνεται ότι η απόδοση αιτιότητας ενδεχομένως να στοχεύει σε δύο συγκεκριμένα κόμματα, ΠΑΣΟΚ και ΝΔ, καθώς αυτά διαδέχονταν το ένα το άλλο στην κυβερνητική θέση. Τρίτον, για τις πολιτικές πρωτοβουλίες που λήφθηκαν (N = 4) και

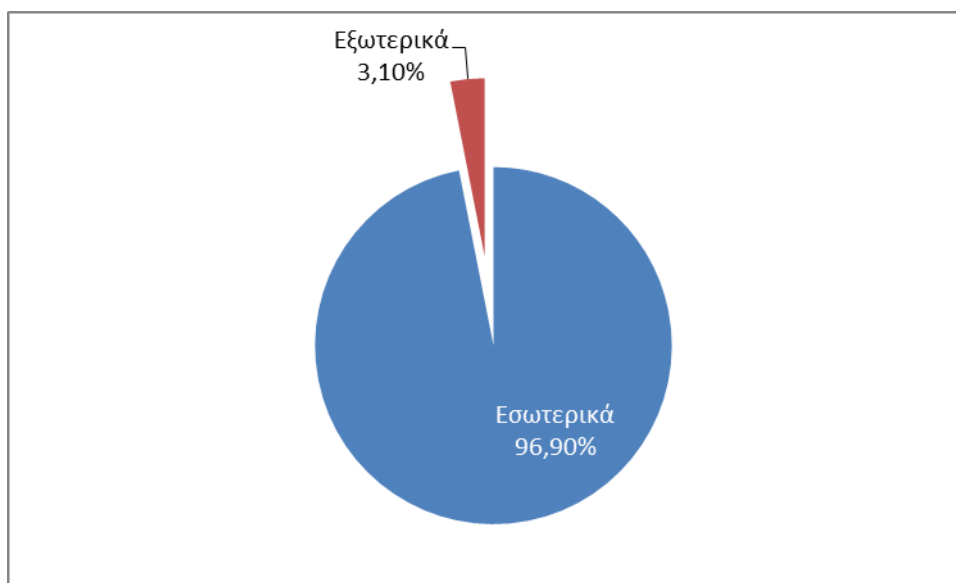
τέταρτον για την προσπάθεια τρομοκράτησης της κοινής γνώμης σχετικά με τη μη ψήφιση του Μνημονίου ΙΙ (N = 9).

Τα ζητήματα σχετικά με την ΕΕ, τα οποία αναφέρονταν κυρίως στην αλλαγή πολιτική πλεύσης και ιδεολογίας της Ευρώπης, αποδίδονται αποκλειστικά στην ίδια την Ευρώπη (N = 15), ενώ γενικότερα παρουσιάζεται ως ο «Άλλος» σε σχέση με τις πολιτικές αποφάσεις της Ελλάδας. Διαφαίνεται δηλαδή ότι η Ευρώπη, εν συνόλω πλην Ελλάδος, διαθέτει σημαντική ισχύ έναντι της χώρας, θέτοντας ένα συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης, στο οποίο η Ελλάδα θα μπορούσε να κινηθεί. Επιπροσθέτως σε υψηλό ποσοστό (32%) κινείται η απόδοση αιτιότητας για τα ενδοκρατικά προβλήματα στις προηγούμενες κυβερνήσεις (N = 33), οι οποίες αποτελούνταν ουσιαστικά από τα κόμματα της τότε κυβέρνησης. Για τα ενδοκρατικά προβλήματα αποδίδεται επίσης αιτιότητα στους πολιτικούς ως σύνολο, με ποσοστό 21,4% (N = 22).

Έχοντας διερευνήσει ποσοτικά τόσο τα ζητήματα για τα οποία αποδόθηκε αιτιότητα όσο και τις αντίστοιχες προς αυτά έδρες, σημαντική κρίνεται η διερεύνηση του κατά πόσο αποδόθηκε αιτιότητα σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες. Η διερεύνηση αυτή κινείται σε τρία επίπεδα, «μετακινώντας» την έδρα αιτιότητας: πρώτον, σε μικρο-επίπεδο παρουσιάζεται η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες αναφορικά με την ίδια την έδρα αιτιότητας, δεύτερον σε μέσο-επίπεδο παρουσιάζεται η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες αναφορικά με τον ομιλητή/ομιλήτρια και τρίτον, σε μακρο-επίπεδο παρουσιάζεται η απόδοση αιτιότητας σε εξωτερικούς ή εσωτερικούς παράγοντες αναφορικά με την Ελλάδα. Για την ολοκληρωμένη διερεύνηση των ανωτέρω διατυπώθηκε η Υπόθεση Εργασίας 1 η οποία θεωρεί ότι υπάρχει διαφοροποίηση σχετικά με την απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες ανάλογα το επίπεδο της έδρας αιτιότητας.

Για τη διερεύνηση της Υπόθεσης Εργασίας 1 παρουσιάζονται τα κάτωθι διαγράμματα, τα οποία απεικονίζουν την απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες ανάλογα τη θέση της έδρας.

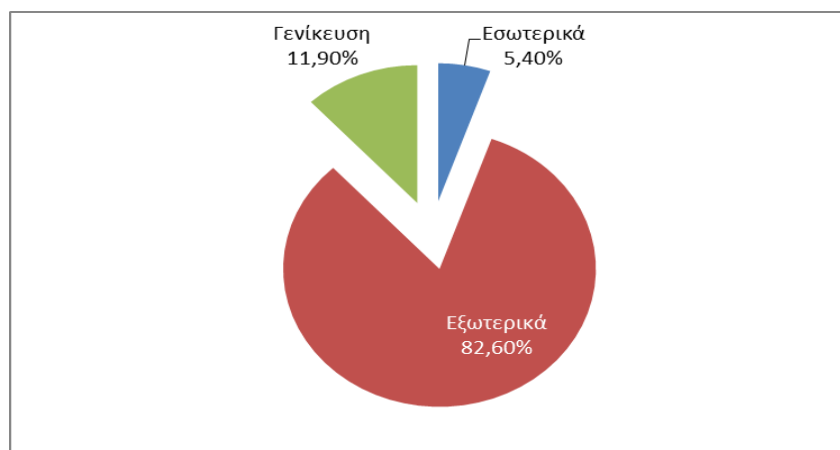
Γράφημα 3: Απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε μικρο επίπεδο

Στο μικρο-επίπεδο η αιτιότητα αποδίδεται σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την ίδια την έδρα αιτιότητας. Η πολύ μεγάλη συγκέντρωση στα εσωτερικά χαρακτηριστικά επιβεβαιώνει ότι στη συντριπτική πλειοψηφία, στο συγκεκριμένο επίπεδο, η αιτιότητα αποδόθηκε στα εσωτερικά χαρακτηριστικά της ίδιας της έδρας.

Σε δεύτερο επίπεδο, μέσο-επίπεδο, διερευνήθηκε το κατά πόσο η απόδοση αιτιότητας τοποθετείται εσωτερικά ή εξωτερικά σε σχέση με τον/την ομιλητή/ομιλήτρια.

Γράφημα 4: Απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε μέσο-επίπεδο

Σε αυτό το επίπεδο διαφαίνεται μια ουσιαστικά μεταβολή σε σχέση με το προηγούμενο, υπό την έννοια ότι εάν ως σημείο αναφοράς τοποθετεί ο ομιλητής ή η ομιλήτρια, αποδίδεται αιτιότητα κυρίως σε εξωτερικούς προς τον ομιλητή ή την ομιλήτρια παράγοντες. Η μετακίνηση αυτή θα μπορούσε να ερμηνευθεί μέσω της αυτοπροστατευτικής μεροληψίας, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση αρνητικής έκβασης ενός ζητήματος το άτομο τείνει να προστατεύσει το «εγώ» του αγνοώντας ή παραμερίζοντας την δική του συμβολή στη δημιουργία της αρνητικής έκβασης. Τέλος, σε μακρο-επίπεδο εξετάζεται η απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες με θέση αναφοράς την ίδια τη χώρα.

Γράφημα 5: Απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε μακρο-επίπεδο

Στο ανωτέρω διάγραμμα η απόδοση αιτιότητας μεταφέρεται σε εσωτερικούς ως προς την χώρα παράγοντες. Αυτό σημαίνει ότι αποδίδεται αιτιότητα στους ίδιους τους πολιτικούς θεσμούς (συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών). Επιπροσθέτως το Μνημόνιο II κωδικοποιήθηκε ξεχωριστά ως προϊόν εξωτερικών παραγόντων, οι οποίοι όμως εσωτερικοποιήθηκαν μέσω της παραγωγής νομοθετικού έργου με την κοινοβουλευτική συζήτηση.

Η σύγκριση του μέσου και του μακρο επιπέδου φέρει το εύρημα ότι οι πολιτικοί δρώντες ενώ θεωρούν ότι η αιτιότητα εμπεριέχεται σε εξωτερικούς προς τους ίδιους παράγοντες, παράλληλα θεωρούν ότι είναι εσωτερικοί προς την χώρα. Αυτό αποτελεί μια αντίφαση, καθώς και οι ίδιοι οι πολιτικοί δρώντες θεωρούνται εσωτερικοί ως προς τη χώρα, επομένως θα έπρεπε και οι ίδιοι να θεωρήσουν εαυτούς υπαίτιους. Εάν η συμπεριφορά αυτή προσεγγισθεί μέσω της μεροληψίας

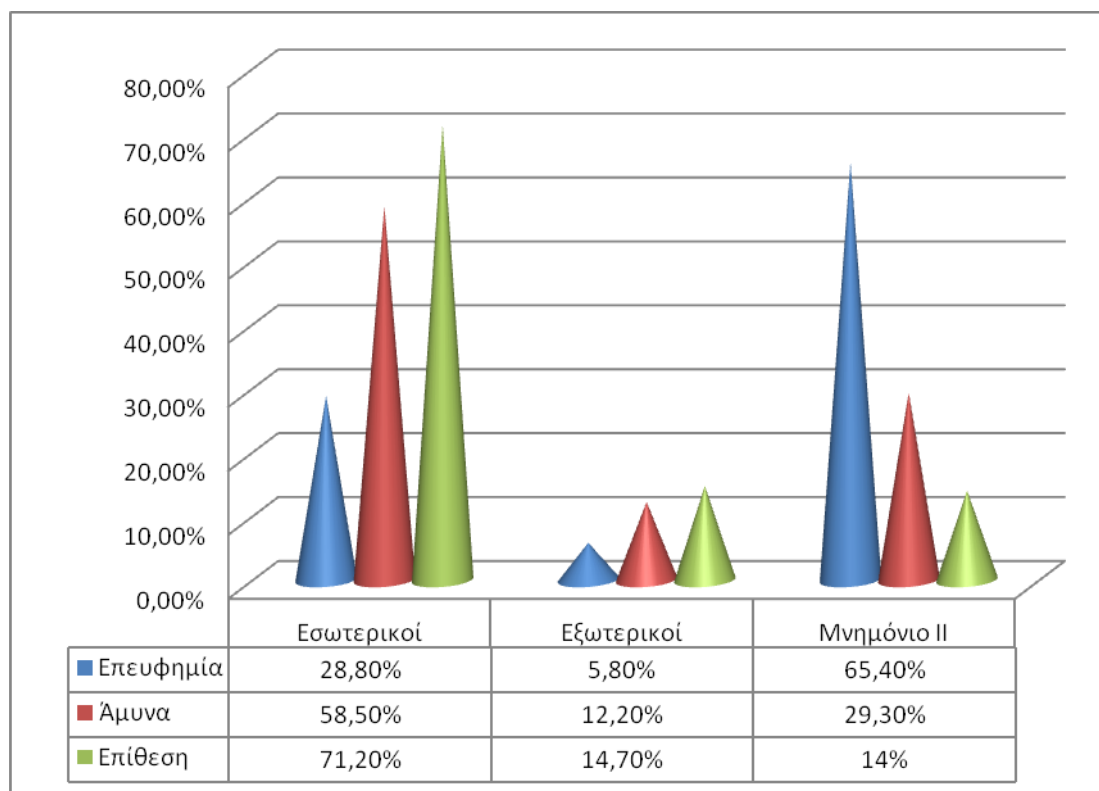
δράστη/παρατηρητή συμπεραίνεται ότι οι πολιτικοί δρώντες θεωρούν τους εαυτούς τους παρατηρητές, δηλαδή αμέτοχους, στην πολιτική ζωή της χώρας. Επιπροσθέτως, καθώς δεν εμφανίζονται τα σφάλματα που αναμένονται με βάση τις εγγενείς τάσεις του ατόμου, συμπεραίνεται ότι στην παρατηρούμενη ρητορική υπάρχει ένας στρατηγικός σχεδιασμός, ο οποίος είναι κομματικά κινητοποιημένος. Εάν δεν υπάρχει στρατηγικός σχεδιασμός και η πρακτική αυτή είναι αυθόρμητη, αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι η κομματική ταυτότητα υπερέχει της εθνικής.

Πίνακας 5: Απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την Ελλάδα, ανά πολιτικό δρώντα

Πολιτικός δρών		Εσωτερικό	Εξωτερικό	Μνημόνιο II	Σύνολο
ΝΔ	Συχνότητα	38	7	21	66
	Ποσοστό	57,6%	10,6%	31,8%	100,0%
ΠΑΣΟΚ	Συχνότητα	41	19	29	89
	Ποσοστό	46,1%	21,3%	32,6%	100,0%
ΛΑΟΣ	Συχνότητα	12	11	9	32
	Ποσοστό	37,5%	34,4%	28,1%	100,0%
ΣΥΡΙΖΑ	Συχνότητα	65	4	27	96
	Ποσοστό	67,7%	4,2%	28,1%	100,0%
ΚΚΕ	Συχνότητα	48	9	5	62
	Ποσοστό	77,4%	14,5%	8,1%	100,0%
Ανεξάρτητος	Συχνότητα	22	2	0	24
	Ποσοστό	91,7%	8,3%	0,0%	100,0%
Πρωθ. Παπαδήμος	Συχνότητα	3	0	14	17
	Ποσοστό	17,6%	0,0%	82,4%	100,0%
Σύνολο	Συχνότητα	229	52	105	386
	Ποσοστό	59,3%	13,5%	27,2%	100,0%

Από τον ανωτέρω πίνακα τεκμαίρεται ότι η ρητορική όλων των πολιτικών κομμάτων εστίασε στην απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς προς την χώρα παράγοντες (Ερευνητικό Ερώτημα 6). Η ρητορική του Πρωθυπουργού κ. Παπαδήμου όμως εστιάστηκε κυρίως στο Μνημόνιο II και στα θετικά τα οποία επρόκειτο να φέρει στην ελληνική κοινωνία. Στη συνέχεια διερευνάται η ευρύτερη ρητορική κατά την απόδοση αιτιότητας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς προς την Ελλάδα παράγοντες (Ερευνητικό Ερώτημα 11).

Γράφημα 6: Επευφημία, Άμυνα, Επίθεση σχετικά με εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες σε σχέση με την Ελλάδα

Ενώ για τους εσωτερικούς παράγοντες φαίνεται μια έντονη αντιπαράθεση καθώς υπάρχουν υψηλά ποσοστά τόσο επίθεσης όσο και άμυνας, το Μνημόνιο II φαίνεται να παρουσιάζεται περισσότερο υπό ρητορική επευφημίας και άμυνας. Σε αυτό συντελεί η ρητορική των κομμάτων της συγκυβέρνησης και του πρωθυπουργού κ. Παπαδήμου σε μια προσπάθεια προώθησης του Μνημονίου II ως αναγκαία και ουσιαστική λύση στα προβλήματα της Ελλάδας. Παράλληλα όμως φαίνεται ότι όταν το Μνημόνιο II «εσωτερικοποιείται», δηλαδή αναζητείται η επίδρασή του στο εσωτερικό της χώρας, τα κόμματα της αντιπολίτευσης αντιδρούν λεκτικά μέσω επιθέσεων όχι μόνο προς το περιεχόμενο του Μνημονίου II αλλά και ως προς τους λόγους ύπαρξής του. Το τελευταίο, το πώς δηλαδή αρθρώθηκε γενικότερα ο αντιπολιτευτικός λόγος αλλά και συγκεκριμένα με ποιους τρόπους, αποτελεί το περιεχόμενο του επόμενου κεφαλαίου, όπου αναζητούνται οι εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης ως ρητορική αποδόμησης των νομιμοποιητικών πλαισίων.

Σημαντική για την περαιτέρω ανάλυση αποτελεί η ποσοτική αποτύπωση του πώς παρουσιάσθηκαν οι εσωτερικοί και εξωτερικοί ως προς την Ελλάδα παράγοντες υπό όρους προβλήματος ή επιτυχίας (Ερευνητικό Ερώτημα 8).

Πίνακας 6: Εσωτερικοί και εξωτερικοί ως προς την Ελλάδα παράγοντες υπό όρους προβλήματος και επιτυχίας

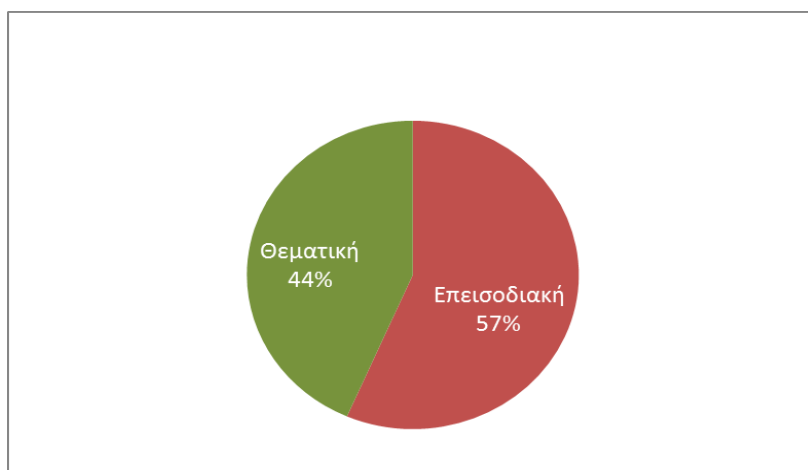
		Εσωτερικοί ή Εξωτερικοί ως προς Ελλάδα			Σύνολο
		Εσωτερικό	Εξωτερικό	Μνημόνιο II	
Πρόβλημα	Συχνότητα	217	49	63	329
	% Πρόβλημα ή Επιτυχία	66,00%	14,90%	19,10%	100,00%
	% Εσωτερικά ή Εξωτερικά προς Ελλάδα	94,80%	94,20%	60,00%	85,20%
Επιτυχία	Συχνότητα	12	3	42	57
	% Πρόβλημα ή Επιτυχία	21,10%	5,30%	73,70%	100,00%
	% Εσωτερικά ή Εξωτερικά προς Ελλάδα	5,20%	5,80%	40,00%	14,80%
Σύνολο	Συχνότητα	229	52	105	386
	% Πρόβλημα ή Επιτυχία	59,30%	13,50%	27,20%	100,00%
	% Εσωτερικά ή Εξωτερικά προς Ελλάδα	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Ο παραπάνω πίνακας απεικονίζει όχι μόνο το κατά πόσο οι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες σε σχέση με την Ελλάδα αλλά και το ίδιο το Μνημόνιο πλαισιώθηκαν υπό όρους προβλήματος ή επιτυχίας αλλά και το σύνολο των δηλώσεων απόδοσης αιτιότητας. Από το πρώτο διαφαίνεται ότι στο σύνολό τους τόσο οι εσωτερικοί παράγοντες, όσο και οι εξωτερικοί αλλά και το Μνημόνιο II αυτούσιο

παρουσιάζονται υπό πλαίσιο προβλήματος. Από τις απόλυτες τιμές όμως των παρατηρήσεων διαφαίνεται ότι η πλειοψηφία των αιτιάσεων αποδόθηκε σε εσωτερικούς ως προς τη χώρα παράγοντες (217 καταγραφές), οι οποίοι παρουσιάστηκαν υπό πλαίσιο «προβλήματος». Στο σύνολο, η καταγραφή των απολύτων τιμών των δηλώσεων αποδεικνύουν ότι η απόδοση αιτιότητας σε αυτό το επίπεδο υπογράμμισε παράγοντες προβλήματος (329 καταγραφές) σε αντίθεση με επιτυχίας (57 καταγραφές).

Τέλος, σημαντικό παράγοντα για την ανάλυση του πολιτικού λόγου αποτελεί η χρήση θεματικής ή επεισοδιακής πλαισίωσης σχετικά με την απόδοση αιτιότητας, (Ερευνητικό Ερώτημα 18)

Γράφημα 7 Επεισοδιακή και θεματική πλαισίωση στην απόδοση αιτιότητας

Η σχεδόν ισόποσα διαμοιρασμένη επεισοδιακή και θεματική απόδοση αιτιότητας οδηγεί στο ότι ο πολιτικός λόγος επικεντρώθηκε και σε μεμονωμένα ζητήματα αλλά και σε ζητήματα ενταγμένα στα παραγωγικά τους αίτια. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως «μάχη ιδεολογιών» καθώς υπάρχει αυξημένο ποσοστό θεματικής πλαισίωσης, προσπάθειας δηλαδή ένταξης ενός ζητήματος σε ένα συγκριμένο πλαίσιο, το οποίο διαφοροποιείται από το πολιτικό υπόβαθρο του πολιτικού δρώντος. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανά πολιτικό δρώντα για την διερεύνηση της Υπόθεσης Εργασίας 3, δηλαδή ότι θα υπάρχουν ελαφρές διαφοροποιήσεις χρήσης επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανάλογα τον πολιτικό δρώντα.

Πίνακας 7: Χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανά πολιτικό δρώντα

Πολιτικός δρών		Επεισοδιακή και Θεματική Πλαισίωση		Σύνολο
		Επεισοδιακή	Θεματική	
ΝΔ	Συχνότητα	42	24	66
	Ποσοστό	19,3%	14,3%	17,1%
ΠΑΣΟΚ	Συχνότητα	49	40	89
	Ποσοστό	22,5%	23,8%	23,1%
ΛΑΟΣ	Συχνότητα	17	15	32
	Ποσοστό	7,8%	8,9%	8,3%
ΣΥΡΙΖΑ	Συχνότητα	53	43	96
	Ποσοστό	24,3%	25,6%	24,9%
ΚΚΕ	Συχνότητα	29	33	62
	Ποσοστό	13,3%	19,6%	16,1%
Ανεξάρτητος	Συχνότητα	19	5	24
	Ποσοστό	8,7%	3,0%	6,2%
Πρωθ. Παπαδήμος	Συχνότητα	9	8	17
	Ποσοστό	4,1%	4,8%	4,4%
Σύνολο	Συχνότητα	218	168	386
	Ποσοστό	100,0%	100,0%	100,0%

Από τον ανωτέρω πίνακα τεκμαίρεται ότι δεν υπάρχουν εξαιρετικά έντονες διαφοροποιήσεις χρήσης θεματικής και επεισοδιακής πλαισίωσης αναφορικά με τον πολιτικό δρώντα, αλλά σε καμία περίπτωση δεν υπερέρχει η θεματική πλαισίωση της επεισοδιακής, επομένως η Υπόθεση Εργασίας 3 επιβεβαιώνεται.. Ενδεχομένως αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ασάφεια των ίδιων των πολιτικών δρώντων αναφορικά με τα παραγωγικά αίτια των ζητημάτων ή η προτίμησή τους να επικεντρωθούν περισσότερο στην επεισοδιακή πλαισίωση στην προσπάθειά τους να αποδομήσουν ή να αναδείξουν συγκεκριμένες πολιτικές πράξεις και όχι την κινητήρια δύναμη που τις δημιούργησε. Ο παρακάτω πίνακας αποτυπώνει τη χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανά έδρα αιτιότητας στην απόδοση αιτιότητας κατά την κοινοβουλευτική συζήτηση για το Μνημόνιο II (Ερευνητικό Ερώτημα 19).

Πίνακας 8: Χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανά έδρα

Έδρα Αιτιότητας		Επεισοδιακή και Θεματική Πλαισίωση		Σύνολο
		Επεισοδιακή	Θεματική	
Αγορές	Συχνότητα	2	1	3
	Ποσοστό	66,7%	33,3%	100,0%
Αντιπολίτευση	Συχνότητα	6	3	9
	Ποσοστό	66,7%	33,3%	100,0%
Δανειστές	Συχνότητα	12	6	18
	Ποσοστό	66,7%	33,3%	100,0%
Διαδικασία	Συχνότητα	2	0	2
	Ποσοστό	100,0%	0,0%	100,0%
Ενδοκρατικά Πολιτικά Πρόσωπα	Συχνότητα	17	4	21
	Ποσοστό	81,0%	19,0%	100,0%
Ενδοκρατικοί Παράγοντες	Συχνότητα	7	4	11
	Ποσοστό	63,6%	36,4%	100,0%
Ευρώπη	Συχνότητα	9	16	25
	Ποσοστό	36,0%	64,0%	100,0%
Καπιταλισμός	Συχνότητα	0	6	6
	Ποσοστό	0,0%	100,0%	100,0%
Κυβέρνηση	Συχνότητα	60	49	109
	Ποσοστό	55,0%	45,0%	100,0%
Μη Ψήφιση Μνημονίου II	Συχνότητα	13	4	17
	Ποσοστό	76,5%	23,5%	100,0%
Μνημόνιο I	Συχνότητα	3	3	6
	Ποσοστό	50,0%	50,0%	100,0%
Μνημόνιο II	Συχνότητα	45	37	82
	Ποσοστό	54,9%	45,1%	100,0%
Ολότητα	Συχνότητα	3	6	9
	Ποσοστό	33,3%	66,7%	100,0%
Πολιτικοί	Συχνότητα	7	16	23
	Ποσοστό	30,4%	69,6%	100,0%
Προβλήματα χώρας	Συχνότητα	4	3	7
	Ποσοστό	57,1%	42,9%	100,0%
Προηγούμενες Κυβερνήσεις	Συχνότητα	28	10	38
	Ποσοστό	73,7%	26,3%	100,0%
Σύνολο	Συχνότητα	218	168	386
	Ποσοστό	56,5%	43,5%	100,0%

Ο ανωτέρω πίνακας απεικονίζει τη χρήση επεισοδιακής και θεματικής πλαισίωσης ανά έδρα αιτιότητας. Στις περισσότερες έδρες αποδόθηκε αιτιότητα επεισοδιακά, χωρίς δηλαδή να εντάσσεται η αιτιότητα στα παραγωγικά της αίτια. Η Ευρώπη, ο Καπιταλισμός, η Ολότητα και οι Πολιτικοί ως έδρες αιτιότητας πλαισιώθηκαν

θεματικά, αναζητήθηκε και εντάχθηκε δηλαδή η αιτιότητα στα παραγωγικά αίτια, ενδεχομένως λόγω έντονης ιδεολογικής αντιπαράθεσης και επαναπλαισίωσης. Το Μνημόνιο II πλαισιώθηκε κυρίως επεισοδιακά αλλά με αυξημένη σχετικά θεματική πλαισίωση, ενώ η μη ψήφισή του πλαισιώθηκε επεισοδιακά καταδεικνύοντας κυρίως τις επιπτώσεις που θα είχε η μη ψήφιση του Μνημονίου II σε συγκεκριμένες πτυχές της ελληνικής πραγματικότητας.

Έχοντας διερευνήσει την απόδοση αιτιότητας στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II, το επόμενο κεφάλαιο διερευνά τις εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης στον κοινοβουλευτικό λόγο περί Μνημονίου II.

Κεφάλαιο 8

Στρατηγική Πλαισίωση στον Κοινοβουλευτικό Λόγο περί Μνημονίου II

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου αποτελεί τόσο η παρουσίαση της μεθοδολογίας για την καταγραφή των εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης, όσο και η επεξήγηση των μονάδων μέτρησης και η ανάλυση των αποτελεσμάτων. Το πρώτο μέρος αφορά τη δημιουργία συστηματοποιημένης καταγραφής εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II. Το δεύτερο μέρος αφορά στην ποσοτική επεξεργασία των ανωτέρω ποιοτικών ευρημάτων.

Μεθοδολογία κατασκευής κλείδας παρατηρήσεων εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης

Για την καταγραφή των εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης και προς την ανάπτυξη ενός τυπολογικού συστήματος κατασκευάστηκε κλείδα παρατηρήσεων με τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Α/Α. Ο αύξων αριθμός της έκφανσης
2. Γλωσσική πράξη. Η γλωσσική πράξη αναφέρεται στην εκάστοτε καταγραφή αλλαγής ομιλούντα.
3. Αριθμός σειράς: Αριθμήθηκαν οι σειρές του αρχείου της Κοινοβουλευτικής Συζήτησης, ώστε να καταγραφεί η ακριβής θέση στρατηγικής πλαισίωσης στο κείμενο.
4. Ομιλητής: Καταγράφεται το επίθετο του εκάστοτε ομιλητή
5. Κόμμα: Το πολιτικό κόμμα, στο οποίο ανήκει ο ομιλητής. Πλην των γνωστών κομμάτων που συμμετείχαν στην κοινοβουλευτική συζήτηση (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΛΑΟΣ, ΣΥΡΙΖΑ και ΚΚΕ) υπήρξε παρέμβαση όλων των ανεξάρτητων βουλευτών δια αντιπροσώπευσης.

6. Νομιμοποιητικό πλαίσιο: Σε αυτό καταγράφονται τέσσερα κύρια και τρία δευτερεύοντα νομιμοποιητικά πλαίσια, τα οποία επεξηγούνται παρακάτω.
7. Αυτούσια δήλωση: Καταγράφεται η αυτούσια δήλωση της ομιλήτριας ή του ομιλητή, η οποία περιέχει την έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης
8. Έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης: Καταγράφεται και κατηγοριοποιείται η εκάστοτε έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης.
9. Αιτιολόγηση: Αιτιολόγηση επιλογής της εκάστοτε έκφρασης στρατηγικής πλαισίωσης
10. Άμεσα/Έμμεσα: Καταγράφεται κατά πόσο ο απονομιμοποιητικός λόγος εκφράζεται άμεσα, είτε έμμεσα. Η έμμεση έκφραση κωδικοποιείται είτε υπό μορφή ερώτησης, όπου δεν αποδίδεται απευθείας και άμεσα απονομιμοποιητικός λόγος, είτε υπονοείται βάσει της δήλωσης.

8.1 Κύρια Νομιμοποιητικά πλαίσια

Υπό την έννοια «κύρια» νομιμοποιητικά πλαίσια νοούνται τα πλαίσια εκείνα τα οποία φαίνεται να απασχόλησαν ιδιαίτερα τους κοινοβουλευτικούς συμμετέχοντες και αποτελούν κύριο πόλο έλξης απονομιμοποιητικής πλαισίωσης. Προς απάντηση του Ερευνητικού Ερωτήματος 14, περί καταγραφής των κύριων νομιμοποιητικών πλαισίων στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II, καταγράφηκαν τα εξής νομιμοποιητικά πλαίσια:

A) Η Κυβέρνηση δρα ανεξάρτητα, προς όφελος του λαού και σε όρους εθνικού συμφέροντος.

Αναμένεται από μια Κυβέρνηση να δρα προς όφελος του λαού και του εθνικού συμφέροντος, καθώς και να προασπίζει την εθνική ανεξαρτησία. Η στάση αυτή ως νομιμοποιητικό πλαίσιο της απόφασης για την υπογραφή του Μνημονίου II φαίνεται σε διάφορες εκφράσεις κυβερνητικών παραγόντων, ενδεικτικά:

«Ναι, αγαπητοί συνάδελφοι, ίσως να μην το αναγνωρίζετε, αλλά ο πόλεμος που ξεκίνησα να δίνω μαζί με την κυβέρνηση και την Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΠΑΣΟΚ και που σήμερα –ναι, σήμερα- δίνουμε πολλοί περισσότεροι μαζί, ήταν και είναι πολυμέτωπος. Ήταν πόλεμος να σώσουμε την Ελλάδα από την πλήρη εξαφάνιση -εννοώ την πλήρη εξαφάνιση- και τη σώσαμε». (Παπανδρέου, Γ., ΠΑΣΟΚ, Αρ. Σειράς:6215).

Υπό αυτή την οπτική, η Κυβέρνηση προβάλλεται ως ένα μέσο υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων, η οποία δεν φοβάται τη ρήξη για τη σωτηρία της χώρας. Στο πλαίσιο σωτηρίας κινείται και η δήλωση του κ. Βενιζέλου:

«Πρέπει ο καθένας να αντιληφθεί ότι το δίλημμα είναι εάν με θυσίες θα σώσουμε τη χώρα ή εάν με δραματική κρίση, με διάλυση του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού ιστού θα οδεύσουμε δήθεν υπερήφανοι προς την καταστροφή». (Βενιζέλος, Ε., ΠΑΣΟΚ, Αρ.Σειράς: 1023)

B) Το Μνημόνιο II είναι απαραίτητο και αναγκαίο για την ελληνική οικονομία.

Υπό τη συγκεκριμένη οπτική το Μνημόνιο II αποτελεί σανίδα σωτηρίας για την οικονομική και κοινωνική ισορροπία της χώρας, καθώς χωρίς αυτό η Ελλάδα θα οδηγηθεί σε σίγουρη χρεοκοπία με εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις. Αυτή η πλαισίωση διαφαίνεται παραστατικά στην δήλωση:

«Τι απομένει, δυστυχώς; Η ασύντακτη χρεοκοπία. Κάτι τέτοιο σημαίνει –για να είμαστε πολύ καθαροί- αδυναμία επανακεφαλαιοποίησης του τραπεζικού συστήματος, κίνδυνο κατάρρευσης και απώλειας των καταθέσεων και των συμφερόντων του δημοσίου, περαιτέρω δραστική μείωση της ρευστότητας εις βάρος των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, περαιτέρω αύξηση της ανεργίας, αδυναμία διεξαγωγής του εξαγωγικού και εισαγωγικού εμπορίου μέσω γραμμών και πιστώσεων που ανοίγει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τα είδη που εισάγουμε. Σκεφθείτε ποια είναι αυτά, τι εισάγουμε. Εισάγουμε τα πάντα: τρόφιμα, φάρμακα, υγρά καύσιμα». (Βενιζέλος, Ε. Αρ. Σειράς: 4865.)

Η παραπάνω δήλωση περιγράφει με μελανά χρώματα τι επίκειται από τη μη ψήφιση του Μνημονίου II, καθιστώντας το έτσι εξαιρετικά σημαντικό για την ελληνική οικονομία. Η πλαισίωση του Μνημονίου II ως αναγκαίο και απαραίτητο για την ελληνική οικονομία, διαφαίνεται και στη ρητορική του αρχηγού της αντιπολίτευσης:

Πρέπει να σας πω, όμως, ότι, αν κάνουμε το άλμα στο γκρεμό, τότε πάμε άμεσα σε μια ανεξέλεγκτη χρεοκοπία και η ανεξέλεγκτη χρεοκοπία θα οδηγήσει στη λεηλασία της χώρας, του λαού και του τόπου (Σαμαράς, Α., Αρ. Σειράς: 6171).

Ενδιαφέρον προκαλεί η αλλαγή στάσης της ΝΔ, καθώς παρουσίαζε ισχυρές αντιθετικές στάσεις προς το Μνημόνιο I. Παρόλα αυτά η δυναμική των γεγονότων, δηλαδή η άμεση στάση πληρωμών και χρεοκοπία, αιτιολογεί –σύμφωνα με το ίδιο το

κόμμα- την εναλλαγή στάσης, καθώς πλαισιώνεται όχι ως ιδεολογική μεταστροφή αλλά ως αναγκαιότητα για τη σωτηρία της χώρας¹¹.

Γ) Η ψήφιση του Μνημονίου ως κατεπείγον, νομιμοποιείται από τη δυναμική των γεγονότων.

Το πλαίσιο που νομιμοποιεί την ψήφιση του Μνημονίου II ως «κατεπείγον» αποτυπώνεται στον λόγο του κ. Βενιζέλου, Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης συνεργασίας και Υπουργός Οικονομικών:

Το νομοσχέδιο είναι κατεπείγον, γιατί η χώρα πρέπει να ακολουθήσει ένα ασφυκτικό χρονοδιάγραμμα, προκειμένου να έχει λύσει τα προβλήματα χρηματοδότησης και ανταλλαγής των ομολόγων πριν το δημόσιο ταμείο καταστεί «κόκκινο». (Βενιζέλος, Ε., Αρ. Σειράς: 1014).

Υπό τη συγκεκριμένη ρητορική νομιμοποιείται το κατεπείγον, καθώς η ίδια η δυναμική των γεγονότων πιέζει μονοδρομικά προς αυτή την κατεύθυνση. Με την παραπάνω δήλωση υπονοείται ότι οποιαδήποτε κωλυσιεργία μεταφέρει την ελληνική οικονομία πιο κοντά στο «κόκκινο», στην οικονομική δηλαδή ασφυξία και ως εκ τούτου η διαδικασία του κατεπείγοντος «σώζει» χρόνο και κατ' επέκταση και την ελληνική οικονομία.

Πιο επεξηγηματικά, η παρακάτω δήλωση αποτυπώνει πιο λεπτομερώς την αναγκαιότητα της τάχιστα δυνατής λήψης απόφασης:

«Πριν από οτιδήποτε άλλο πρέπει να δώσω ορισμένες τεχνικού και διαδικαστικού χαρακτήρα πληροφορίες. Πριν από τη συνεδρίαση του Eurogroup, η οποία ενδέχεται να κληθεί την Τετάρτη, πρέπει την Τετάρτη το λεγόμενο euro working group, δηλαδή οι εκπρόσωποι των Υπουργών Οικονομικών να διαπιστώσουν ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις. Η πρώτη προϋπόθεση είναι η Βουλή των Ελλήνων, αποτυπώνοντας μια ισχυρή Κοινοβουλευτική Πλειοψηφία με μετεκλογική προοπτική, να εγκρίνει τη συμφωνία και τις συμβάσεις που προσαρτώνται στη συμφωνία και είναι ζωτικές για τη χρηματοδοτική επιβίωση της χώρας» (Βενιζέλος, Ε., Αρ.Σειράς: 1199).

Εξ αυτού, επομένως, δεν δίδεται ο απαραίτητος χρόνος στο Κοινοβούλιο ώστε να προχωρήσει σε εις βάθος συζητήσεις επί του περιεχομένου του Μνημονίου II. Η υπερψήφιση του Μνημονίου II πλαισιώνεται ως «ζωτική για τη χρηματοδοτική επιβίωση της χώρας» παραπέμποντας σε εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις σε

---

¹¹ Βλ. Παράρτημα: Πρακτικά Βουλής 12 Φεβρουαρίου 2012, Αρ. Σειράς 5961

περίπτωση μη ψήφισής του. Παράλληλα, το επείγον νομιμοποιείται λόγω της συνεδρίασης του Eurogroup, τρεις μέρες μετά, ενώ την ίδια μέρα θα έπρεπε να έχει ήδη υπογραφεί το Μνημόνιο II ώστε πληρούνται οι προϋποθέσεις για να συζητηθεί στο Eurogroup. Με αυτό τον τρόπο, φαίνεται να νομιμοποιείται το κατεπείγον, υπό όρους εθνικού συμφέροντος και σωτηρίας.

Δ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί έναν σχηματισμό οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας με στόχο την οικονομική και πολιτική ένωση, την ανάπτυξη και τη σταθερότητα και την ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών.

Η απεικόνιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μια οικονομική και πολιτική ένωση βασίζεται κυρίως στις ιδρυτικές της διατάξεις στην «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Σύμφωνα με τη Συνθήκη, η Ένωση βασίζεται «στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»¹², «έχει σκοπό να προάγει την ειρήνη, τις αξίες της και την ευημερία των λαών της»¹³ και «παρέχει στους πολίτες της χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, χωρίς εσωτερικά σύνορα»¹⁴. Επομένως η ΕΕ παρουσιάζεται ως μέσο διασφάλισης της ποιότητας των πολιτών, με σεβασμό τόσο στην εθνική κυριαρχία του κάθε κράτους μέλους, σεβόμενη τα ανθρώπινα δικαιώματα.

8.2 Δευτερεύοντα νομιμοποιητικά πλαίσια

Κατά την ανάλυση των πρακτικών της Κοινοβουλευτικής συζήτησης αναδύθηκαν τρία επιπλέον νομιμοποιητικά πλαίσια, τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως «δευτερεύοντα» όχι μόνο για τη χαμηλή συγκέντρωση εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης αλλά κυρίως γιατί αποτελούν ενδοκομματικές πολιτικές επιλογές. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάστηκαν:

¹² Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αρθ. [2], 2012, C 326/15

¹³ Ομοίως

¹⁴ Ομοίως

Α) Η πολιτική εναλλαγή του κόμματος ΛΑΟΣ, το οποίο υπερψήφισε το Μνημόνιο Ι, στήριξε την Κυβέρνηση συνεργασίας στην αρχή, όμως αποσύρθηκε και καταψήφισε το Μνημόνιο ΙΙ, νομιμοποιείται καθώς δεν έγιναν σεβαστές οι κύριες θέσεις του (Καρατζαφέρης, Αρ. Σειράς: 5798)

Β) Η Νέα Δημοκρατία ζητά εκλογές, ώστε να επαναδιαπραγματευτεί το Μνημόνιο ΙΙ, καθώς θεωρεί ότι δεν έγινε κάποια ουσιώδης επαναδιαπραγμάτευση. (Σαμαράς, Α., Αρ. Σειράς: 6113)

Γ) Τα κόμματα που δεν υπερψήφισαν το Μνημόνιο ΙΙ, βασίστηκαν στις καταστροφικές συνέπειές του για το σύνολο των εργαζομένων, συνταξιούχων κοκ. (ενδεικτικά: Δρίτσας, Αρ. Σειράς: 6824).

Έχοντας αναλύσει τα νομιμοποιητικά πλαίσια, η επόμενη ενότητα παρουσιάζει τις εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης που καταγράφηκαν από τα πρακτικά της Κοινοβουλευτικής συζήτησης.

8.3 Εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης στην Κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου ΙΙ

Στόχος της παρούσας ενότητας αποτελεί η καταγραφή και παρουσίαση των εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης, ως απονομιμοποιητικός λόγος προς τα κύρια και δευτερεύοντα νομιμοποιητικά πλαίσια, που παρουσιάσθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Από τη συγκεκριμένη ανάλυση και προς απάντηση του Ερευνητικού Ερωτήματος 15, προκύπτουν οι εξής εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης:

Α) Γεωστρατηγική

Το γεωστρατηγικό πλαίσιο εκδηλώνεται ως απονομιμοποιητικός λόγος τόσο έναντι της ευρωπαϊκού νομιμοποιητικού πλαισίου, όσο και έναντι της αναγκαιότητας του Μνημονίου ΙΙ. Παρουσιάζεται ως αντιθετική ρητορική επανεντάσσοντας την πολιτική δράση σε όρους γεωστρατηγικών συμφερόντων. Έναντι της ευρωπαϊκής νομιμοποιητικής ρητορικής, η γεωστρατηγική πλαισίωση επαναπλαισιώνει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα ως εξυπηρέτηση των γεωστρατηγικών συμφερόντων κυρίως της Γερμανίας. Επί παραδείγματι:

Όχι μόνο οι Βρυξέλλες, η έδρα και τα θεσμικά όργανα, αλλά κατά έναν αποκάλυπτο τρόπο το Βερολίνο και το Παρίσι, έχουν καταστεί τα κέντρα αποφάσεων για τις τύχες των λαών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Κιλτίδης, ΛΑΟΣ, Γ.Π. 345, Αρ. Σειράς: 2485).

Ήρθε και με βρήκε μεγάλο στέλεχος κορυφαίου Επιτρόπου το προηγούμενο Σάββατο, στο Χίλτον και μου είπε το εξής: «Δεν μπορούμε να πάρουμε καμμία απόφαση. Το όλο σύστημα ελέγχεται από την κ. Μέρκελ και η κ. Μέρκελ έχει φτιάξει το δικό της κλαμπ. Σε έναν πύργο έξω από το Βερολίνο, συνεννοείται με την Ολλανδία, τώρα τελευταία έβαλε και το Λουξεμβούργο μέσα –εξ ου και αγρίεψε ο Γιούνγκερ- την Αυστρία και τη Φινλανδία και αποφασίζουν για όλη την Ευρώπη, με απονεκρωμένο το Νότο». Και λέει: «Κάντε κάτι εσείς οι Έλληνες, που είστε οι άμεσα θιγόμενοι, να επανέρθει τώρα η φυσική ηγεσία της Ευρώπης εις τα καθήκοντά της». (Καρατζαφέρης, ΛΑΟΣ, ΓΠ:564, Αρ. Σειράς: 5865)

Και στα δύο αποσπάσματα, η γεωστρατηγική πλαισίωση όχι μόνο αποστασιοποιείται από τη νομιμοποιητική ευρωπαϊκή θέση περί σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας, αλλά την απονομιμοποιεί πλήρως, θεωρώντας ότι η ΕΕ αποτελεί ουσιαστικά ένα όχημα επιβολής της Γερμανίας και επέκτασής της σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο. Οι δηλώσεις περί συγκεκριμένων κέντρων λήψης αποφάσεων, πέραν των προβλεπόμενων ευρωπαϊκών, αλλά και ότι «το όλο σύστημα ελέγχεται από την κ. Μέρκελ» παραπέμπουν σε μια πολιτική οντότητα, η οποία παρουσιάζει έντονες αποκλίσεις από τις ιδρυτικές της διατάξεις καθώς διαφαίνεται ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται κυρίως από τη Γερμανία.

Έναντι της ρητορικής περί αναγκαιότητας του Μνημονίου ΙΙ, η γεωστρατηγική πλαισίωση επανεντάσσει την ύπαρξη του Μνημονίου ΙΙ κυρίως ως μέσο επικράτησης της Γερμανίας. Χαρακτηριστικά:

Και ερχόμαστε τώρα στο γιατί το κάνουμε, γιατί αυτό είναι το ερώτημα. Εμένα η απάντησή μου είναι: γιατί είναι ενταγμένο σε μια πολιτική που θέλουν να επιβάλουν οι Γερμανοί, γερμανοποίησης της Ευρώπης. (Παπαχρήστος, Ανεξάρτητος, Γ.Π. 443, Αρ. Σειράς: 3764)

Οι Γερμανοί κάνουν έναν αγώνα δρόμου επί της κόψης του ζυραφιού, για να περάσουν τις αλλαγές των συνθηκών. Γιατί αυτό είναι σημαντικό; Γιατί μέχρι να περάσουν οι αλλαγές των Συνθηκών, η κάθε χώρα έχει το δικαίωμα βέτο. Μόλις περάσουν οι αλλαγές των Συνθηκών, τότε η Γερμανία όχι μόνο θα είναι η πιο δυνατή χώρα στην Ευρώπη, που μπορεί μόνο με τη δύναμή της να επιβάλει τη θέληση, αλλά θα είναι και θεσμικά κατοχυρωμένη (Παπαχρήστος, Ανεξάρτητος, Γ.Π. 443, Αρ. Σειράς: 3766).

Και στις δυο δηλώσεις, η γεωστρατηγική πλαισίωση απονομιμοποιεί τη ρητορική περί αναγκαιότητας ύπαρξης του Μνημονίου ΙΙ ως μέσο σωτηρίας της χώρας και αποφυγής της χρεοκοπίας και την επαναπροσεγγίζει σε όρους γεωστρατηγικών συμφερόντων. Δηλώσεις όπως «γερμανοποίηση της Ευρώπης» και ότι η Γερμανία θα είναι η δυνατότερη χώρα στην Ευρώπη όχι μόνο από ισχύ αλλά και ούσα θεσμικά κατοχυρωμένη, παραπέμπει πάλι στη στάση ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και το Μνημόνιο ΙΙ αποτελούν διαύλους αύξησης της σφαίρας επιρροής της Γερμανίας στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Ενδιαφέρον αποτελεί το εύρημα ότι μέλος της Κυβέρνησης απονομιμοποιεί την κυβερνητική ρητορική. Η αντιθετική αυτή στάση του κ. Παπαχρήστου οδήγησε στη διαγραφή του από την κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ, με την ολοκλήρωση της διαδικασίας ψήφισης του Μνημονίου ΙΙ.

Β) Διαπλεκόμενα Συμφέροντα

Η έκφανση στρατηγικής πλαισίωση «διαπλεκόμενα συμφέροντα» παρατηρήθηκε ως απονομιμοποιητική ρητορική σε τρία νομιμοποιητικά πλαίσια: πρώτον, στη διαδικασία του κατεπείγοντος, δεύτερον στην ανεξαρτησία και λειτουργία της Κυβέρνησης και τρίτον στην αναγκαιότητα του Μνημονίου ΙΙ.

Σχετικά με τη διαδικασία του κατεπείγοντος, χαρακτηριστική είναι η εξής δήλωση:

«Κατ' αρχάς, όσον αφορά την υπόθεση του κατεπείγοντος, ο Αντιπρόεδρος της πιο αδίστακτης Κυβέρνησης που έχει γνωρίσει ο τόπος τις τελευταίες δεκαετίες, είπε το εξής: «Ποιος είναι ο λόγος αυτής της Κυβέρνησης; Για να προλάβουμε το άνοιγμα των αγορών τη Δευτέρα το πρωί». Για ποιους δηλαδή; Για τους ραντιέρηδες; Γι' αυτούς ενδιαφέρεστε; Για τα συμφέροντα των κερδοσκόπων;» (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Γ.Π.343, Αρ.Σειράς: 2297)

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα καταρρίπτεται η ρητορική ότι η Κυβέρνηση προωθεί την ψήφιση του Μνημονίου ΙΙ ώστε να μην χαθεί «πολύτιμος χρόνος» και την επανεντάσσει ως εξυπηρέτηση συμφερόντων «κερδοσκόπων» και «ραντιέρηδων». Ο χαρακτηρισμός «ραντιέρης» εκ της γαλλικής λέξεως «rentier» υπονοεί δρώντες οι οποίοι εκμισθώνουν υπηρεσίες, χωρίς οι ίδιοι να δουλέψουν ενεργά, παραπέμποντας στην έννοια του προσοδούχου. Ως εκ τούτου και λόγω της δυναμικής των γεγονότων, η συγκεκριμένη έκφανση υπονοεί ενδεχομένως και την ύπαρξη της έκφανσης του «Ξένου Δακτύλου» ως κινητήρια δύναμη προς εξυπηρέτηση συμφερόντων.

Αναφορικά με τη νομιμοποιητική ρητορική ότι η Κυβέρνηση δρα ανεξάρτητα και προς όφελος του ελληνικού λαού, η έκφραση «διαπλεκόμενα συμφέροντα» επανατοποθετεί τις πολιτικές αποφάσεις σε όρους εξυπηρέτησης συμφερόντων. Για παράδειγμα:

Εδώ μπαίνει το μεγάλο ερώτημα: Από αυτήν την επιλογή που θα κάνετε, ποιος θα κερδίσει άρριο το πρωί; Οι χαμένοι είναι σίγουρα οι εργαζόμενοι. Ποιος θα κερδίσει; Ο ΣΕΒ ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, οι επιχειρηματικοί όμιλοι, οι μονοπωλιακοί όμιλοι, οι ξένες πολυεθνικές που έχουν υποκαταστήματα εδώ; (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Γ.Π. 343, Αρ. Σειράς: 2327)

Σύμφωνα με την ανωτέρω προσέγγιση η Κυβέρνηση προωθεί εξυπηρέτηση εγχώριων συμφερόντων. Υπό αυτό το απονομιμοποιητικό πλαίσιο, η Κυβέρνηση δεν υποστηρίζει το Μνημόνιο II για να αποφευχθεί η χρεοκοπία και να ανασυνταχθεί η οικονομία, αλλά για να εξυπηρετήσει συμφέροντα πχ του ΣΕΒ, επιχειρηματικών ομίλων και τραπεζιτικών.

Πολύ έντονα αποτυπώθηκε η χρήση της συγκεκριμένης έκφρασης σε σχέση με την αναγκαιότητα του Μνημονίου II. Ενώ η κυβερνητική ρητορική θεωρεί ότι η ψήφιση του Μνημονίου II αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική σωτηρία της χώρας, καθώς χωρίς την χρηματοδότηση από τους εταίρους θα οδηγηθεί η χώρα σε οικονομική ασφυξία και εν τέλει σε χρεοκοπία, η απονομιμοποιητική ρητορική θεωρεί ότι το Μνημόνιο II αποτελεί μοχλό εξυπηρέτησης συμφερόντων, τόσο στο εσωτερικό όσο και το εξωτερικό. Επί παραδείγματι:

Δεν έχω ακούσει, όμως, έναν Έλληνα Πρωθυπουργό, έναν Έλληνα από τους αρχηγούς που ψήφισαν τα μνημόνια και στηρίζουν τα μνημόνια όχι να το διεκδικήσει, να το ψελλίσει έστω, για να ανακτήσουμε τη δυνατότητα να ανασυγκροτήσουμε τη χώρα μας, με βάση τις ανάγκες της κοινωνίας και του λαού μας και όχι των εγχώριων και ξένων ολιγαρχών. (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Γ.Π. 349, Αρ. Σειράς: 2742)

Με τη χρήση της συγκεκριμένης έκφρασης στρατηγικής πλαισίωσης, το Μνημόνιο II δεν εγγυάται τη μη χρεοκοπία της χώρας αλλά ουσιαστικά λειτουργεί υπέρ των τραπεζών και των «εγχώριων ολιγαρχών» και όχι προς όφελος όλων των οικονομικών στρωμάτων και των εργαζομένων.

Ως προς την απονομιμοποίηση της αναγκαιότητας του Μνημονίου ΙΙ, καταγράφηκαν και έμμεσες εκφράσεις της συγκεκριμένης έκφανσης στρατηγικής πλαισίωσης. Πιο συγκεκριμένα:

Όταν κόβετε με αυτό το μνημόνιο από κάθε χαμηλόμισθο τουλάχιστον 2.000 ευρώ το χρόνο, σημαίνει ότι σε έναν επιχειρηματία που έχει στη δούλεψή του εκατό εργαζόμενους, του δίνετε με μία υπογραφή της πλειοψηφίας της Βουλής, αν την αποκτήσετε, 200.000 ευρώ. Και τι θα τα κάνει; Θα τα κάνει επενδύσεις; Θέσεις απασχόλησης; Δημιουργία; Ανάπτυξη; (Παπαδημούλης, ΣΥΡΙΖΑ, Γ.Π.347, Αρ. Σειράς: 2670)

Η παραπάνω δήλωση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα έμμεσης στρατηγικής πλαισίωσης λόγω ερώτησης. Υπονοείται η απάντηση, δεν καταγράφεται όμως άμεση και ευθεία απονομιμοποίηση.

Γ) Φινλανδοποίηση/Εθελοδοουλεία.

Ενώ η φινλανδοποίηση προϋποθέτει την ύπαρξη γειτνίασης με μια ισχυρότερη χώρα, η έννοια της εθελοδοουλείας συνιστά οικειοθελή προσχώρηση και παραχώρηση χωρίς σε δρώντες πέρα από το γειτονικό περιβάλλον. Εξ αυτού η κωδικοποίηση της συγκεκριμένης έκφανσης πραγματοποιήθηκε υπό το πλαίσιο «Εθελοδοουλεία» και παρατηρήθηκε ως απονομιμοποιητικός λόγος έναντι τριών νομιμοποιητικών πλαισίων: Πρώτον, της αναγκαιότητας του Μνημονίου ΙΙ, δεύτερον της ανεξαρτησίας της Κυβέρνησης και τρίτον, της διαδικασίας του κατεπείγοντος.

Σχετικά με την αναγκαιότητα του Μνημονίου ΙΙ, η συγκεκριμένη έκφανση επανατοποθετεί την υπερψήφιση του Μνημονίου ΙΙ σε όρους εσκεμμένης παραχώρησης της εθνικής κυριαρχίας και πλήρους υποταγής σε ξένα κέντρα λήψεων αποφάσεων. Ενδεικτικά:

Αυτό καλείστε να ψηφίσετε απόψε, κυρίες και κύριοι της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ. Το τελευταίο προπύργιο που δίνει τη δυνατότητα ακόμα και σε μία συντηρητική ελληνική Κυβέρνηση, προσαρμοσμένη στις επιταγές της ευρωπαϊκής ελίτ, το εκχωρείτε. Κανένα όπλο! Πλήρης παράδοση! Περί αυτού πρόκειται! (Δρίτσας, ΣΥΡΙΖΑ, Γ.Π. 437, Αρ. Σειράς: 3650)

Λέμε όχι στην εθνική ταπείνωση, όχι στην εξαγορά, τον εκβιασμό και τον εθνικό ακρωτηριασμό. Δεν θα επιτρέψουμε να αλυσοδεθεί ο ελληνικός λαός για τα επόμενα σαράντα χρόνια. Δεν παραδίδουμε εθνική κυριαρχία. Δεν παραχωρούμε τη χώρα στους οικονομικούς αποικιοκράτες. (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Γ.Π. 490, Αρ. Σειράς: 4606).

Κοινή συνισταμένη των παραπάνω παραδειγμάτων αποτελεί η πεποίθηση ότι η υπερψήφιση του Μνημονίου ΙΙ αποτελεί πλήρη εκχώρηση της εθνικής ανεξαρτησίας στους δανειστές. Επιπροσθέτως προσδίδονται χαρακτηριστικά «ταπείνωσης» και «εκβιασμού», τα οποία συνεπικουρούν τη διαδικασία εκχώρησης. Η έννοια της εθελοδοουλίας παρατηρείται στο γεγονός ότι υπάρχει επιλογή, εναλλακτική προσέγγιση, η οποία είναι η μη ψήφιση του Μνημονίου ΙΙ, την οποία συνειδητά η ελληνική κυβέρνηση, και συνειρμικά όσοι υπερψηφίσουν το Μνημόνιο ΙΙ, δεν επιλέγει, λόγω ηθελημένης παράδοσης της εθνικής κυριαρχίας.

Η ρητορική αυτή αποτυπώνεται ενάντια στη λογική ότι η Κυβέρνηση δρα ανεξάρτητα και προς όφελος του λαού και η ανεξαρτησία της Κυβέρνησης αποδομείται και επανεντάσσεται σε όρους πλήρους και ηθελημένης παραχώρησης. Ενδεικτικά:

Είπα ότι εγώ δεν μπορώ να συνδιαλέγομαι με τις εντολές και τις οδηγίες της κ. Μέρκελ. Δεν μπορώ ούτε με τις μαριονέτες της! (Καρατζαφέρης, ΛΑΟΣ, Γ.Π. 218, Αρ. Σειράς: 1258)

Είστε εξασφαλισμένοι και υπηρετείτε αυτούς που ρημάζουν τον κόσμο για να σωθεί η Ελλάδα. (Παφίλης, ΚΚΕ, Γ.Π. 525, Αρ. Σειράς: 5348)

Οι λέξεις «μαριονέτες» καθώς και «υπηρετείτε» παραπέμπουν άμεσα στην έννοια της εθελοδοουλίας, καθώς υπογραμμίζεται η πλήρης παραχώρηση και παράδοση. Η συγκεκριμένη έκφανση καταγράφεται ακόμα και στη διαδικασία της συζητήσεως (κατεπίγον). Ενώ η κυβερνητική προσέγγιση τοποθετεί τη διαδικασία του κατεπίγοντος ως αναγκαία λόγω έλλειψης χρόνου, η εθελοδοουλία την τοποθετεί ως αποτέλεσμα παραχώρησης πολιτικής πρωτοβουλίας σε εξω-χώριους δράστες.

Σίγουρα, η Βουλή είχε τη λύση να συζητήσει κανονικά, δίνοντας το λόγο σε όλους για την αξιοποίηση της θέσης και όχι μόνο της άρνησης, για να υπάρχει οργανωμένη συζήτηση και σε άλλη βάση, όχι στη βάση που μας ήλθε και θα πρέπει βιαστικά να αποδεχθούμε με τέτοια τακτική, που τελικά οι πολίτες θα αισθάνονται ότι η Βουλή δεν νομοθετεί, αλλά εκτελεί τις ντιρεκτίβες των δανειστών μας και η χώρα στενάζει κάτω από τη «μπότα των Γερμανών».

Η πίεση χρόνου, επομένως, μεταφράζεται ως υποταγή στους δανειστές και ιδίως στη Γερμανία, ενώ η μεταφορά «μπότα των Γερμανών» υπονοεί την κατάκτηση και παραπέμπει σε παλαιότερες μελανές ιστορικές στιγμές.

Τέλος, παρατηρήθηκαν και περιπτώσεις έμμεσης απόδοσης της συγκεκριμένης έκφρασης περί της αναγκαιότητας του Μνημονίου ΙΙ όπως:

Και από αυτήν την άποψη, επειδή ακριβώς βρίσκεται σ' αυτήν την αδυναμία, είναι φοβισμένη η αστική τάξη, ζητάει όρκους υποταγής και όρκους πίστης από τα πολιτικά κόμματα στη «λυκοσυμμαχία» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο να μην αμφισβητηθεί η πορεία της Ελλάδας στον ευρωμονόδρομο. Ε, λοιπόν, εμείς αυτόν τον όρκο υποταγής, δεν πρόκειται να τον δώσουμε. (Καραθανασόπουλος, ΚΚΕ, Γ.Π. 343, Αρ. Σειράς: 2413)

Για να σώσουμε την αξιοπρέπειά μας, για να διατηρήσουμε την περηφάνιά μας, για να μην καμφθούμε, πρέπει να κρατήσουμε σθεναρά την ασπίδα προάσπισης των συμφερόντων μας, να μην δεχθούμε ενδοτικές υποχωρήσεις και να μην παραδώσουμε τη χώρα στα χέρια τους. (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Γ.Π. 492, Αρ. Σειράς: 4636)

Αυτά δεν είναι κείμενα, τα οποία μπορεί να τα υπογράψει ένα ελεύθερο κράτος. Αυτά τα κείμενα ούτε αποικίες ούτε προτεκτοράτα δεν τα συνυπογράφουν και δεν τα συνομολογούν. (Λαφαζάνης, ΣΥΡΙΖΑ, Γ.Π. 595, Αρ. Σειράς: 7137)

Οι παραπάνω δηλώσεις κατηγοριοποιήθηκαν ως «έμμεσες» λόγω μη ύπαρξης ευθέως απονομιμοποιητικού λόγου. Κοινή συνισταμένη και των τριών δηλώσεων αποτελεί το γεγονός ότι η υπερψήφιση του Μνημονίου ΙΙ αποτελεί να μεν ένδειξη εθελοδοουλείας, δηλαδή προσχώρησης και οικειοθελούς παραχώρησης, η ψηφοφορία όμως δεν έχει ολοκληρωθεί. Επομένως το συγκεκριμένο πλαίσιο ενεργοποιείται σε περίπτωση ψήφισης του Μνημονίου ΙΙ.

Δ) Μικροκομματικό συμφέρον

Το μικροκομματικό συμφέρον, ως έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης, επανατοποθετεί την πολιτική πράξη όχι μόνο ως προς εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων, αλλά ειδικά προς εξυπηρέτηση εσωκομματικών συμφερόντων.

Σχετικά με την διαδικασία του κατεπείγοντος καταγράφηκε η πεποίθηση ότι η διαδικασία του κατεπείγοντος στερεί το δικαίωμα λόγου από το σύνολο των Βουλευτών, ενώ προωθούνται πρωταγωνιστές κομματικών επιτελείων:

Άρα, εδώ υπάρχει ένα σχέδιο, προκειμένου να παραβιαστεί το άρθρο 60, παράγραφος Ι, του Συντάγματος που αναφέρεται στην ελεύθερη γνώμη βούλησης, λόγου και ψήφου των Βουλευτών! Και θα μιλήσουν εκείνοι που θα επιλεγούν από τα κομματικά επιτελεία, από τους γραμματείς των Κοινοβουλευτικών Ομάδων, θα αποκλειστούν όσοι διαφωνούν, θα αποκλειστούν οι Ανεξάρτητοι και θα

αποκλειστεί ο ελληνικός λαός από την πληροφόρηση! (Καμμένος, Ανεξάρτητος, Γ.Π. 89, Αρ. Σειράς: 726)

Σχετικά με την πολιτική βούληση του κ. Σαμαρά για εκλογές, η συγκεκριμένη έκφανση απονομιμοποιεί την θεώρηση ότι η νίκη της Ν.Δ. σε ενδεχόμενες εκλογές θα εγγυόταν ισχυρότερη επαναδιαπραγμάτευση των όρων δανεισμού και την τοποθετεί σε εξυπηρέτηση προσωπικής φιλοδοξίας και κομματικής νίκης:

Αυτό που ενδιαφέρει τον κ. Σαμαρά είναι να πανηγυρίσει την πρωτιά του κόμματός του, όπως του δείχνουν, απλά για την ώρα, οι δημοσκοπήσεις σε μια χρεοκοπημένη χώρα. Να γίνει Πρωθυπουργός της δραχμής και της χρεοκοπημένης Ελλάδας. (Κουτμερίδης, ΠΑΣΟΚ, Γ.Π. 447, Αρ. Σειράς: 3933)

Ε) Ξένος Δάκτυλος.

Υπό την έκφανση του «ξένου δακτύλου» η πολιτική πράξη επαναπλαισιώνεται ως επιταγή εξω-χώριων κέντρων λήψης απόφασης. Ενδεικτικά:

Θα έρχεται ο διορισμένος Πρωθυπουργός, ο τραπεζίτης της «GOLDMAN SACHS» να απειλεί τον ελληνικό λαό! Και οι εκπρόσωποί του δεν έχουν δικαίωμα λόγου! (Καμμένος, Ανεξάρτητος, Γ.Π. 91, Αρ. Σειράς: 735)

Κουμάντο στην Ελλάδα κάνει ο κ. Ράιχενμπαχ (Καρατζαφέρης, ΛΑΟΣ, Γ.Π. 564, Αρ. Σειράς: 5868).

Λόγω της φύσης των γεγονότων και της δυναμικής τους, η συγκεκριμένη έκφανση σπανίως απαντάται αυτόνομα και συνήθως εμφανίζεται μαζί με την έκφανση της «εθελοδοουλίας». Οι ιδιάζουσες αυτές εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο σε ξεχωριστή ενότητα.

Ζ) Δομική

Η δομική πλαισίωση καταγράφηκε ως αποστασιοποίηση από το νομιμοποιητικό πλαίσιο και ερμηνεία αυτού βάσει ευρύτερων δομικών χαρακτηριστικών. Αποτυπώθηκε κυρίως στον πολιτικό λόγο του ΚΚΕ, ο οποίος απονομιμοποιεί τα κυρίαρχα νομιμοποιητικά πλαίσια εντάσσοντάς τα κυρίως στις δομικές αδυναμίες του καπιταλισμού. Πιο συγκεκριμένα:

Δεν μπορείτε να διαχειριστείτε την κρίση. Όχι εσείς, όχι το ελληνικό πολιτικό σύστημα, αλλά ούτε και η ίδια η Κομισιόν και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορούν

να διαχειριστούν την κρίση και αυτό είναι το καινούργιο στοιχείο. Δεν μπορείτε, όχι από ανικανότητα, αλλά γιατί πρόκειται για βαθύτατη κρίση του καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης και όχι του παραγωγικού μοντέλου, όχι κρίση χρέους. Και αυτήν την αδυναμία που έχει, αν θέλετε, ο ευρωπαϊκός καπιταλισμός είναι σχετικά αξέπεραστη (Παπαρήγα, ΚΚΕ, Γ.Π. 47, Αρ. Σειράς: 4274)

Τελειώσατε, κύριοι. Δεν μπορεί το καπιταλιστικό σύστημα. Έχει βρωμίσει τόσο πολύ. Έχει τέτοια σαπίλα και μπόχα που οδηγεί την ανθρωπότητα κυριολεκτικά στο Μεσαίωνα πολλά χρόνια πίσω και πολύ σύντομα να ξέρετε ότι όλοι αυτοί που σήμερα πάτε να τους τρομάξετε θα πούνε «ή εσείς», οι καπιταλιστές, «ή εμείς. (Παφίλης, ΚΚΕ, Γ.Π. 535, Αρ. Σειράς: 5411)

Υπό τη δομική πλαισίωση οι οικονομικές και κοινωνικές παρεκτροπές που παρατηρούνται αποτελούν εγγενή προϊόντα ενός ευρύτερου συστήματος, επομένως η διαρθρωτικές αλλαγές δεν θα έπρεπε να στοχεύουν στις επιμέρους εκφάνσεις του συστήματος, αλλά στην ίδια φύση του συστήματος.

8.4 Ιδιάζουσες μορφές στρατηγικής πλαισίωσης

Κατά την επεξεργασία των δεδομένων παρατηρήθηκαν περιπτώσεις όπου οι εκφάνσεις στρατηγική πλαισίωσης είτε υπονοούσαν είτε προϋπέθεταν έμμεσα την εμφάνιση επιπρόσθετων εκφάνσεων. Συχνή είναι η παρουσία των εκφάνσεων «Ξένος δάκτυλος» και «Εθελοδοουλία», κυρίως λόγω των δεδομένων συνθηκών. Για παράδειγμα:

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, το πολιτικό σύστημα, του οποίου οι πρωταγωνιστές παραδέχονται ότι είναι σε κρίση, βρίσκεται, δυστυχώς και αποδεδειγμένα πλέον, σε διατεταγμένη υπηρεσία. Παίρνει εντολές για το αν θα κάνει δημοψήφισμα ή όχι. Παίρνει εντολές για το αν θα συνεδριάσει η Βουλή και ποια μέρα και με ποια ατζέντα. (Δρίτσας, ΣΥΡΙΖΑ, Γ.Π. 437, Αρ. Σειράς: 3592)

Η συγκεκριμένη θέση κατηγοριοποιήθηκε μεν ως «εθελοδοουλία», λόγω «διατεταγμένης υπηρεσίας» που προϋποθέτει πλήρη εκχώρηση, υπονοείται όμως και ο «Ξένος Δάκτυλος» λόγω του γεγονότος ότι οι «εντολές» δίδονται από εξω-χώρια κέντρα λήψης αποφάσεων, δηλαδή από τους δανειστές.

Επιπροσθέτως:

Και τώρα το επικαλείται ο κ. Βενιζέλος ως ρεαλιστική προσέγγιση του συσχετισμού δύναμης, όπου για μία ακόμα φορά δεν πρέπει τώρα πια να προσαρμοστούμε –κατά τα λεγόμενά του και τα λεγόμενα του κ. Παπαδήμου- αλλά

να υποκύψουμε, διότι τώρα πια δεν έχουμε πολυτέλεια προσαρμογής, αλλά έχουμε εντολή πλήρους παράδοσης. (Δρίτσας, ΣΥΡΙΖΑ, Γ.Π. 437, Αρ. Σειράς: 3650).

Η παραπάνω δήλωση κατηγοριοποιήθηκε μεν ως «εθελοδοουλεία», καθώς χρειάζεται να «υποκύψουμε» και υπάρχει «εντολή πλήρους παράδοσης», υπονοείται όμως ο «Ξένος Δάκτυλος», η «εντολή» αναφέρεται στην ψήφιση του Μνημονίου ΙΙ, το οποίο αποτελεί σύμβαση με τους δανειστές, επομένως εξω-χώριους πολιτικούς δρώντες. Ο «ξένος δάκτυλος» παρατηρήθηκε σε συνδυασμό και με άλλες εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης όπως:

Πρέπει, δε, να θυμίσω εδώ ότι προς τιμήν του ο συνάδελφος Κυριάκος Βελόπουλος και ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός ως μόνο κόμμα -η παραδοσιακή Αριστερά δεν αναφέρεται σ' αυτό- έχουμε αναδείξει το ζήτημα του ορυκτού πλούτου, των υδρογονανθράκων, που μπορούν να δώσουν λύση και στο ζήτημα του χρέους. Όμως αυτό εποφθαμιούν οι δανειστές μας, εκεί θέλουν να επιτεθούν, αυτό θέλουν να λεηλατήσουν, αυτά θέλουν να αρπάξουν! (Χρυσανθακόπουλος, ΛΑΟΣ, Γ.Π.492, Αρ. Σειράς: 4636)

Η παραπάνω δήλωση κατηγοριοποιήθηκε ως «γεωστρατηγική» καθώς υπάρχει υφαρπαγή εθνικού πλούτου από εξω-χώριους δράστες, αλλά ακριβώς λόγω ύπαρξης εξω-χώριων δραστών εμφανίζεται και η έκφραση «ξένος δάκτυλος».

Έχοντας ολοκληρώσει με την παρουσίαση της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου η επόμενη ενότητα παρουσιάζει την ποσοτικοποίηση των ευρημάτων, καθώς ενώ τα δύο πρώτα ερευνητικά ερωτήματα απαντήθηκαν από την ποιοτική προσέγγιση, τα επόμενα εστιάζονται στην ποσοτικοποίηση των ευρημάτων.

8.5 Ποσοτική ανάλυση κλείδας εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης

Για την ποσοτικοποίηση των ευρημάτων (N=75) κωδικοποιήθηκαν τα στοιχεία της ποιοτικής ανάλυσης, προδίδοντάς τους τις εξής αξίες (values):

Πολιτικό Κόμμα

- 1 = Ανεξάρτητος
- 2 = ΚΚΕ
- 3 = ΛΑΟΣ

- 4 = ΠΑΣΟΚ
- 5 = ΣΥΡΙΖΑ

Νομιμοποιητικό πλαίσιο

- 1 = Κατεπείγον λόγω καταστάσεων
- 2 = Η Κυβέρνηση είναι ανεξάρτητη και δρα προς όφελος του λαού
- 3 = Αναγκαιότητα Μνημονίου ΙΙ
- 4 = Ευρωπαϊκό νομιμοποιητικό πλαίσιο
- 5 = Πολιτική επιλογή Καρατζαφέρη μη ψήφισης Μνημονίου ΙΙ
- 6 = Πολιτική Επιλογή Σαμαρά: Εκλογές
- 7 = Υπεράσπιση εργαζομένων

Έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης

- 1 = Γεωστρατηγική
- 2 = Διαπλεκόμενα συμφέροντα
- 3 = Δομική
- 4 = Εθελοδοουλεία
- 5 = Μικροκομματικό συμφέρον
- 6 = Ξένος Δάκτυλος

Άμεση ή Έμμεση εμφάνιση στρατηγικής πλαισίωσης

- 1 = Άμεσα
- 2 = Έμμεσα

Ως πρώτη παρατήρηση πριν την ποσοτική ανάλυση των ευρημάτων αποτελεί η απουσία στρατηγικής πλαισίωσης από τη ΝΔ, γεγονός που αιτιολογείται καθώς το συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα συμμετείχε στην κατασκευή νομιμοποιητικού λόγου καθώς αποτελούσε μέρος της Κυβέρνησης συνεργασίας. Στο πολιτικό κόμμα «ΠΑΣΟΚ» κατηγοριοποιήθηκαν ο κ. Κουτμερίδης, ο οποίος ναι μεν εμφάνισε αποδομητικό λόγο αλλά υπερψήφισε το Μνημόνιο ΙΙ.

Στους Ανεξάρτητους κατηγοριοποιήθηκαν:

- Ο κ. Παπαχρήστος, ο οποίος διαγράφηκε τον Δεκέμβριο 2010 από την Κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ λόγω μη υπερψήφισης εκ μέρους του, του πολυνομοσχεδίου για τις ΔΕΚΟ, το οποίο κατατέθηκε από την Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

- η κα Μπακογιάννη, η οποία είχε διαγραφεί από την Κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ τον Μάιο 2010, καθώς είχε υπερψηφίσει το Μνημόνιο Ι και έπειτα από κλήρωση ορίστηκε ως εκπρόσωπος όλων των ανεξάρτητων βουλευτών.
- ο κ. Καμμένος, ο οποίος διαγράφηκε από την Κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ, λόγω μη παροχής ψήφου εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση συνεργασίας υπό τον Πρωθυπουργό κ. Παπαδήμο.

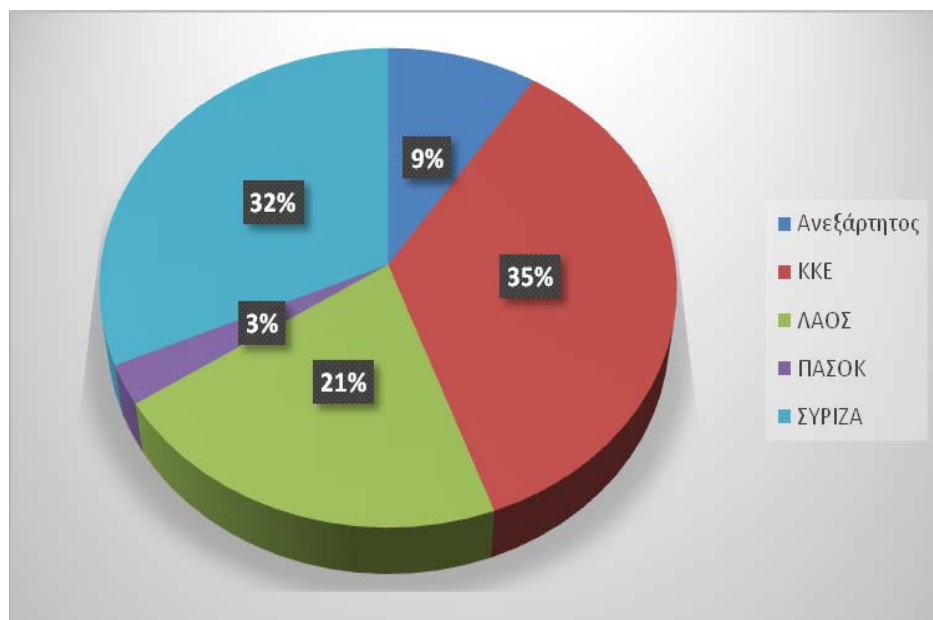
Στη συνέχεια τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν στο SPSS και παρουσιάζονται παρακάτω με τα αντίστοιχα ερευνητικά ερωτήματα ή υποθέσεις εργασίας.

Η ποιοτική καταγραφή των εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης, οδηγεί στην κάτωθι Υπόθεση Εργασίας:

***Υπόθεση Εργασίας 2:** Υπάρχει διαφοροποίηση στη συχνότητα χρήσης στρατηγικής πλαισίωσης ανάλογα με το πολιτικό κόμμα.*

Για τη μελέτη συχνότητας έκφανσης στρατηγικής πλαισίωσης στη ρητορική του εκάστοτε κόμματος κατασκευάστηκε το ακόλουθο γράφημα.

Γράφημα 8: Χρήση στρατηγικής πλαισίωσης ανά κόμμα

Παρατηρείται ότι η πλειοψηφία της στρατηγικής πλαισίωσης συγκεντρώνεται στα κόμματα της Αριστεράς, 35% (N=26) για το ΚΚΕ και 32% (N=24) για το ΣΥΡΙΖΑ.

Το χαμηλό ποσοστό του ΠΑΣΟΚ (3%, N=2), το οποίο αναμενόταν μηδενικό, όπως είναι της ΝΔ, καθώς ο απονομιμοποιητικός λόγος αναμένεται να εδράζεται στα κόμματα της αντιπολίτευσης, βασίζεται στις δηλώσεις ενός αποκλειστικά βουλευτή. Επομένως η Υπόθεση Εργασίας 2 επαληθεύεται, καθώς υπάρχει διαφοροποίηση συχνότητας χρήσης της στρατηγικής πλαισίωσης ανάλογα με το πολιτικό κόμμα. Πιο συγκεκριμένα, τα κόμματα της κυβέρνησης παρουσίασαν σχεδόν μηδαμινή στρατηγική πλαισίωση, ενώ το 97% (N=73) του συνόλου του απονομιμοποιητικού λόγου μέσω στρατηγικής πλαισίωσης (σε σύνολο N=75) παρατηρήθηκε στους πολιτικούς δρώντες της αντιπολίτευσης.

Προς διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης και του πολιτικού κόμματος (Ερευνητικό Ερώτημα 17) κατασκευάστηκε ο κάτωθι πίνακας.

Πίνακας 9. Έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης ανά πολιτικό δρώνα

Πολιτικός δρών		Έκφραση Στρατηγικής Πλαισίωσης						Σύνολο
		Γεωστρατηγική	Διαπλ. Συμφ.	Δομική	Εθελοδουλεία	Μικρ. Συμφ.	Ξένος Δάκτυλος	
Ανεξάρτητος	Συχνότητα	2	1	0	0	3	1	7
	Ποσοστό	28,6%	14,3%	0,0%	0,0%	42,9%	14,3%	100,0%
ΚΚΕ	Συχνότητα	0	10	9	6	1	0	26
	Ποσοστό	0,0%	38,5%	34,6%	23,1%	3,8%	0,0%	100,0%
ΛΑΟΣ	Συχνότητα	4	0	0	10	0	2	16
	Ποσοστό	25,0%	0,0%	0,0%	62,5%	0,0%	12,5%	100,0%
ΠΑΣΟΚ	Συχνότητα	0	0	0	1	1	0	2
	Ποσοστό	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
ΣΥΡΙΖΑ	Συχνότητα	0	9	3	9	0	3	24
	Ποσοστό	0,0%	37,5%	12,5%	37,5%	0,0%	12,5%	100,0%

Με έντονη γραμματοσειρά (bold) εμφανίζονται οι κύριες εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης ανά κόμμα. Από τον παραπάνω πίνακα ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία των πολιτικών δρώντων, διαφορετικών πολιτικών τοποθετήσεων, αποδόμησε το νομιμοποιητικό πλαίσιο χρησιμοποιώντας την έκφραση «Εθελοδοουλεία». Επιπροσθέτως και το πλαίσιο «Διαπλεκόμενα Συμφέροντα» συγκέντρωσε υψηλά ποσοστά στη ρητορική των κομμάτων. Εξ αυτών τεκμαίρεται ότι το σύνολο του αντιπολιτευτικού λόγου αποδόμησε τα νομιμοποιητικά πλαίσια κυρίως υπό όρους εκχώρησης εθνικών κυριαρχιών ή εξυπηρέτησης εσω-χώριων συμφερόντων. Η ρητορική του ΚΚΕ εστιάστηκε πρωτίτως στην εξυπηρέτηση εγχώριων συμφερόντων αλλά παράλληλα συγκέντρωσε και τα υψηλότερα επίπεδα δομικής πλαισίωσης, αποδόμησε δηλαδή τα κυρίαρχα νομιμοποιητικά πλαίσια τοποθετώντας τα παραγωγικά αίτια σε ευρύτερες δομές, όπως ο καπιταλισμός (Παράρτημα 2 #59). Η αποδομητική ρητορική του ΛΑΟΣ και του ΣΥΡΙΖΑ επικεντρώθηκαν στην έκφραση της «εθελοδοουλείας», γεγονός που προκαλεί ενδιαφέρον καθώς βρίσκονται σε αντιθετική θέση στο ιδεολογικό/κομματικό φάσμα. Και τα δύο κόμματα προτάσσουν την εθνική ανεξαρτησία (Παράρτημα 2 #3, #40) και υπερηφάνεια έναντι της ηθελωμένης προσχώρησης εθνικών δικαιωμάτων

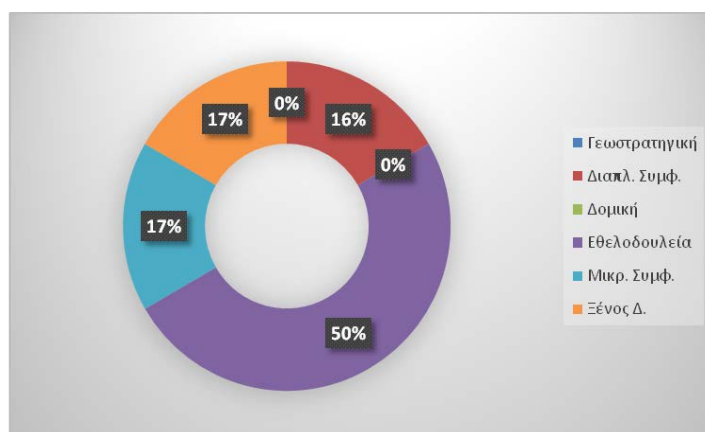

(Παράρτημα 2 #8, #74). Μέσω του συγκεκριμένου πλαισίου το ΛΑΟΣ φαίνεται να αιτιολογεί την αποχώρησή του από την συγκυβέρνηση ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ να αμαυρώνει την εικόνα της συγκυβέρνησης, θεωρώντας ότι ηθελημένα παραχωρεί την εθνική κυριαρχία. Στην μια περίπτωση δηλαδή το πλαίσιο «εθελοδοουλεία» ως κατηγορία λειτουργεί κυρίως ως αποκατάσταση της εικόνας του ίδιου του κόμματος ενώ στη δεύτερη κυρίως ως αποδόμηση της εικόνας της κυβέρνησης. Από τα δύο κόμματα μεγαλύτερη χρήση του συγκεκριμένου πλαισίου συγκεντρώνεται στο ΛΑΟΣ, καθώς η ρητορική του ΣΥΡΙΖΑ συγκεντρώνεται και στην έκφραση των «διαπλεκόμενων συμφερόντων». Πιο συγκεκριμένα ο ΣΥΡΙΖΑ ασκεί κριτική στην κυβέρνηση θεωρώντας ότι μέσω του Μνημονίου ΙΙ προασπίζονται συμφέροντα «ολιγαρχών» (Παράρτημα 2 #29) αλλά και τραπεζιτών (Παράρτημα 2 #65) εις βάρος του γενικού συμφέροντος. Τέλος, η ρητορική του ΠΑΣΟΚ αλλά και των Ανεξάρτητων λόγω χαμηλής συχνότητας χρήσης στρατηγικής πλαισίωσης, δεν βοηθά στην περαιτέρω διερεύνηση των εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης.

Από την ποιοτική ανάλυση προέκυψε ότι το εκάστοτε νομιμοποιητικό πλαίσιο αποδομήθηκε με διαφορετική έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης (Ερευνητικό Ερώτημα 16). Για αυτό το λόγο, τα παρακάτω γραφήματα αποτυπώνουν τη χρήση στρατηγικής πλαισίωσης ανά νομιμοποιητικό πλαίσιο.

Α) Το νομιμοποιητικό πλαίσιο ότι η διαδικασία του κατεπείγοντος, η οποία δεν προβλέπει εις βάθος κοινοβουλευτική συζήτηση είναι απαραίτητη ώστε να μην υπάρξει σπατάλη χρόνου, απονομιμοποιήθηκε με τις ακόλουθες εκφάνσεις:

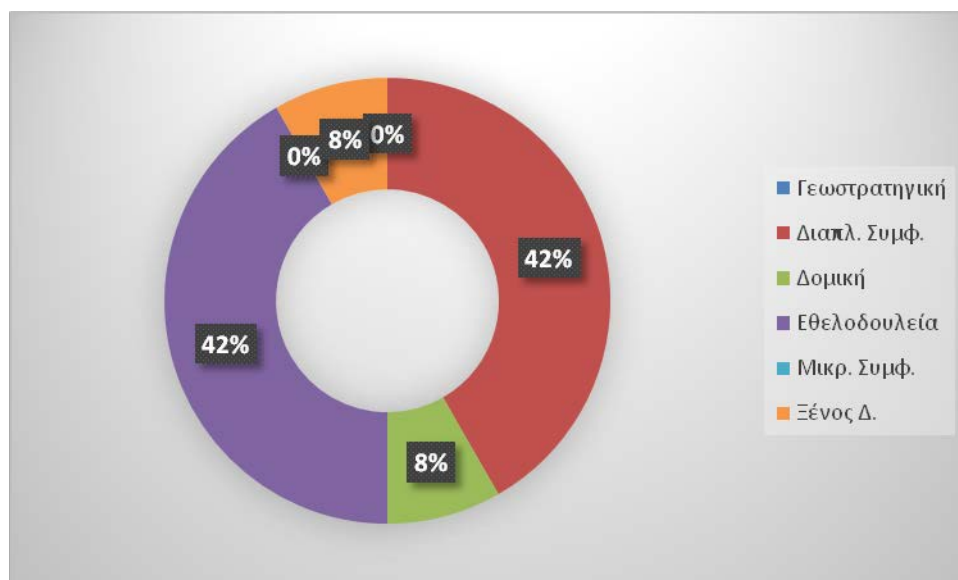
Γράφημα 9: Εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης αναφορικά με το νομιμοποιητικό πλαίσιο του κατεπείγοντος

Στο ανωτέρω διάγραμμα διαφαίνεται ότι το νομιμοποιητικό πλαίσιο «κατεπείγον» αποδομήθηκε κατά 50% υπό την έκφανση «Εθελοδοουλεία». Το εύρημα αυτό παραπέμπει στο ότι ο απονομιμοποιητικός λόγος βασίστηκε στο γεγονός ότι η Κυβέρνηση ηθελημένα αγνόησε το κοινοβουλευτικό δικαίωμα εις βάθους συζήτησης και προχώρησε σε ηθελημένη παραχώρηση κυρίαρχων εθνικών δικαιωμάτων (Παράρτημα 2 #7, #39). Υπό αυτή την έκφανση η Κυβέρνηση παρουσιάζεται ηθελημένα να παρακάμπτει την ενδεδεγμένη κοινοβουλευτική συζήτηση, λόγω «εντολής» έξω-χώριων πολιτικών προσώπων και οργανισμών (Παράρτημα 2, #8, #66, #68). Το ποσοστό 17% που σημειώνεται στην έκφανση «Ξένος Δάκτυλος» συνεπικουρεί στην παραδοχή ότι η Κυβέρνηση επέλεξε τη διαδικασία αυτή ούσα παραδομένη σε ξένα κέντρα λήψης αποφάσεως (Παράρτημα 2, #25, #68). Επιπροσθέτως το 16% της έκφανσης «Διαπλεκόμενα Συμφέροντα» και 17% «Μικροκομματικά Συμφέροντα» παραπέμπουν σε εσωτερικές διεργασίες και εν τέλει επαναπλαισιώνουν την επιλογή του κατεπείγοντος υπό όρους συμφέροντος.

Β) Το νομιμοποιητικό πλαίσιο ότι η Κυβέρνηση δρα ανεξάρτητα και προς την επίτευξη και μεγιστοποίηση του εθνικού συμφέροντος, αποδομήθηκε ως εξής:

Γράφημα 10: Εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης αναφορικά με το νομιμοποιητικό πλαίσιο της ανεξάρτητης δράσης της Κυβέρνησης

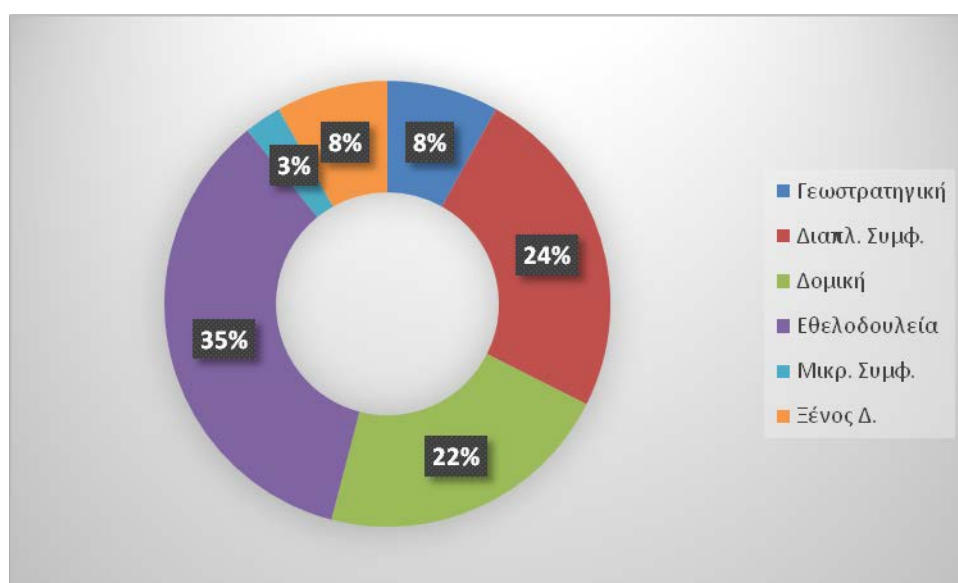
Τα πλαίσια «εθελοδοουλεία» και «διαπλεκόμενα συμφέροντα» αποδομούν με ίδια ποσοστά (42%) την εμφάνιση της Κυβέρνησης ως ανεξάρτητη με δράση εθνικού

συμφέροντος. Η ύπαρξη των ανωτέρω ευρημάτων θέτει πάλι την Κυβέρνηση υπό όρους ηθελημένης παράδοσης ενώ παράλληλα αναιρεί την δράση της προς όφελος της ολότητας και την τοποθετεί σε όρους διαπλοκής συμφερόντων. Πιο συγκεκριμένα, υπό την έκφραση «εθελοδοουλεία» η Κυβέρνηση δεν λειτουργεί ανεξάρτητα, αλλά υπό τις επιταγές εξω-χώριων κέντρων λήψης αποφάσεων (Παράρτημα 2 #37, #58).

Σχετικά με την έκφραση «διαπλεκόμενα συμφέροντα», θεωρείται ότι η υπογραφή του Μνημονίου II θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη ύφεση την ελληνική οικονομία και σε συνδυασμό με την κατάργηση των εργασιακών συλλογικών συμβάσεων, θα οδηγούσαν σε περαιτέρω φτωχοποίηση της ελληνικής κοινωνίας. Εξ αυτού θα μειωνόταν το κόστος του εργατικού δυναμικού προς όφελος των μεγάλων επιχειρήσεων (Παράρτημα 2 #13, #31, #70, #71). Έτσι, υπό αυτή την έκφραση αποδομείται η ακεραιότητα της ελληνικής κυβέρνησης και η δράση της υπέρ του γενικού συμφέροντος.

Γ) Η αναγκαιότητα του Μνημονίου II ως μέσο διάσωσης της ελληνικής οικονομίας και σωτηρίας της χώρας, απονομιμοποιήθηκε με τις εξής εκφάνσεις:

Γράφημα 11: Εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης αναφορικά με την αναγκαιότητα του Μνημονίου II

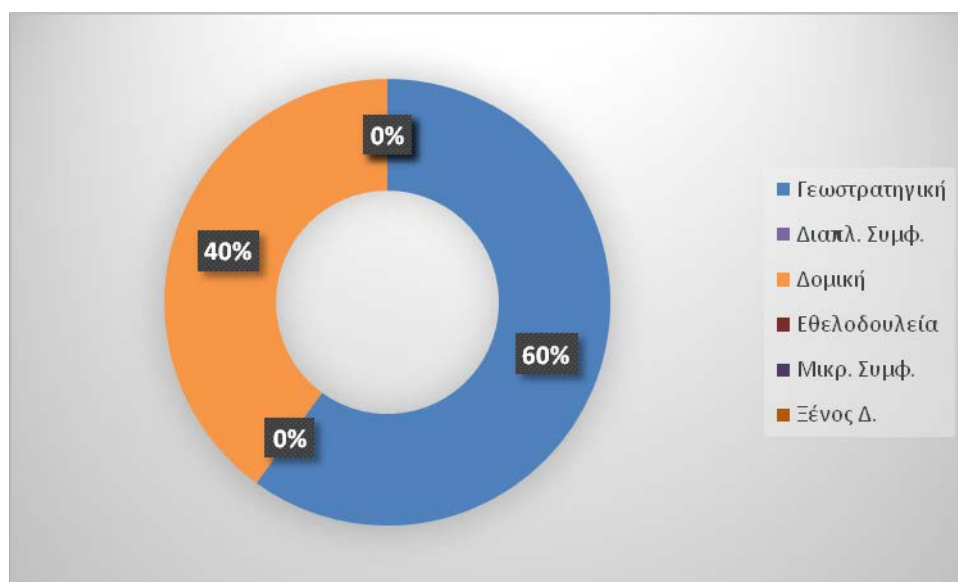

Η έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης «Εθελοδοουλεία» λαμβάνει πάλι τα μεγαλύτερα ποσοστά, θέτοντας την υπερψήφιση του Μνημονίου II ως μια πράξη ηθελημένης

παράδοσης, προσχώρησης και εκχώρησης εθνικών δικαιωμάτων (ενδεικτικά: Παράρτημα 2 #9, #21, #36). Η έκφανση «Διαπλεκόμενα Συμφέροντα» εντάσσει το Μνημόνιο II ως μια πράξη εξυπηρέτησης συμφερόντων και όχι ως μια συμφωνία διάσωσης της εθνικής οικονομίας (ενδεικτικά: Παράρτημα 2 #15, #32, #43). Επιπροσθέτως η εμφάνιση υψηλού ποσοστού (22%) της «δομικής» στρατηγικής πλαισίωσης μεταφράζεται ότι η αποδόμηση του Μνημονίου II βασίζεται στην αντιμετώπισή του ως υπο-προϊόν ευρύτερων οικονομικών συστημάτων και πιο συγκεκριμένα του καπιταλισμού.

Δ) Το ευρωπαϊκό νομιμοποιητικό πλαίσιο αποδομήθηκε με τις εξής εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης:

Γράφημα 12: Εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης αναφορικά με το ευρωπαϊκό νομιμοποιητικό πλαίσιο

Η παραπάνω γραφική απεικόνιση ουσιαστικά ιχνηλατεί την απεικόνιση της Ευρώπης, μέσω του Μνημονίου II, η οποία επαναπλαισιώνεται κυρίως υπό γεωστρατηγικούς όρους, αναιρώντας την ουσιαστική πολιτική ένωση και θεωρώντας την ως μέσο αύξησης σφαίρας επιρροής. Η ποιοτική ανάλυση έδειξε ότι η γεωστρατηγική πλαισίωση της Ευρώπης αποτυπώνεται κυρίως ως αύξηση της σφαίρας επιρροής της Γερμανίας (Παράρτημα 2, #67, #69). Αυτό συνάδει με την έρευνα των Σαμαρά & Ιορδανίδου (2014) για τη διεθνή εικόνα της Γερμανίας και την οικονομική κρίση. Σύμφωνα με τους ίδιους (Σαμαράς & Ιορδανίδου, 2014:239) «ο κεντρικός ρόλος της

Γερμανίας στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα και της οικονομικής κρίσης οδηγεί σε υψηλά επίπεδα την πλαισίωση της εικόνας της σε όρους στρατηγικών κινήσεων». Επιπροσθέτως η «δομική» στρατηγική πλαισίωση τοποθετεί το ευρωπαϊκό νομιμοποιητικό πλαίσιο σε όρους «καπιταλιστικού κέρδους» και «ένωσης κεφαλαίου» (Παράρτημα 2, #49, #60) αναιρώντας το ανθρωπιστικό ευρωπαϊκό νομιμοποιητικό πλαίσιο.

Ο ακόλουθος πίνακας παρουσιάζει συγκεντρωτικά τα νομιμοποιητικά πλαίσια και τις αντίστοιχες εκφάνσεις στρατηγικής πλαισίωσης με ποσοστά.

Πίνακας 10: Έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης ανά κύριο νομιμοποιητικό πλαίσιο

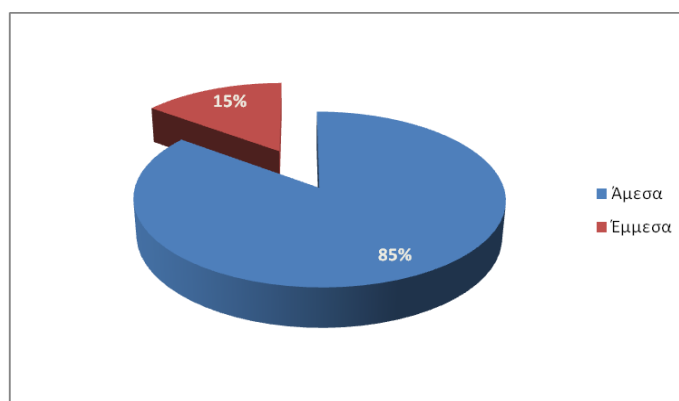
	Κατεπείγον	Κυβέρνηση	Μνημόνιο II	Ευρώπη
Γεωστρατηγική	0 - 0%	0 - 0%	3 - 8,1%	3 - 60%
Διαπλεκόμενα Συμφ.	1 - 16,7%	10 - 41,7%	9 - 24,3%	0 - 0%
Δομική	0 - 0%	2 - 8,3%	8 - 21,6%	2 - 40%
Εθελοδοουλεία	3 - 50%	10 - 41,7%	13 - 35,1%	0 - 0%
Μικροκομ. Συμφ.	1 - 16,7%	0 - 0%	1 - 2,7%	0 - 0%
Ξένος Δάκτυλος	1 - 16,7%	2 - 8,3%	3 - 8,1%	0 - 0,0%
Σύνολο	6 - 100%	24 - 100%	37 - 100%	5 - 100%

Η ανάλυση των ποιοτικών στοιχείων ανάδειξε το γεγονός ότι η στρατηγική πλαισίωση εμφανίστηκε τόσο άμεσα, ως ευθύς αποδομητικός λόγος, όσο και έμμεσα, υπό μορφή ερώτησης, διαμορφώνοντας την εξής υπόθεση εργασίας:

Υπόθεση εργασίας 5: Η άμεση έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης θα υπερέχει έναντι της έμμεσης.

Από το παρακάτω γράφημα διαφαίνεται ότι η κυρίαρχη μορφή εμφάνισης στρατηγικής πλαισίωσης ήταν η άμεση, με ποσοστό 85% , επαληθεύοντας έτσι την Υπόθεση Εργασίας 5.

Γράφημα 13: Άμεση και έμμεση έκφραση στρατηγικής πλαισίωσης

Ο παρακάτω πίνακας απεικονίζει την άμεση η έμμεση εμφάνιση των εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης.

Πίνακας 11: Άμεση και έμμεση εμφάνιση εκφάνσεων στρατηγικής πλαισίωσης

Έκφραση Στρατηγικής Πλαισίωσης		Άμεσα Έμμεσα		Σύνολο
		Άμεσα	Έμμεσα	
Γεωστρατηγική	Συχνότητα	5	1	6
	% εντός Έκφρασης	83,3%	16,7%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	7,8%	9,1%	8,0%
Διαπλεκόμενα Συμφέροντα	Συχνότητα	16	4	20
	% εντός Έκφρασης	80,0%	20,0%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	25,0%	36,4%	26,7%
Δομική	Συχνότητα	12	0	12
	% εντός Έκφρασης	100,0%	0,0%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	18,8%	0,0%	16,0%
Εθελοδοουλεία	Συχνότητα	20	6	26
	% εντός Έκφρασης	76,9%	23,1%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	31,3%	54,5%	34,7%
Μικροκομματικά Συμφέροντα	Συχνότητα	5	0	5
	% εντός Έκφρασης	100,0%	0,0%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	7,8%	0,0%	6,7%
Ξένος Δάκτυλος	Συχνότητα	6	0	6
	% εντός Έκφρασης	100,0%	0,0%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	9,4%	0,0%	8,0%
Σύνολο	Συχνότητα	64	11	75
	% εντός Έκφρασης	85,3%	14,7%	100,0%
	% εντός Άμεσα/Έμμεσα	100,0%	100,0%	100,0%

Κύρια έκφανση στρατηγικής πλαισίωσης τόσο υπό άμεση όσο και έμμεση μορφή αποτελεί το πλαίσιο «εθελοδοουλεία», εύρημα που απαντάται συχνά καθ' όλη την ανάλυση τόσο των ποιοτικών όσο και των ποσοτικών δεδομένων. Εν συνόλω θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο αντιπολιτευτικός λόγος πλαισίωσε τόσο την Κυβέρνηση όσο και την υπογραφή του Μνημονίου ως μια ηθελημένη, σκόπιμη πράξη παράδοσης και προσχώρησης εθνικών δικαιωμάτων σε εξω-χώριους πολιτικούς και επιχειρηματικούς κύκλους. Επιπροσθέτως η μεγάλη εμφάνιση άμεσης έκφρασης στρατηγικής πλαισίωσης ερμηνεύεται ως ευθεία ρήξη με τα κανονιστικά πλαίσια και ως απόδειξη ρητορική έντασης μεταξύ της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης. Κυρίως τα πλαίσια «δομική», «μικροκομματικά συμφέροντα» και «ξένος δάκτυλος» εμφανίζονται αποκλειστικά άμεσα. Εξ αυτών η Κυβέρνηση κατηγορείται ευθέως ως παράγωγο ή μέρος ενός σαθρού ευρύτερου οικοδομήματος με θεμελιώδεις αδυναμίες, ότι δρα κυρίως προς κομματικό όφελος και ότι οι πολιτικές της αποφάσεις είναι αποτέλεσμα εξω-χώριων κέντρων λήψης αποφάσεων. Έτσι αμφισβητείται όχι μόνο την ανεξαρτησία της αλλά και η ουσιώδης λειτουργία μιας κυβέρνησης, που είναι να δρα προς όφελος του γενικού συμφέροντος.

Κεφάλαιο 9

Συζήτηση/Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας έρευνα αποτελεί η διασύνδεση δύο διαφορετικών θεωρητικών πλαισίων, της θεωρίας απόδοσης αιτιότητας και των ερμηνευτικών πλαισίων. Τα εργαλεία που κατασκευάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν ανήκουν τόσο στο πεδίο της Κοινωνικής Ψυχολογίας, όσο και της Επικοινωνίας,

Η έρευνα εξέτασε τη διαδικασία απόδοσης αιτιότητας και τη στρατηγική, επεισοδιακή και θεματική πλαισίωση στον πολιτικό λόγο, όπως αυτός εμφανίστηκε στην κοινοβουλευτική συζήτηση περί Μνημονίου II. Η κινητήρια δύναμη επιλογής της συγκεκριμένης θεματικής βασίζεται στην παρατήρηση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών επιδράσεων του Μνημονίου II στην ελληνική πραγματικότητα. Διαθέτοντας τη θέση του δέκτη όλων αυτών των μεταλλαγών δημιουργήθηκε η ανάγκη διερεύνησης του πώς διαχειρίστηκαν οι πολιτικοί δρώντες το Μνημόνιο II. Για τον σκοπό αυτό εργαλειοποιήθηκαν δύο θεωρίες.

Η πρώτη, η θεωρία απόδοσης αιτιότητας, παρέχει πλούσια εργαλεία ερμηνείας τόσο της διαδικασίας απόδοσης αιτιότητας όσο και των εγγενών μεροληψιών που παρατηρούνται κατά τη διαδικασία αυτή. Στην ανάλυση της κοινοβουλευτικής συζήτησης παρουσιάσθηκαν αρκετές περιπτώσεις ομαδο-εξυπηρετικής και ατομο-εξυπηρετικής μεροληψίας κυρίως ως απάντηση στις αποδόσεις αιτιότητας αλλά και ως διαφύλαξη των πολιτικών θέσεων του εκάστοτε κόμματος. Γενικότερα φάνηκε μια διάθεση «περιχαράκωσης» των πολιτικών κομμάτων, τα δε της συγκυβέρνησης υπό ένα πλαίσιο αναγκαιότητας ψήφισης του Μνημονίου II, τα δε κόμματα της αντιπολίτευσης ως αποστασιοποίηση από το Μνημόνιο II και διατήρησης του αντιπολιτευτικού λόγου. Η κωδικοποίηση σε τρία επίπεδα της απόδοσης αιτιότητας αναφορικά με τους εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες σχετικά με πρώτον, την ίδια την έδρα, δεύτερον την έδρα σε σχέση με τον ομιλητή και τρίτον, την έδρα σε σχέση με τη χώρα εξάγει ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Η αιτιότητα φαίνεται να μην επικεντρώνεται σε εξωτερικούς προς τον εκάστοτε ομιλούντα παράγοντες, ενώ παράλληλα σε εσωτερικούς ως προς την χώρα. Υπό αυτή την προσέγγιση οι πολιτικοί δρώντες λαμβάνουν τη θέση του

παρατηρητή, θεωρώντας εαυτούς αμέτοχους στη δημιουργία της δυσμενούς κατάστασης της χώρας. Δίδεται η εντύπωση μιας προσπάθειας αποστασιοποίησης από το παρελθόν και παράλληλα ότι τα προβλήματα της χώρας θεωρούνται δεδομένα, εξωτερικά δοσμένα και αμετάβλητα, τα οποία οι πολιτικοί δρώντες καλούνται να διαχειριστούν στο παρόν, αγνοώντας ή παραβλέποντας την συμμετοχή τους στη δημιουργία των δυσμενών αυτών καταστάσεων.

Επιπροσθέτως, η κοινοβουλευτική συζήτηση φαίνεται να επικεντρώθηκε αναφορικά με την απόδοση αιτιότητας στα ενδοκρατικά προβλήματα και στα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα λόγω Μνημονίου ΙΙ. Και στις δύο έδρες κυριάρχησε το πλαίσιο του «προβλήματος» ενώ η ρητορική των πολιτικών κομμάτων εμφάνισε με συντριπτική πλειοψηφία εκφάνσεις επίθεσης. Παράλληλα η διασύνδεση του Μνημονίου ΙΙ με τα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά ζητήματα στην Ελλάδα υπογραμμίζει τη διαδικασία εσωτερικοποίησης του Μνημονίου ΙΙ σε σχέση με τη χώρα και αιτιολογεί την ξεχωριστή κωδικοποίησή του. Τέλος, το Μνημόνιο ΙΙ αλλά και η τότε κυβέρνηση φαίνονται οι κύριες έδρες απόδοσης αιτιότητας. Η κυβέρνηση κυρίως λόγω του γεγονότος ότι τα κόμματα της συγκυβέρνησης μονοπόλησαν το κυβερνητικό αξίωμα από την Μεταπολίτευση και επομένως θεωρούνται υπεύθυνα για την κατάσταση της χώρας αλλά και για το γεγονός ότι το Μνημόνιο ΙΙ, το οποίο η συγκυβέρνηση έφερε προς ψήφιση, θεωρήθηκε από τα κόμματα της Αντιπολίτευσης ως πράξη ηθελημένης παραχώρησης της εθνικής κυριαρχίας, εμπλέκοντας έτσι και το δεύτερο θεωρητικό πλαίσιο, αυτό των ερμηνευτικών σχημάτων και συγκεκριμένα της στρατηγικής πλαισίωσης.

Το γεγονός ότι το νομιμοποιητικό πλαίσιο «αναγκαιότητας» του Μνημονίου ΙΙ αποδομήθηκε κυρίως δια της χρήσης της «εθελοδοουλείας» φέρει σημαίνουσα βαρύτητα καθώς υπό το συγκεκριμένο πρίσμα η τελική του υπογραφή αποτελεί πράξη ηθελημένης υποδούλωσης και υποταγής. Παράλληλα δε με το γεγονός ότι η «Κυβέρνηση» επαναπλαισιώνεται υπό όρους διαπλεκόμενων συμφερόντων θα μπορούσε να οδηγήσει στην άποψη ότι η τότε κυβέρνηση προχώρησε στην υπογραφή του Μνημονίου ΙΙ προσφέροντας την εθνική κυριαρχία με αντάλλαγμα την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων.

Επιπροσθέτως, μέσω της απονομιμοποίησης του κανονιστικού πλαισίου της Ευρώπης υπό την έκφανση της «γεωστρατηγικής πλαισίωσης» διαφαίνεται η αδυναμία της Ευρώπης να εγκαθιδρύσει μια εικόνα δυναμικής πολιτικής

συγκρότησης προς όφελος του ευρύτερου συνόλου, καθώς εμφανίζεται υπό όρους κυρίως αύξησης της σφαίρας επιρροής της. Έτσι αναδύεται η ερμηνεία, ότι και οι ίδιοι οι πολιτικοί δρώντες της Ελλάδας ενδεχομένως να θεωρούν την Ευρώπη ως έναν απόμακρο κέντρο λήψης αποφάσεων το οποίο δεν αποζητά την αρμονική συνύπαρξη κυρίαρχων κρατών αλλά την καθυπόταξή τους σε ένα ευρύτερο σύνολο με αυστηρά ρεαλιστικά στοιχεία.

Τέλος, τρία χρόνια μετά την κοινοβουλευτική συζήτηση και την τελική ψήφιση του Μνημονίου II, η κοινωνική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση της χώρας δεν έχει παρουσιάσει σημεία βελτίωσης, ενώ η χώρα δέχεται περαιτέρω πιέσεις για δημοσιονομική πειθαρχία και λιτότητα. Ενδιαφέρον θα έχει να διερευνηθεί στο μέλλον το αν η αλλαγή της κυβέρνησης φέρει και αλλαγή στην απόδοση αιτιότητας για το Μνημόνιο II αλλά και για τις ενδεχόμενες μελλοντικές συμφωνίες με την Ευρώπη, αλλά και πώς η τωρινή αντιπολίτευση, και πρώην συγκυβέρνηση, θα απονομιμοποιήσει τα κυρίαρχα αφηγήματα της παρούσας Κυβέρνησης. Επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαχρονική ανάλυση των αποτελεσμάτων σε διαφορετικές φάσεις του Μνημονίου II στην Ελλάδα, ως διαδικασία διερεύνησης των ρητορικών τόπων, που παράγουν οι εξαιρετικά ιδιαίτερες συνθήκες διαλεκτικής της ενδοκρατικής με τη διεθνή πολιτική επικοινωνία, που παράγει το Μνημόνιο. Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να αποτυπωθούν τυχούσες διαφοροποιήσεις στην απόδοση αιτιότητας αλλά και διαφοροποιήσεις στην πηγή τόσο νομιμοποιητικών όσο και απονομιμοποιητικών πλαισίων.

Σε αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να κινηθεί επίσης μια διαπολιτισμική ανάλυση σε άλλες χώρες, οι οποίες βρίσκονταν ή βρίσκονται υπό όρους Μνημονίου και να καταγραφούν οι αποδόσεις αιτιότητας αλλά και η χρήση πλαισίων. Μια σύγκριση της απόδοσης αιτιότητας των άλλων χωρών με την ελληνική πραγματικότητα θα μπορούσε να εμπλουτίσει τη διερεύνηση της διαδικασίας της απόδοσης αιτιότητας υπό διαφορετικό πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο. Επιπροσθέτως η εργαλειοποίηση της θεωρίας της απόδοσης αιτιότητας θα μπορούσε να οδηγήσει στη διερεύνηση της κατηγορίας και της απολογίας, μέσω του πώς αμφότερα τα ρητορικά αυτά φαινόμενα κινητοποιούν και κινητοποιούνται από τις αποδόσεις αιτιότητας. Τέλος, στην παρούσα εργασία δεν υπάρχει επαρκής διαλεκτική του περιεχομένου της με τα ευρήματα της πολιτικής επιστήμης, γεγονός που οφείλεται στο γεγονός ότι εστιάστηκε στην αποτελεσματική περιγραφή μιας

συγκεκριμένης διαδικασίας σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Η αναζήτηση των θεωρητικών συνδέσεων με την πολιτική επιστήμη αλλά και η διεύρυνση του χρονικού πλαισίου θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε μελλοντική ερευνητική διαδικασία.

Βιβλιογραφία

Aalberg, T., Stromback, J. & deVreese, C.H. (2011). The Framing of Politics as Strategy and Game: A Review of Concepts, Operationalizations and Key Findings. *Journalism*, 13(2): 162-178.

Aaroe, L. (2011). Investigating Frame Strength: The Case of Episodic and Thematic Frames. *Political Communication*, 28(2): 207-226.

Abrams, D., Hogg, M.A. & Marques J.M. (2005). *The Social Psychology of Inclusion and Exclusion*. New York: Hove.

Angelini, A. (2008). *Strategic Communication*. Boston & New York: Houghton Mifflin Company.

Baron, R.R. & Branscombe, N.R. (2012). *Social Psychology* (13thed.) New Jersey: Pearson.

Bateson (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. London: Jason Aronson Inc.

Baumeister, R.F. & Bushman, B.J. (2011). *Social Psychology and Human Nature*. Belmont: Wadsworth.

Baumgartner, F.R. & Mahoney, C. (2008). The Two Faces of Framing. Individual-Level Framing and Collective Issue Definition in the European Union. *European Union Politics*, 9(3): 435-449.

Bednarek, M., (2005). Frames Revisited: the Coherence-inducing Function of Frames. *Journal of Pragmatics*, 37: 685-705.

Benoit, W. L. (1999). Acclaiming, Attacking, and Defending in Presidential Nominating Acceptance Addresses, 1960–1996. *Quarterly Journal of Speech*, 85(3): 247-267.

Bizer, G.Y. & Krosnich, J.A. (2001). Exploring the Structure of Strength-Related Attitude Features: The Relation Between Attitude Importance and Attitude Accessibility. *Journal of Personality & Social Psychology*, 81(4): 566-586.

Bizumic, B., & Duckitt, J. (2012). What is and is not Ethnocentrism? A Conceptual Analysis and Political Implications. *Political Psychology*, 33(6): 887-909.

Bower-Bir, J. & D' Amico, N. (2012). Heuristics and Sophistication in the Voting Booth. *American Political Science Association Annual Conference*. New Orleans,

USA, August 30th – September 2nd. Διαθέσιμο στο <http://ssrn.com/abstract=2105191>. Ημ. Ανάκτησης: 14.01.2015.

Black, L.W. (2013). Framing Democracy and Conflict Through Storytelling in Deliberative Groups. *Journal of Public Deliberation*, 9(1): 01-36.

Boin, A., Hart, P., Stern, E. & Sundelius, B. (2005). *The Politics of Crisis Management. Public Leadership under Pressure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Borah, P. (2011). Conceptual Issues in Framing Theory: A Systematic Examination of a Decade's Literature. *Journal of Communication*, 6(1): 246-263.

Brader, T. (2006). *Campaigning for Hearts and Minds: How Emotional Appeals in Political Ads Work*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Brewer, P.R., Graf, J. & Willnat, L. (2003). Priming or Framing. Media Influence on Attitudes toward Foreign Countries. *The International Journal for Communication Studies*, 65(6): 493-508.

Brewer, P.R. & Gross, K. (2005). Values, Framing and Citizens' Thoughts about Policy Issues: Effects on Content and Quality. *Political Psychology*, 26(6): 929-948.

Burton, M. J., & Shea, D. M. (2002). *Campaign mode: Strategic Vision in Congressional Elections*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Callaghan, K. & Schnell, F. (2005). *Framing American Politics*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Callaghan, K. & Schnell, F. (2009). Who Says What to Whom: Why Messengers and Citizen Beliefs Matter in Social Policy Framing. *The Social Science Journal*, 46: 12-28.

Cappela, J.N. & Jamieson K.H. (1997). *Spiral of Cynicism. The Press and the Public Good*. New York: Oxford University Press.

Carafano, J.J. & Weitz, R. (2008). *Mismanaging Mayhem: How Washington Responds to Crisis*. Connecticut: Greenwood Publishing Group

Chong, D. & Druckman, J.N. (2007). Framing Theory, *Annual Review of Political Science*, 10: 103-126.

Coleman, M.D. (2011). Emotion and the Self-Serving Bias. *Current Psychology*, 30: 345-354.

Constantinescu, A.R. & Tedesco, C.J. (2007). Framing a Kidnapping. *Journalism Studies*, 8(3): 444-464.

Coombs, W. T. (1999). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. California: Sage.

Coy, G.P. & Woehrle, M.L. (1996): Constructing Identity and Oppositional Knowledge: The Framing Practices of Peace Movement Organizations During the Persian Gulf War, *Sociological Spectrum*, 16(3): 287-323.

Crisp, R.J. & Turner, R.N. (2010): *Essential Social Psychology* (2nd ed.). Los Angeles: Sage.

Crocker, J., Fiske, S.T. & Taylor S.E. (1984), Schematic Bases of Belief Change, 197-226, στο J.R. Eiser (Επιμ.), *Attitudinal Judgment*, New York: Springer.

D'Angelo, P. (2002). News Framing as a Multiparadigmatic Research Program: A Response to Entman. *Journal of Communication*, 52(4): 870-888.

Dell'Orto, G., Dong, D., Moore, J. & Schneeweis, A. (2004). The Impact of Framing on Perception of Foreign Countries. *Ecquid Novi*, 25(2): 294-312.

Δεμερτζής, Ν. (2002). *Πολιτική Επικοινωνία*. Αθήνα: Παπαζήσης

De Vreese, S., Slothuus, R. (2009). Issue Importance as a Moderator of Framing Effects. *Communication Research*, 36(3): 400-425.

Dimitrova, V.D. & Kostadinova, P. (2013). Identifying Antecedents of the Strategic Game Frame: A Longitudinal Analysis. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 90(1): 75-88.

Dove, A.L., (2010). Framing Illegal Immigration at the U.S.-Mexican Border: Anti-Illegal Immigration Groups and the Importance of Place in Framing, σελ. 199-237, στο G.C. Coy (Επιμ.), *Research in Social Movements, Conflicts and Change*, Ohio: Emerald Group Publishing Limited.

Druckman, J.N. (2001a). The Implications of Framing Effects for Citizen Competence, *Political Behavior*, 23(3): 225-256.

Druckman, J. N. (2001b). On the Limits of Framing Effects: Who Can Frame? *The Journal of Politics*, 63(4): 1041-1066.

Druckman, J.N. (2001c). Evaluating Framing Effects. *Journal of Economic Psychology*, 22(1): 91-101.

Druckman, J. N., & Nelson, K. R. (2003). Framing and Deliberation: How Citizens' Conversations Limit Elite Influence. *American Journal of Political Science*, 47(4): 729-745.

Ekstrom, S.R. (2004). The Mind Beyond our Immediate Awareness: Freudian, Jungian and Cognitive Models of the Unconscious, *Journal of Analytical Psychology*, 49: 657-682.

- Entman, R.M. (1993). Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4): 51-58.
- Entman, R.M. (2004). *Projections of Power. Framing News, Public Opinion and U.S. Foreign Policy*. Chicago: The University of Chicago.
- Entman, R.M., (2007). Framing Bias: Media in the Distribution of Power, *Journal of Communication*, 57(1): 163-173.
- Entman, R.M. (2010). Media Framing Biases and Political Power: Explaining Slant in News of Campaign 2008, *Journalism*, 11(4): 389-408.
- Franceschet, S. (2004). Explaining Social Movement Outcomes: Collective Action Frames and Strategic Choices in First- and Second-Wave Feminism in Chile, *Comparative Political Studies*, 37(5): 499-529.
- Gamson, W.A. & Lasch, E.K. (1983). The Political Culture of Social Welfare Policy, σελ. 397-425, στο S.E. Spiro & E. Yuchtman-Yaar (Επιμ.), *Evaluating the Welfare State: Social and Political Perspectives*, New York: Academic Press.
- Goel, S., Mason, W., & Watts, D. J. (2010). Real and Perceived Attitude Agreement in Social Networks. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(4): 611-621.
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Gross, K. & D'Ambrosio, L., (2004). Framing Emotional Response. *Political Psychology*, 25(1): 1-29.
- Gross, K. (2008). Framing Persuasive Appeals: Episodic and Thematic Framing, Emotional Response and Policy Opinion. *International Society of Political Psychology*, 29(2): 169-192.
- Ghandy JR, O.H. & Li, Z. (2005). Framing Comparative Risk: A Preliminary Analysis. *The Howard Journal of Communications*, 16(2): 71-86.
- Hallahan, K. (1999). Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of public relations research*, 11(3): 205-242.
- Hallahan, K, Holtzhausen, D., Van Ruler, B., Vercic, D. & Sriramesh, K. (2007). Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*, 1(1): 3-35.
- Hallin, D. (1994) *We Keep America on Top of the World*. London & New York: Routledge.

Hart, P.S. (2010). One or Many? The Influence of Episodic and Thematic Climate Change Frames on Policy Preferences and Individual Behavior Change. *Science Communication*, 20(10): 1-24.

Heider, F & Simmel, M. (1944). An Experimental Study of Apparent Behavior. *The American Journal of Psychology*, 57(2): 243-259.

Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. USA: Wiley & Sons Inc.

Hogg, M.A. & Abrams, D. (1998). *Social Identifications. A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. New York: Routledge.

Hogg, M.A. & Vaughan, G.M. (2010). *Essentials of Social Psychology*. Harlow: Pearson Education Limited.

Huang, H. (2009). Frame-rich, Frame-poor: An Investigation of the Contingent Effects of Media Frame Diversity and Individual Differences on Audience Frame Diversity. *International Journal of Public Opinion Research*, 22(1): 47-73.

Iguartua, J.J., Cheng, L. & Muniz, C. (2005). Framing Latin America in the Spanish Press: A Cooled Down Friendship Between two Fraternal Lands, *Communications*, 30(3): 359-372.

Ihlen, O. & Nitz, M. (2008). Framing Contests in Environmental Disputes: Paying Attention to Media and Cultural Master Frames. *International Journal of Strategic Communication*, 2(1): 1-18.

Iyengar, S. (1990). Framing Responsibility for Political Issues: The Case of Poverty. *Political Behavior*, 12(1): 19-40.

Iyengar, S. (1991). *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. Chicago: The University of Chicago Press.

Iyengar, S. (2005). Speaking of Values: The Framing of American Politics, *The Forum*, 3(3): 1-8.

Jee Nam-Jin (2008). Framing Policy Debates. Issue Dualism, Journalistic Frames and opinions on controversial policy issues. *Communication Research*, 35(5): 695-718.

Johnson, J.T. & Fahmy, S. (2010). When “Good” Conflicts Go Bad: Testing a Frame-building Model on Embeds’ Attitudes toward Government News Management in the Iraq War. *International Communication Gazette*, 72(6): 521-544.

Jones, E.E. & Davis, K.E. (1965). From Acts to Dispositions. The Attribution Process in Person Perception. *Advances in Experimental Social Psychology*, 2: 219-266.

Jones, E.E. & Harris, A.V. (1967). The Attribution of Attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3(1): 1-24.

- Jones, E. E., & Nisbett, R. E. (1971). *The Actor and the Observer: Divergent Perceptions of the Causes of Behavior*. Morristown, NJ: General Learning Press.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1983). Choices, Values, and Frames, *American Psychologist*, 39(4): 341-350.
- Kelley, H. H. (1973). The Processes of Causal Attribution. *American Psychologist*, 28(2): 107-128.
- Kelley, H.H. & Michela, J.L. (1980). Attribution Theory and Research. *Annual Review Psychology*, 31(1): 457-501.
- Kempf, W. & Thiel, S. (2012). On the Interaction Between Media Frames and Individual Frames of the Israeli-Palestinian Conflict. *Conflict & Communication Online*, 11(2): 1-18.
- Kindler, D.J. & Nelson, T.E. (2005). Democratic Debate and Real Opinions, σελ. 104-122, στο K. Callaghan & F. Schnell (Επιμ.), *Framing American Politics*, Pittsburg: University of Pittsburg Press.
- Kogut, T. & Ritov, I. (2005). The “Identified Victim” Effect: An Identified Group, or just a Single Individual?. *Journal of Behavioral Decision Making*, 18(3): 157-167.
- Lakoff, G. & Johnson M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (2004). *Don't Think of an Elephant*. Vermont: Chelsea Green Publishing.
- Lakoff, G. (2008). *The Political Mind*. New York: Penguin.
- Lawrence, R.G. (2000). Game-Framing the Issues: Tracking the Strategy Frame in Public Policy News. *Political Communication*, 17(2): 93-114.
- Lecheler, S., deVreese, C. & Slothuus, R. (2009). Issue Importance as a Moderator of Framing Effects. *Communication Research*, 36(3): 400-425.
- Lee, Y. K., & Chang, C. T. (2010). Framing public policy: The impacts of political sophistication and nature of public policy. *The Social Science Journal*, 47(1): 69-89.
- Lee N., McLeod, M.D. & Shah, V.D. (2008). Framing Policy Debates: Issue Dualism, Journalistic Frames and Opinions on Controversial Policy Issues. *Communication Research*, 35(5): 695-718.
- McGrath, C. (2007). Framing Lobbying Messages: Defining and Communicating Political Issues Persuasively. *Journal of Public Affairs*, 7(3): 269-280.
- Malle, B.F. (2004). *How the Mind Explains Behavior*. Cambridge: MIT.

- Matthes, J. (2009). Framing Responsibility for Political Issues: The Preference for Dispositional Attributions and the Effects of News Frames. *Communication Research Reports*, 26(1): 82-86.
- Miller, A., Ross S.D. & Murrow E.R. (2004). They Are Not Us: Framing of American Indians by the Boston Globe. *Howard Journal of Communications*, 15(4): 245-259.
- Mitroff, I. I., & Anagnos, G. (2001). *Managing Crises Before They Happen: What Every Executive and Manager Needs to Know About Crisis Management*. New York: AMACOM.
- Moran, J. M., Jolly, E., & Mitchell, J. P. (2014). Spontaneous Mentalizing Predicts the Fundamental Attribution Error. *Journal of cognitive neuroscience*, 26(3): 569-576.
- Moscovici, S. (1988). Notes Towards a Description of Social Representations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3): 211-250.
- Mouritzen, H. (1988). *Finlandization: Towards a General Theory of Adaptive Politics*. Gower Publishing Company
- Myers, D.G. (2010). *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Nelson, T.E., Oxley, Z.M. & Clawson, R.A. (1997). Toward a Psychology of Framing Effects. *Political Behavior*, 19(3): 221-246.
- Noakes, A.J. & Wilkins, G.K. (2002). Shifting Frames of the Palestinian Movement in US News. *Media, Culture and Society*, 24(5): 649-671.
- Oliver, P. E., & Johnston, H. (2000). What a Good Idea! Ideologies and Frames in Social Movement Research. *Mobilization: An International Quarterly*, 5(1): 37-54.
- Passer, M.W. & Smith R.E. (2009). *Psychology. The Science of Mind and Behavior* (4thed.). New York: McGraw-Hill
- Patterson, T.E. (1994). *Out of Order*. New York: Praeger.
- Paul, C. (2011). *Strategic Communication*. California: Greenwood.
- Reason, J. (1990). *Human error*. New York: Cambridge university press.
- Reese, S.D. (2001). Prologue-Framing Public Life. A Bridging Model for Media Research, σελ.1-24 στο Reese, S., Gandy, O. & Grant, A. (Επιμ), στο *Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World*, Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Ross, L. (1977). The Intuitive Psychologist and his Shortcomings: Distortions in the Attribution Process. *Advances in Experimental Social Psychology*, 10: 173-220.

Σαμαράς, Αθ. Ν. (2001). Φινλανδοποίηση: Ένα Ερμηνευτικό Σχήμα για τα Ελληνοτουρκικά; *Άμυνα και Διπλωματία*, 124: 109-111.

Samaras, Ath. N.,(2002), Frames and Framing in International Relations, *Defensor Pacis*, 11:71-96.

Samaras, Ath. N. (2005). *Counterframing the War on Terrorism Master Frame. Framing the Combat Phase of Iraq War in the Greek Press*. American Political Science Association Conference on International Communication and Conflict, Washington D.C., 21 Αυγούστου 2005.

Σαμαράς, Αθ.Ν. (2007). Εθνοκεντρισμός και Ευρωκεντρισμός στις Αναπαραστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Ζητήματα Πολιτικής Επικοινωνίας», στο Σ. Παπαθανασόπουλος (Επιμ.), *Ανάλεκτα*, Αθήνα: Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων, 234-269.

Σαμαράς, Αθ.Ν. (2008). *Τηλεοπτική Πολιτική Διαφήμιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σαμαράς Αθ.Ν. και Παπαθανασόπουλος Σ. (2008). Στρατηγική Κινητοποίηση του Χρόνου στις Προεκλογικές Εκστρατείες, στο Παπαθανασόπουλος Σ. (Επιμ.) *Ανάλεκτα 2008*, Αθήνα: Εκδ. Παπαζήση - Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων

Σαμαράς, Αθ. Ν. (2014). *Εικόνες Κρατών. Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σαμαράς, Αθ. Ν. & Ιορδανίδου, Σ. (2014). Οικονομική Κρίση και Διεθνής Εικόνα της Γερμανίας – Μια Συγκριτική Διαπολιτιστική Ανάλυση Περιεχομένου, σελ.225-246, στο Σαμαράς Αθ. Ν. (Επιμ.) *Εικόνες Κρατών, Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης*, Αθήνα: Καστανιώτης

Schwartz, A. (2008), Covariation-Based Causal Attributions During Organizational Crises: Suggestions for Extending Situational Crises Communication Theory, *International Journal of Strategic Communication*, 2(1): 31-53.

Seeger, M. W., Sellnow, T. L., & Ulmer, R. R. (1998). Communication, Organization and Crisis, σελ. 231-275, στο M. E. Roloff (Επιμ.), *Communication Yearbook*. New York: Routledge.

Scheufele, D. A. (1999). Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*, 49(1): 103-122.

Scheufele, B. (2006). Frames, Schemata, and News Reporting. *Communications*, 31(1): 65-83.

Shen, F., & Edwards, H. H. (2005). Economic Individualism, Humanitarianism, and Welfare Reform: A Value-Based Account of Framing Effects. *Journal of Communication*, 55(4): 795-809.

Slothus, R. & deVreese, H.C. (2010). Political Parties, Motivated Reasoning, and Issue Framing Effects. *The Journal of Politics*, 72(3): 630-645

Sniderman, P. M., & Tetlock, P. E. (1993). *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sniderman, P. M., & Theriault, S. M. (2004). The Structure of Political Argument and the Logic of Issue Framing, σελ. 133-165, στο W.E. Saris & P.M. Sniderman (Επιμ.) *Studies in Public Opinion: Attitudes, Nonattitudes, Measurement Error, and Change*, Oxfordshire: Princeton University Press.

Springer, S. A., & Harwood, J. (2014). The Influence of Episodic and Thematic Frames on Policy and Group Attitudes: Mediation Analysis. *Human Communication Research*, 41(2): 1-19.

Sulitzeanu-Kenan, R., & Hood, C. (2005, April). Blame Avoidance with Adjectives? Motivation, Opportunity, Activity and Outcome. In *ECPR Joint Sessions, Blame Avoidance and Blame Management Workshop, Granada, Spain, 14th-20th April*. Διαθέσιμο στο: http://www.researchgate.net/profile/Raanan_Sulitzeanu-Kenan/publication/262729750_BLAME_AVOIDANCE_WITH_ADJECTIVES_MOTIVATION_OPPORTUNITY_ACTIVITY_AND_OUTCOME/links/00b7d53a1a1930580b000000.pdf. Ημ. Ανάκτησης: 22.02.2015.

Sumner, W.G. (1906/1940). *Folkways*. Boston: Ginn and Company.

Tal-Or, N., & Papirman, Y., (2007). The Fundamental Attribution Error in Attributing Fictional Figures' Characteristics to the Actors. *Media Psychology*, 9(2): 331-345.

Teo, T., & Febraro, A. R. (2003). Ethnocentrism as a Form of Intuition in Psychology. *Theory & Psychology*, 13(5): 673-694.

Turner, J.C. (1982). Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group, σελ. 15-36, στο H. Tajfel, (Επιμ.) *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tversky, A. & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124-1131.

Wedeking, J. (2010). Supreme Court Litigants and Strategic Framing. *American Journal of Political Science*, 54(3): 617-631.

West, E. (2006). Mediating Citizenship Through the Lens of Consumerism: Frames in the American Medicare Reform Debates of 2003-2004, *Social Semiotics*, 16(2): 243 – 261.

Weiner, B. (1986). *An Attributional Theory of Motivation and Emotion*. New York: Springer.

Yang, L.F. & Ishak, S.A. (2012). Framing Interethnic Conflict in Malaysia: A Comparative Analysis of Newspaper Coverage on the Hindu Rights Action Force, *International Journal of Communication*, 6(24): 166-189.